

The Project Gutenberg eBook of Kartanoita kalliolla: Valikoima kertoelmia, by Emil Frommel

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Kartanoita kalliolla: Valikoima kertoelmia

Author: Emil Frommel

Translator: Hilma Suomalainen

Release date: March 4, 2012 [EBook #39046]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KARTANOITA KALLIOLLA: VALIKOIMA KERTOELMIA ***

Produced by Tapio Riikonen

KARTANOITA KALLIOLLA

Valikoima kertoelmia

Kirj.

EMIL FROMMEL

Tekijän luvalla suomensi Hilma Suomalainen

Helsingissä,
Kustannusosakeyhtiö Otava.

Kuopiossa, Osakeyhtiö Kuopion Uudessa Kirjapainossa, 1901.

SISÄLLYS:

Lukijalle

Rakkautta rakkaudesta

Kaksi musikaalista jutelmaa:

Juhlallinen sielumessu siitä tuli sittenkin

Amati-viulu

Kylädiakonissa
Kaksi sormusta, jopa kolmaskin
Kuinka juristista tuli teologi
Syvyydestä
Sor Federigo
Fremersbergin luostarin risti

Lukijalle.

Emil Frommelin nimi ei ole enää tuntematon suomalaiselle lukijakunnalle. Kertomukset "Kevättä ja Syksyä" sekä "Pappismiehen muistelmia," ovat jo tehneet sen meille tunnetuksi ja rakastetuksi. Harvinaisella taidokkaisuudella sirottelee tekijä kertoelmiinsa raikasta humoriansa keskelle elämän vakavinta todellisuutta, ja erinomaisella hienoudella osaa hän kuvata eri tunteet ihmissydämessä, niin riemun kuin murheen, niin vihan kuin rakkaudenkin. Ja tuokoonpa elämä niissä mukanaan vaikkapa myrskyjä ja raesateita, — lujana seisoo se kartano, joka on kalliolle rakennettu.

Levottomuuden ja apeuden aikoina viivähtää mieli niin kernaasti tämmöisissä tyynnyttävissä, lujaa luottamusta ja järkähtämätöntä uskoa henkivissä kertoelmissa kuin ovat Frommelin Kartanoita Kalliolla.

Suomentaja.

Rakkautta rakkaudesta

Kauas maitten, merten taa
Herra armon's' ulottaa.
Sana pyhä. Jumalan
Kulkee kautta maailman.

Kukapa enää nykyaikana ajattelisi Kriminsotaa? Muinaissaduksi on se jo melkein muuttunut. Vanhat kenraalit, jotka silloin johtivat suuria armeijoja, ovat kaikki kokoontuneet tuohon suureen armeijaan hautausmaalla. Muut taasen, jotka ottivat osaa tähän sotaan ja mahdollisesti vielä elävät, ovat jo harmaahapsisia vanhuksia hekin.

Ja kuitenkin oli aika, jolloin koko maailmassa ei muusta puhuttukaan kuin Kriminsodasta, jolloin ihmiset päivä päivältä tuskallisesti odottelivat tietoja sieltä, kun sanomissa uudestaan ja uudestaan oli luettavana vaan: Ei mitään uutta Sevastopolista. Viikko viikolta, kuukaus kuukaudelta odotettiin tuon mahtavan linnoituksen valloitusta sekä Malahovin tornin, tuon etevimmän varustuksen, kaatumista. Mutta venäläiset olivat sitkeitä, ja alttiita uhrauksiin. He upottivat suuren laivastonsa Mustaan mereen, ettei mikään vihollislaiva voinut lähestyä linnoitusta meren puolelta. Tämä muistuttaa mieleemme Napoleon I:n sotaa venäläisiä vastaan v. 1812, kun nämä itse pistivät Moskovan tuleen ja uhrasivat vanhan kauniin pääkaupunkinsa.

Aukot, mitkä ampumisesta päivin syntyivät Sevastopolin rintavarustuksiin, korjattiin taasen öisin, ja vallihaidoissa saivat venäläiset kestää monta yöllistä taistelua ranskalaisia ja englantilaisia vastaan, kun nämä koettivat lähestyä ulko-varustuksia. Piirittäjien sotajoukot kärsivät myöskin paljon pakkasen ja kuumetautien tähden, ja tuhannet nuoret, kukoistavat ihmishenget joutuivat tämän sodan aikana tuonen uhriksi.

Eräässä ranskalaisessa sotasairaalassa makasivat tähän aikaan vierekkäin nuori ranskalainen luutnantti sekä nuori, vangiksi otettu venäläinen upseeri. Molemmat olivat pahasti haavoitettuja, ja näyttipä siltä kuin eivät enää kauan täällä viipyisi, vaan ijankaikkisuuden portit piankin heille aukeaisi. Nuori venäläinen oli erittäin kaunis mies ja kuului vanhaan, arvossapidettyyn aatelissukuun, vaan hänen ihanin koristeensa oli kuitenkin se, että hän piti Jumalaa silmänsä edessä sekä sydämessään ja etsi lohdutusta ainoasta oikeasta paikasta. Sillä jos on määrätty makaamaan tällä tavoin kuolettavasti haavoitettuna, ystävittä ja sukulaisitta, eikä voi saada unta silmänsä, vaan kuulee yöt läpeensä toisten sairaitten valituksia ja voivotuksia, eikä ole mitään, jolla itseään lohduttaisi, silloin vasta ihminen on oikein poloinen ja kurja. Monesta, joka taistelun aikana on ollut sankari, tulee pelkuri sairaalassa, kärsimättömyydestä ja arkuudesta. Mutta niin ei ollut nuoren venäläisen laita, sillä hän oli tuonut mukanaan kodistaan Liivinmaalta jotain, joka kannatti häntä tuskan pimeinä hetkinä. Siksi ihastuikin hän suuresti, kun eräänä päivänä ranskalainen evankelinen sotapappi astui sairaalaan ja kysyi, oliko

siellä kenties sairaitten joukossa ketään, joka kuuluu evankeliseen uskontoon. Ystävällisesti ojensi liiviläinen heti kuumeisen kätensä pappia kohti ja pyysi hänet vuoteensa viereen.

— Tulette oikeaan aikaan, — sanoi hän heikolla äänellä. — Te tulette vihollisen, mutta uskonheimolaisen luo, ja emmeköhän olekin kaikki veljeksiä täällä sairaalassa, vai miten, herra luutnantti? — Hän kääntyi tätä sanoessaan naapurinsa, tuon ranskalaisen luutnantin puoleen, ja tämä nyökäytti myöntävästi päätään.

Nuori liiviläinen kertoi, niin lyhyeen kuin taisi, kodistaan ja vanhemmistaan ja pyysi pastorin antamaan heille tietoja hänestä.

— Minä muistelen heitä alati, — sanoi hän, — ja moneen kuukauteen he eivät ole saaneet kuulla minusta mitään. Olen heidän ainoa lapsensa, ja kaikki toiveensa maan päällä ovat he kohdistaneet minuun, vaan nyt menee eloni päivä maille. En tahdo salata heikkoa tilaani tällä hetkellä, vaikka Herra tosin voi ihmeitä tehdä. Olkaa hyvä ja kirjoittakaa vanhemmilleni, että olen täällä Jumalan kädessä. Kiittäkää heitä sydämellisesti kaikesta siitä suuresta rakkaudesta ja huolenpidosta, jonka he ovat minulle osoittaneet ja sanokaa, ettei edes kuolemakaan voi meitä erottaa. Sanokaa, että jos kuolenkin, kuolen urhoollisena sotilaana, kuten tuhannet muut, jotka nuoruuden keväimessä ovat löytäneet hautansa tässä ihanassa puistossa Krimin kauniilla niemellä. Tämä on nyt ensimmäinen pyyntöni teille, mutta minulla on vielä toinen pyyntö, joka on minulle — sielulleni — vielä paljoka tärkeämpi. Tahdotteko lukea minulle Jumalan sanasta ja ennen kaikkea Vapahtajamme jäähyväispuheen sekä muita paikkoja, joissa hän puhuu rauhasta, Isänsä asuinsijoista ja jälleennäkemisestä.

Nuori pastori aukaisi heti Johanneksen evankeliumin neljännen toista luvun ja alkoi lukea, jo ensimmäisten sanojen kuuluessa näyttivät nuoren upseerin silmät loistavan ilosta ja kiitollisuudesta.

— Miten ihanat nämä sanat ovat! — sanoi hän. — Ne saattavat minut unhoittamaan, että syvällä rinnassani vielä asuu kiväärin kuula. Rukoilkaa nyt minun puolestani ja tulkaa pian jälleen. Ettekö tahtoisivat ensi sunnuntaina antaa minulle Pyhää Ehtoollista? Sieluni halajaa suuresti sen suomaa vahvistusta.

Pastori rukoili hänen puolestaan, siunasi häntä ja lupasi pian tulla takaisin. Hyvästi jättäessään ojensi pastori kätensä myös ranskalaiselle upseerille ja vaihtoi muutaman sanan hänenkin kanssaan. Kun molemmat sairautensa jäivät yksikseen, sanoi nuori ranskalainen liiviläiselle:

— Ne olivat oikein ihania ja ylentäviä sanoja, joita pyysitte kuullaksenne. Onko teillä myös itsellänne se kirja, jossa ne löytyvät?

— Kyllä minulla on raamattu, vaan se on äidinkielelläni, saksankielellä. Mutta kernaasti tahdon siitä kääntää teille, niinhyvin kuin osaan. Lukekaamme huomenna yhdessä luku siitä.

Seuraavana aamuna muistuttikin ranskalainen häntä tästä lupauksesta, ja raukealla äänellä käänsi venäläinen evankeliumin sanaa hänelle.

— Kaikki tämä on minulle aivan uutta, — sanoi ranskalainen. — Meille on aina sanottu, ettei kukaan voi ymmärtää raamattua, ja kuitenkin on kaikki tämä minusta niin selvää ja selkeätä, että pieni lapsikin voi sitä ymmärtää.

— Niin minäkin luulen, — sanoi venäläinen. — Sanat ovat niinkuin terveysvesi meidän kylpypaikoissamme, vapaat kaikille, ja jokainen voi kylpeä siinä, olkoonpa hän sitten oppinut professori tai tietämätön talonpoika. Tämä vesi parantaa kaikki samalla tavalla, ja vaikka te olette ranskalainen ja minä venäläinen, puhuu se samaa kieltä meille molemmille.

Kaksi päivää sen jälkeen oli sunnuntai, ja nuori pappi tuli taas venäläisen sängyn ääreen. Suurella hartaudella seurasivat kaikki sairautensa salissa hiljaista, mutta ylentävää juhollisuutta. Kovalla äänellä ja yksinkertaisesti luki nuori liiviläinen synnintunnustuksensa, ja syvälle painui hänen päänsä, kun pastori julisti hänelle Jumalan anteeksiantamuksen ja luki siunauksen hänelle. Ihmeellinen loisto silmissä otti hän vastaan sakramentin. Kaikista sairaista tuntui kuin olisi valo ja rauha virtaillut hänestä, vastakohtana lumimyrskylle, joka ulkona pieksi seiniä. Silmiänsä pois kääntämättä tarkkasi ranskalainen upseeri sairasta venäläistä, vaikk'ei sanaakaan voinut ymmärtää. On nimittäin suuri ero kuulemisen ja kuulemisen, ymmärtämisen ja ymmärtämisen välillä. Oikea korva ei aina ole päässä, vaan sydämessä, ja on olemassa kieli, jota kaikki tajuvat, ja joka puhuu *ainoastaan* kasvoista, ilman sanoja. Vaieten puristi hän nuoren venäläisen kättä, kuin olisi tahtonut sanoa: — Kuinka onnellinen sinä sentään olet!

Kun nuori pappi varustautui lähtemään, ojensi ranskalainenkin hänelle kätensä ja sanoi ranskaksi:

— Eikö teillä satu olemaan Uutta Testamenttia ranskankielelläkin, niinkuin venäläisellä ystävälläni on

se saksaksi, ja ettekö tahtois lainata sitä minulle joksikin aikaa? Te saatte sen kyllä varmasti takaisin.

— Onpa kyllä, rakas ystävä, — sanoi evankelinen pappi. — Tässä on ja sen saatte kernaasti pitää. Olkoon se muistona tästä hetkestä ja lohdutuksena koko elämällemme.

Nuori ranskalainen tarttui kiivaasti kirjaan ja piilotti sen pieluksensa alle.

Jonkun aikaa näytti siltä kuin nuoren liiviläisen terveydentila rupeaisi kohoamaan. Voimat lisääntyivät, ja vähemmän kärsi hän haavastansa nyt. Täten sai nuori pappi tilaisuuden lähettää useita toivorikkaita kirjeitä sairaan vanhemmille. Monta sanaa vaihdettiin nyt myöskin molempien upseerien välillä. Yhdessä lukivat he Uutta Testamenttia ja puhuivat keskenänsä kodista.

Mutta eräänä yönä sai nuori venäläinen äkkiä kovia puistutuksia ja kadotti tajuntansa joksikuksi aikaa. Luoti rinnassa oli painunut syvemmälle, ja kauan oli hän tunnotonna. Ikäänkuin sisäisen äänen käskemänä tuli silloin evankelinen pappi aikaisin aamulla sairaalaan. Täällä löysi hän nuoren ystävänsä jo kuolonkampauksessa, mutta tajunta oli hetki sitä ennen palannut.

— Minä kuolen, — sanoi hän, — mutta kirjoittakaa vanhemmilleni, että minä kuolen uskossa Vapahtajaani, vakuutettuna Jumalan anteeksiantamisesta niin itseni kuin rakkaitten vanhempienikin puolesta. Sanokaa heille, että minä viimeisellä hetkelläni olen rukoillut Jumalan armoa ja kiitollisena muistellut heidän rakkauttansa.

Viimeiset sanat tulivat enää vaivoin, suurella ponnistuksella. Senjälkeen vaipui hän uupuneena taas patjoillensa. Kuitenkin oli hän ehtinyt ojentaa ranskalaiselle kätensä hyvästiksi. Pappi siunasi häntä ja rukoili liikuttavalla tavalla hänen edestänsä Isä meidän rukouksen, jonka aikana nuoren ranskalaisen kyyneleet juoksivat virtana. Aina viimeiseen hengenvetoon saakka seisoi nuori pappi sängyn vieressä, pitäen kädessään kuolonhien kostuttamaa kättä. Aivan hiljaa, ilman kamppausta nukkui sairas ikuisen uneensa, ja hänen kauniilla kasvoillansa kuvastui ihmeellinen rauha. Pappi painoi umpeen hänen silmänsä, kehoitti sitten kaikkia sairaita yhteiseen rukoukseen, ja kaikki panivat kätensä ristiin. Tuntui kuin olisivat enkelit liidelleet läpi sairaalan, sylissänsä kantaen kohti taivaan asuntoja äsken pois nukkuneen henkeä.

— Oliko tämä kuolema? — sanoi nuori ranskalainen papille. — Ei vainkaan tämä ollut kuolema, vaan riemuvoitto. Minä olen katolilainen, mutta tuollaiseen taivaalliseen rauhaan en ole vielä kenenkään nähnyt nukkuvan. Se ei mene mielestäni milloinkaan.

Silloin tällöin tuli evankelinen pappi edelleenkin sairaalaan, tervehtimään ranskalaista upseeria. Sillä välin oli Malahovin torni väkiryynnäköllä valloitettu, Sevastopoli kukistunut, ja sotajoukot alkoivat asettua laivoihin. Mutta sairaalan kuumetauti tarttui pappiinkin, ja hän makasi nyt siellä toivottomasti sairaana. Tästä tiedon saatuaan kiiruhti nuori upseeri nyt vuorostaan papin luokse.

— Minä tulen kiittämään teitä vielä kerran, — sanoi hän. — Sanomattoman paljon olette te minulle tehnyt.

Pappi ojensi hänelle kuumeisen kätensä.

— Viekää tervehdys ihanaan Ranskaani, — sanoi hän, — jota en enää koskaan saa nähdä. Ja lukekaa elämän kirjasta, että elämä koittaa minulle nyt kuolemassa. — Pitäkää aina sydämenne kiinni Kristuksessa, mihin ja minkälaisiin oloihin tulettekin, sillä Kristuksessa olemme me kaikki yhtä, niinkuin olette nähnytkin, ranskalaiset niinkuin venäläiset, katolilaiset kuten protestantitkin. Eläkää onnellisena ja Jumalan rauha olkoon aina kanssanne.

Muutamia päiviä senjälkeen kannettiin nuoren papinkin ruumis pois ja kätettiin likelle nuorta venäläistä ystävänsä. Ei kumpikaan heistä saanut enää kotimaatansa nähdä, mutta molemmat olivat he sen sijaan yhdistyneet taivaallisessa kodissa, tuolla ylhäällä.

* * * * *

Nuori ranskalainen palasi kotiansa ja otti eron rykmentistä. Vaimoineen ja lapsineen vetäytyi hän takaisin yhteen Ranskan pienimmistä kaupungeista. Syttyipä silloin sota Ranskan ja Saksan välille vuonna 1870.

Lähellä erästä pientä kaupunkia kulki kerran pataljoona saksalaisia sotureita metsää myöten. Ei missään näkynyt jälkeäkään vihollisesta. Iloisesti puhellen ja mitään pahaa aavistamatta marssi joukko metsätietä pitkin. Äkkiä kuului kiväärin paukauksia pensaikosta. Kaksi sotilaista kaatui heti kuolleena maahan ja useita haavoittui. Pian jakaantui pataljoona tiraljööriketjuun, tarkastaaksensa metsän. Silloin tällöin paukahti kivääri, mutta pian hiljeni kaikki. Noin pari, kolmekymmentä ranskalaista, sinisissä mekoissa ja aseilla varustettuina, oli siellä ollut väijyksissä. Sieltä olivat he ampuneet vaaraa

aavistamattomia saksalaisia. Suurin osa heistä pääsi pakoon, viskattuaan aseensa, mutta kaksi oli haavoittunut ja otettiin vangiksi.

Harmistuneet sotamiehet laahasivat vankinsa päällikön eteen. Toinen kiinniotetuista oli vanha mies, joka edelleen uhkamielisesti poltteli lyhyttä piippuaan. Raa'alla ja epämiellyttävällä äänellä sanoi hän:

— Me olemme vankeja, tehkää meille mitä tahdotte.

Toinen oli nuori, kaunis mies, hieno tavoiltansa. Mustat, haaveksivat silmät säkenöivät, ja pitkä kiharainen tukka valui hartioille. Hän oli saanut luodin jalkaansa; toiselta käsi oli murskautunut. Nuori mies oli kalman kalpea eikä sanonut sanaakaan. Joukkueen saavuttua aukealle kentälle, pidettiin kiireimmiten sota-oikeus. Tutkistelu ei vienyt paljoa aikaa. Molemmat vangit tunnustivat käyttäneensä aseitansa saksalaisia vastaan.

— Me olemme vaan tahtoneet täyttää lapsen velvollisuudet, — huudahti nuorempi innokkaasti, — me olemme ainoastaan tahtoneet puolustaa kallista äitiämme, ihanaa Ranskaa, valloittajaansa, julmaa sortajaa vastaan. Ankara vihollinen tuomitkoon meidät kuolemaan, me emme sitä pelkää. Te voitte kyllä henkemme ottaa, mutta ette voi ryöstää meiltä sitä kuihtumatonta kunnia-seppeltä, minkä isänmaa meille antaa. Me kuolemme ilolla huutaen: Eläköön Ranska, kallis äiti!

— Ranskalainen kantapäästä kiireeseen, — sanoi päällikkö, — kiihkoisa, mutta jalo- ja ylevämielinen. Vahinko vain, että tuota kaunista poikaa pitää kohdella kuin rosvoa.

Sota-oikeuden päätös julistettiin pian: vangit tuomittiin ammuttaviksi. Sotalain mukaan olisivat he oikeastaan tulleet hirtetyiksi, mutta päällikkö tahtoi heille sotilaan kuolemaa, erittäinkin nuoremmalle vangeista. Ja koska niin moni saksalaisista tässä kahakassa oli menettänyt henkensä ja useat haavoittuneet, ei minkäänlainen armahdus voinut tulla kysymykseen. Vangit saivat sentähden puolisen tuntia, järjestääkseen asioitansa ja valmistuakseen kuolemaan. Molemmat kuuntelivat horjumattoman tyyneesti tuomiotansa. Vanhempi pyysi ainoastaan kulauksen viiniä; muuta ei hän halunnut. Nuori mies, jonka haava yhä edelleen vuoti, vahvisti myös itseänsä viinillä. Sitten pyysi hän saada lähettää terveiset vanhemmillensa erään kuormarengin kautta, jonka hän oli taampana tuntenut oman kylänsä asukkaaksi. Tämä myönnettiin hänelle, ja hän sai toimittaa asiansa tulkin kautta. Sen jälkeen pyysi hän vielä muutamia silmänräpäyksiä, rukoillaksensa. Muuan reinitäinen otti repustaan esille ristiinnaulitun kuvan, jonka nuori mies kiitollisena otti vastaan uskonveljensä kädestä. Rukoiltuansa nousi hän ylös ja sanoi:

— Minä olen valmis.

Rummut pärisivät. Tuomiota toimeen panemaan määrätty plutona otti vangit keskeensä ja läksi kappaleen matkaa etemmäs kentälle. Kuului päällikön komennushuuto, aseitten kalsketta, ja huolimatta pitkästä välimatkasta saattoi erottaa nuorekkaan äänen, joka sanoi:

— Hyvästi Ranska! Ota tervehdykseni, kallis äiti! —

Heti sen jälkeen kuului komennushuuto: Olkaa valmiit! Lauaiskaa! Yksi ainoa laukaus, ja kuolon hiljaisuus vallitsi kaikkialla. Tuomio oli täytetty, molempien mainen elo oli loppunut. Syvä haikeus vallitsi mielet, ja kovin liikutettu oli päällikkökin: olihan jotain aivan toista, taistella aukealla sotatanterella, rinta rintaa, silmä silmää vasten, kuin näin olla pakotettuna tuomitsemaan lähimmäisensä kuolemaan. Ruumiit haudattiin ammutapaikkaan, mutta omat kuolleensa käärivät he vaippoihin ja panivat vankkureille, haavoitetut toisille. Vakavana ja hiljaisena jatkoi pataljoona kulkuansa.

Noin tunnin perästä tulivat he erääseen suureen, kauniiseen kylään. Ensiksi suuntasivat he kulkunsa kirkolle, jonka tarhaan he nopeasti loivat suuren haudan ja hautasivat siihen kuolleet toverinsa, vieretysten. Sitten kun yhteinen kiväärin laukaus oli täyttänyt sotilaalliset kunnianosoitukset, piti päällikkö lyhyen, mutta sydämellisen puheen, rukoili hiljaisen Isä meidän, ja niin hajaantui miesjoukko asuntoihinsa. Neljä haavoittunutta, joitten joukossa myöskin kaksi yksivuotista vapaehtoista, saivat yömajansa suurenlaiseen maakartanoon. Mutta koko talo oli autio, ei yhtäkään ihmistä siellä näkynyt. Pimeässä hapuillen saivat nuo neljä kulkea eteenpäin, miten parhaiten taisivat. Vihdoin kuitenkin ilmestyi isäntä, ja haavoitettujen olisi tehnyt mieli tuntuvasti maksaa hänelle pitkällinen viipymisensä. Mutta mykiksi he jäivät, nähtyänsä hänen kasvonsa. Solakka oli hänen vartalonsa, ja hienot, tuntehikkaat kasvot osoittivat syvintä surua. Kaikki muistelivat he nähneensä nuo kasvot ennenkin, mutta missä, siitä eivät he päässeet selville.

— Mitä haluatte? — kysyi ranskalainen kumealla äänellä, ja aivan sävyisästi ilmoittivat he asiansa.

— Heti paikalla, — sanoi hän ja poistui samassa.

Heti sen jälkeen tulikin nuori tyttö, joka sanaakaan sanomatta järjesti pöydän. Kun yksi sotilaista koetti laskea leikkiä hänen kanssaan, loi hän häneen katseen, joka sai kaikki heti vaikenemaan.

— Minusta tuntuu kuin olisimme joutuneet eriskummaisen poppamiehen taloon, — sanoi yksi heistä.

— No, — sanoi toinen, — mitäpä siitä, kun hän tarjoaa meille näin herkullisen aterian?

Ruoka ja juoma olivat, kuten sanottu, oivallisia, mutta ei kukaan osannut selittää, miksikä heitä kaikki niin kovasti kammotti. Heti syötyänsä läksi kolme heistä ulos, etsiskelemään tovereitansa. Neljäs, huomattuaan isännän kävelevän pihalla, tahtoi kiittää häntä hyvästäkestityksestä. Mutta isäntä viittasi vaan kädellään, sanaakaan sanomatta. Nähtyänsä jälleen nuo peräti surulliset kasvot, ei sotamies malttanut olla jotain sanomatta.

— Näyttää siltä kuin olisitte saanut paljon kärsiä sodasta, oi, niinkuin me kaikkikin, ja mieleni on paha, että olemme tuottaneet niin paljon vaivaa. Mutta, Jumala paratkoon, sehän on sodan kulku.

— Niin, — huusi isäntä kovalla äänellä, — sota on nyt! — Sitten nosti hän kätensä kohti taivasta, ja syvintä surua leimusivat hänen silmänsä.

Vapaehtoinen palasi tovereittensa luokse ja kertoi mitä oli tapahtunut. Mutta he eivät paljoa häntä kuulleet, sillä jokaisella oli jotain tärkeätä juteltavana. Yksi puhui hyvästä ruuasta, toinen ikävästä talon väestä, mutta kolmas sanoi:

— Minun isäntäni taas on liiaksi avulias: hän olisi tahtonut vetää saappaatkin jalastani, mutta eipä häneen silti liene luottamista.

Heti sen jälkeen pärisi iltarumpu, ja jokainen vetäytyi asuntoonsa. Mainitun maakartanon kolme asukasta heittäytyivät heti pehmoisiin vuoteisiinsa. Oi, miten hyvältä sellainen tuntuu, kun on viikkomäärin lepuutellut jäseniään missä milloinkin eikä aamulla tiedä, mitä jäsentä enimmäen kolottaa. Mutta vapaehtoinen ei voinut nukkua. Jotakin hän lienee aavistanut. Hän nousi ylös, otti kiväärin viereensä, kohensi tulta kamiinissa ja koetti lukea. Mutta ei sekään tahtonut käydä, ja miten ollakaan, alkoi uni vähitellen tulla. Pysyäkseen valveilla, meni hän ikkunan luo, kuuntelemaan, oliko kaikki hiljaista. Kun ei mitään kuulunut, meni hän takaisin kamiinin luo ja alkoi lukea. Lienee hän kuitenkin siinä torkahtanut, koska äkkiä heräsi siihen, että joku taputti häntä hartioille. Se oli hänen isäntänsä. Sotilas tarttui kivääriinsä, mutta isäntä sanoi:

— Antakaa vaan kiväärin olla rauhassa, sillä täällä ei teidän tarvitse mitään pelätä. — Ja istuen tuolille hänen viereensä, puhui hän puoliääneen:

— Minä tahdon sanoa teille jotakin hyvin tärkeätä, mutta sitä ennen täytyy teidän kunniasanallanne luvata tehdä kaiken voitavanne, ettei kukaan tulisi tästä kärsimään.

Koneen-omaisesti ojensi sotilas hänelle kätensä ja isäntä jatkoi:

— Kuunnelkaa tarkasti älkääkä minua keskeyttäkö, sillä hetket ovat kalliit. Teidän päällikkönne on iltapäivällä ammuttanut kaksi ranskalaista.

— Se on kyllä totta, mutta he olivat sissejä, ja niitten kanssa me emme käy sotaa.

— Minä tiedän sen kyllä ja tunnen sotalait, sillä minä olen itsekin palvellut armeijassa. Mutta me teemme kaikki, mitä voimme, vihollistamme vastaan, eikä siitä voida meitä moittia eikä paheta siihen.

Vapaehtoinen aikoi tähän vastata, mutta toinen keskeytti hänet käden viittauksella ja kuiskasi hänen korvaansa:

— Yksi niistä, joita te tänään ammutte, se nuori mies, oli minun poikani.

Kauhistuneena hypähti sotamies ylös. Silmänräpäyksessä selvisi hänelle kaikki, ja nyt ymmärsi hän isäntänsä surulliset kasvot.

— Poloinen, onneton isä! — huusi hän.

— Niin, siinä olette oikeassa, — sanoi tämä. — Hän oli jalo lapsi, korkea- ja puhdas-aatteinen, meidän kaikkein ilo. Hän tuli kotia silloin, kuin sota alkoi, mutta sitten sai hän tasavallan hallitukselta toimeksi järjestää kansanmiehet aseisiin tässä seudussa. Tänään hän ei tahtonut päästää noita toisia yksinään, vaan meni itsekin mukaan, vaikk'ei se oikeastaan olisi ollut hänen tehtävänsä. Sentähden on hän mennyt kuolemaan, antanut henkensä isänmaansa edestä. Tämä, että hän on tullut ammutuksi, on herättänyt suurinta katkeruutta kylässä, ja nyt on päätetty sekä valalla vannottu tänä yönä kello kaksitoista hyökätä teidän toverienne päälle ja surmata joka mies, niin ettei yksikään pääse pakoon.

Sanatonna tuijotti nuori saksalainen puhujaan vieressänsä.

— Mutta tämä ei tule tapahtumaan, — jatkoi ranskalainen. — Minä olen kauan aikaa taistellut sitä vastaan, vaikk'en minä sekä isänä että ranskalaisena saata muuta kuin katsoa tätä oikeaksi. En kuitenkaan ole voinut löytää tässä päätöksessä mitään rauhaa ja tyydytystä. Minä en tahdo, että minun poikani tähden satojen veri vuotaisi, jotka ainoastaan ovat totelleet upseeriensa käskyä. Olen kysellyt tätä omaltatunnoltani, mutta vielä enemmän eräältä kirjalta, josta minulla usein on ollut suurta hyötyä. Ollessani luutnanttina, otin osaa Krimin sotaan. Silloin sain minä tuon kirjan, vaikka olenkin katolilainen, eräältä protestanttiselta sotapapilta, joka, käydessään lohduttamassa ja virvoittamassa haavoittunutta venäläistä upseeria, usein puhutteli myöskin minua. Ja tänä iltana löysin siitä nämä sanat: "Älkää itse kostako, minun rakkaani, vaan antakaat Jumalan vihan sijaa saada. Sillä kirjoitettu on: minun on kosto, minä tahdon kostaa, sanoo Herra. Sentähden jos sinun vihollises isoo, niin syötä häntä, ja jos hän janoo, niin juota häntä; sillä koska tämän teet, niin sinä tuliset hiilet hänen päänsä päälle kokoat." — Ja minä, joka näin tuon nuoren venäläisen upseerin kuolevan rauhassa ja vakuutettuna synteinsä anteeksiantamisesta, minä en voisi kuolla rauhassa, sellainen verivelka omallatunnollani. Mutta aivan turha on yrittää vaikuttaa maanmiehiini. Kiiruhtakaa sentähden päällikkönne luo ja kertokaa hänelle mitä on tekeillä. Sitä minä vaan pyydän, ettei yhdellekään minun kansalaisistani tehdä mitään pahaa. Antakoon päällikkö vaan hälytyksen pataljoonalle ennen kello kahtatoista, niin ei ole mitään vaaraa enää. Mutta vajetkoon hän sen jälkeen, muutoin joudun minä kavaltajaksi ja saan siitä kärsiä. Ja nyt kiiruhtakaa, sillä kello on jo yli yhdentoista.

Talonisäntä poistui senjälkeen nopeasti. Vapaehtoinen pukeutui kiireesti uniformuunsa, herätti uneen uupuneet toverinsa ja kiiti sitten herättämään päällikköänsä, ilmoittaakseen hänelle kaikki, mitä oli kuullut. Ensin tahtoi päällikkö esiintyä ankarana, mutta heitti sen sikseen, annetun lupauksen tähden, ja sanoi vapaaehtoiselle:

— Juokse nopeasti päävartioon ja anna heti soittaa yleismarssiin!

Sotamies kiiti niin nopeasti kuin voi alas rappuja, ja ennenkuin pormestari, joka seisoi alhaalla porstuan ovella, ennätti saada hänet käsiinsä, oli hän jo kadonnut kadulle.

Mutta päävartion sotamiehet löysi hän niin surkeassa tilassa, että kaikki hänen yrityksensä ja ravistelemisensä olivat turhat. Kun hän onneksi osasi itse käsitellä torvea, tarttui hän signaalitorveen, ja silmänräpäyksessä kaikui herätysrummun ääni läpi kylän. Yht'äkkiä ilmestyi valoa kaikkiin ikkunoihin.

Tuossa tuokiossa riensi sotamiehiä joka haaralta, huutaen:

— Mikä hätänä? —

— Asentoon, — huusi vapaaehtoinen, — torille niin pian kuin mahdollista!

Ja kymmenessä minutissa olivat kaikki järjestyksessä ja valmiina torilla.

Fusilieerit, — sanoi päällikkö, — meillä on syytä nyt heti marssia eteenpäin. Mutta sitä ennen täytyy joka miehen saada aimo kulaus, vahvistaaksensa itseään. Riisukaa aseet! Me asetumme nuotiolle.

Senjälkeen huusi hän vapaaehtoisen sinne, missä kaikki upseerit seisoivat.

— Te olette oleva todistajani, — sanoi päällikkö hänelle, — menettelyssäni tätä ryövärijoukkoa ja näitä heittiöitä kohtaan. — Samassa osoitti hän kylän pormestarin, joka kalpeana ja horjuen seisoi upseerien piirissä.

— Te olette antanut kunniasananne siitä, että minä menettelen säälivästi heitä kaikkia kohtaan, enkä tahdo, että sotilaan sana näin hyvässä asiassa rikottaisiin.

Sen jälkeen kääntyi hän pormestariin ja sanoi:

— Erään jalon miehen tähden tässä kylässä en tahdo ketään rangaista, mutta minä olen pitävä huolta siitä, että tämä kylä tulee sotilaallisen valvonnan alaiseksi. Ja nyt täytyy jokaisen miehen saada litra viiniä, leipää ja lihaa. Sitäpaitsi saatte te maksaa 2000 frankkia sakkoa. Puolessa tunnissa tulee kaiken olla täällä.

— Ja nyt, — sanoi hän vapaaehtoiselle — tahdon mielelläni lausua kiitollisuuteni hänelle, joka on pelastanut henkemme. Saattakaa minut kenenkään huomaamatta asuntoonne.

Vapaehtoinen haki isäntänsä ja kertoi hänelle lyhyesti, miten oli käynyt. Mutta isäntä ei suostunut millään muotoa vastaanottamaan pataljoonan päällikköä.

— Minä olen kristittyinä ja ihmisenä täyttänyt velvollisuuteni, johon minua sekä raamattu että omatunto ovat kehoittaneet, enkä pyydä siitä mitään kiitosta. Sanokaa hänelle, joka on tuominnut minun sydämeistä rakastetun poikani kuolemaan, että minun on mahdoton nähdä häntä nyt. Mutta jos hän jotakin tahtoo tehdä minun edestäni, niin pyytäkää häntä lahjoittamaan takaisin sakot köyhälle kyläläseni. Jääkää hyvästi ja jättäkää minut nyt yksinäni suremaan.

Sen jälkeen kääntyi hän pois ja astui aivan hiljaa ulos ovesta. Sotamies vei tämän sanoman päälliköllensä.

Suurimmassa kiireessä hankkivat talonpojat sen, mitä päällikkö oli vaatinut, ja myöskin tuo onneton päävartioväestö tuotiin rintamaan. Tylsinä ja välinpitämättöminä kuuntelivat he kaikki, mitä päällikkö puhui heille jyrisevässä nuhdesaarnassaan, mutta kun hän oli lopettanut, sanoi pataljoonan lääkäri.

— Antakaa miesraukoille anteeksi, älkääkää saattako heitä kärsimään huolimattomuudestaan. He olivat saaneet runsaat määrät unijuomaa, joka vielä kauan tulee tuntumaan heidän päissään. Opiumin haju leviää heistä jo pitkän matkan päähän.

— Onhan se niinkin, — sanoi päällikkö; — käyköön siis armo oikeuden edellä, koska jalo mies on puhunut puolestanne.

Ylimääräinen kestitys maistui jokaisesta erinomaiselta, ja heti kello kahdentoista jälkeen marssi pataljoona musiikin soittaessa pois kylästä.

Mutta kaikki nämä, jotka juuri äsken olivat joutumassa tuon hurjan vihanpurkauksen alle ja jotka olivat vähällä heittää henkensä salamurhaajan käsiin, he, jotka nyt tuolla iloisesti laulaen kulkivat matkaansa pimeässä yössä, — ketä oli heidän kiittäminen siitä, että jälleen voivat toivoa kerran vielä pääsevänsä kotia isänsä ja äitinsä luokse, takaisin kotimaahansa? Ainoastaan Jumalan sanan, joka kerran, monta vuotta sitten, kaukana maitten ja merien takana, syrjäisessä Krimissä, oli langennut haavoittuneen sotilaan sydämeen! Mitä muuta kuin sitä hiljaista rauhaa ja onnellisuutta, joka tästä sanasta kuvastui kuolleen kristityn sotilaan kasvoilla? Ja niin syntyy rakkautta rakkaudesta, jotta täytettäisiin lupaus, joka sanoo:

"Sillä niinkuin sade ja lumi tulee taivaasta alas, ja ei mene sinne jälleen, vaan tuorettaa maan ja tekee sen hedelmälliseksi ja antaa sen kasvaa ja antaa siemenen kylvettää ja leivän syötää; niin on myös minun sanani, joka minun suustani lähtee: ei sen pidä tyhjänä palajaman minun tyköni, vaan tekemän, mitä minulle otollinen on, ja sen pitää menestymän, jota varten minä sen lähettänytkin olen."

(Jes. 55: 10, 11.)

Kaksi musikaalista jutelmaa

Kumpikaan näistä jutelmista ei ole oma näkemäni, vaan olen ne kuullut kahdelta henkilöltä, joista ei toinen mitään toisestaan tiedä. Tämä heillä vaan on yhteistä: molemmat ovat jo kauvan sitten jättäneet taaksensa neljänneksen ikävuotensa ja ovat kannettomia vakkoja, s.o. ovat heittäneet naimistuumat sikseen. Mutta kummallakin on ihanat muistonsa, ja vanhassa, hyvässä muistolaatikossa on tallella vierekkäin: hiuskiharoita ja kuivattuja kukkasia, kellastuneita kirjeitä, virttyneitä nauhoja ja muuta sellaista. Niihin kumpaankin sain minä kerran hetkisen katsahtaa ja vedin sieltä esille kiireessä kaksi kappaletta ja sain myös luvan niistä muillekin puhua.

Juhlallinen sielumessu siitä tuli sittenkin.

Tämä tapahtui monta, monta vuotta sitten viheriän Reinin rannoilla. Siellä saivat pojat käydä koulussa, vaikka tuo ihana virta ja linnat ja korkeat tuomiokirkot olisivat heistä olleet paljon mieluisampia opiskelupaikkoja. Tässä kimnaasissa harjoitettiin innokkaasti erästä ainetta, joka muissa kokonaan laiminlyötiin, nimittäin musiikkia, ja olikin täkäläinen laulukuoro paraita Reinin varrella. Juhlatilaisuuksissa, kuten suurina kirkkojuhlina, laulettiin, ja lähellä ja kaukana ylistettiin tätä koululaisten kuoroa. — Kimnaasin penkeillä ei istunut yksistään rikkaitten lapsia, vaan löytyi joukossa sangen köyhiäkin, jotka saivat koko lailla kiristeliä nälkävöitään, ja joiden täytyi komentaa itselleen "silmät vasempahan", kulkiessaan leipuri- ja makkarapuotien ohi. Muitten muassa oli siellä eräs katolilaisen talonpojan poika, kotoisin lähistöltä, muutaman peninkulman päästä. Vanhemmat olivat perin köyhät. Mutta poika oli heidän ainoansa, ja vanhalla ijällään olivat he hänet saaneet, siksiäpä äiti sanoikin, kuten Hanna Vanhassa Testamentissa: "Tätä nuorukaista minä anoin: nyt on Herra minulle antanut minun rukoukseni, kuin minä häneltä rukoilin. Sentähden annan minä hänen Herralle jälleen

kaikeksi elinajaksensa, että hän Herralta rukoiltu on." Ja niinpä äiti rukouksillaan ja lupauksillaan pyhitti poikansa papiksi. Pojan täytyi kovasti ponnistella, saavuttaakseen toiset, hän kun vasta myöhään oli tullut kyläkoulustaan kimnaasiin. Siksipä hän, päästyään viimeiselle luokalle, olikin jo yhdenkolmatta vanha ja istui siinä kuusitoistavuotisten joukossa kuin mikäkin ukkopappa. Kaikki ne vaan pitivät "Josepista", hän kun oli hiljainen poika, auttoi jokaista ja elätti itseään, antamalla yksityisopetusta neljäsluokkalaisille. Usein ottivat pojat hänet mukaansa retkilleen Drachenfelsin linnalle. Sitäpaitsi oli hän erittäin lauluntaitava mies ja osasi kansanlauluja loppumattomiin. Mutta viideskolmatta ikävuosi on paha vuosi nuorelle väelle, joitten rinta ei ole niin aivan luja, ja jotka eivät ole olleet kunnollisen ruoankaan varassa ja ovat sitäpaitsi saaneet paljon istua. Ja niinpä se oli juuri laita tässäkin. Poika alkoi kuihtua, eikä tuo poskien arveluttava puna ja suurten silmien outo hohde mitään hyvää tiennyt. Niinhän se on ihmisen laita kuin on syksyisen metsänkin. Siinäkin kun lehdet muuttuvat niin heleän punaisiksi ja keltaisiksi ja aurinko niin täytenä ja kirkkaana heiastelee niiden silmistä, silloinhan tiedämme, että loppu lähenee ja talvi piankin peittää tuon petollisen ihanuuden suureen kääriliinaansa. — Tuli syksy, ja silloin tulivat vanhemmatkin noutamaan kuoleman kielissä olevaa lastaan, toivoen hänen kotona kenties toipuvan raittiin ilman ja lehmänmaidon avulla. Mutta kun lukukausi taasen alkoi, ei häntä näkynytkään enää koulunpenkillä, ja kun kevät saapui maihin, koitti hänelle jo toinen kevät. Hän antoi henkensä Herran käsiin, lohduttaen äitiään sillä, että hänestä kumminkin tulee pappi, joka tuolla ylhäällä on messuava paljon ihanammassa kirkossa kuin Kölnin tuomiokirkko, ja pyysi vanhempiansa ilmoittamaan hänen kuolemastaan tovereille ja kiittämään heitä kaikesta uskollisesta rakkaudesta, jota olivat hänelle osoittaneet. Vanha isä läksi itse kaupunkiin, kutsutti luokseen yläluokan primuksen ja kertoi poikansa viimeisen pyynnön.

Primus kutsui kokoon luokan ja laulukuoron. Päätettiin miehissä lähteä saattamaan toveria viimeiselle matkalle. He tulivat rattailla ensin kuolintaloon ja läksivät sieltä sitten kirkkoon sielumessuun. Sikäläinen pastori arveli, että pelkkä messun lukeminen riittäisi tuon köyhän nuorukaisen muistoksi. Mutta vainajan toverit olivat toista mieltä. He seisoivat ylhäällä urkupartavelle, ja sieltä kajahti nyt, pastorin ihmeeksi, ihana, vieno preludio, jota eräs koululaisista mestarillisesti soitti, kahden muun pojan toimittaessa taiteen sääntöjen mukaan urunpolkijan virkaa. He olivat näet salaa hankkineet avaimen urkurilta. Yhtäkkiä yhtyi nyt koko kuoro laulamaan: "Requiem aeternam dona cis", Pastori ei ollut huomaavinaan poikain tarkoitusta ja alkoi lukea messuttavia sanoja. Mutta lukiolaiset tiesivät ihan tarkalleen, milloin urkujen ja kuoron oli kulloinkin vuoro vastata, sillä monasti olivat he jo Requemia laulaneet. Tätä kesti sitten hetken aikaa: alhaalla vajettiin ja ylhäällä laulettiin. Lopuksi antoi pappi alttarilla sittenkin perää ja hän alkoi messuta, ensin hiljaa, sitten yhä kovemmin, ja viimein tuli siitä suurenmoinen sielumessu, jommoinen ainoastaan varakkaitten ja ylhäisien osaksi tulee.

— Tepäs minut pulaan saatoitte, — sanoi pastori, kun kimmastit astuivat alas parvelta, — älköönkään tämä tavaksi tulko. Nyt kait tahtovat kaikki saada samanlaisen hautauksen kuin Jooseppi. "Mutta kuka rakkautta vastaan seisoo taitaa?"

Vanhemmat puristivat kelpo toverien kättä, ja äidin katseesta saattoi melkein lukea sanat: "Pappina se meidän Jooseppi sittenkin haudattiin." Toverit keräsivät vielä keskuudestaan rahoja ristiksi haudalle. Pastori se vaan ei saanut mitään ja kumminkin sai, sillä hänen sydämeensä oli sattunut uskollisen rakkauden kirkas säde, ja hänen täytyi kuten Jobin muinoin huudahtaa: Ah, jos minä olisin niinkuin minä olin nuorena ollessani, koska Jumalan salaisuus oli minun majani päällä.

Ja näin ollen oli hän saanut kylläkin runsaan palkinnon toimittamastaan "juhllisesta sielumessusta".

Amati-viulu.

Toinen jutelmani, erään vanhan neiden kertoma, vie meidät Italiaan, jossa ei yksistään sitronat ja oransit puissa kuki, vaan parhaat viulutkin tehtaissa kypsyvät, kuten Cremonassa aikoinaan. Siellä eleli tuo kuulu mestari Amati, jonka viulut levisivät ympäri maailman, ihastuttaen tuhansia sydämiä ja pusertaen silmistä kyneleitä, kun vaan joku osasi niitä soittaa. Viulu se on vaan sellainen kuollut kapine, ellei henkevä käsi siihen kajoo. Siihen on kätkeytynä mitä ihanimmat sävelet; ne pitää vaan herättää unestaan. Ja tuollainen mestari saa kokea hyviä, mutta myös pahoja hetkiä, jolloin hänen osakseen tulee maailmalta ei ainoastaan ylistystä, vaan myöskin häväistystä ja kiittämättömyyttä. Ja mestari Amatinkin oli kait käynyt niin, että kenties monikin taiteilija oli tullut kuuluisaksi hyvän viulunsa kautta, kun sitä vastoin viuluntekijä itse oli jäänyt unhotuksiin. Olipa miten oli, tuntiessaan loppunsa lähenevän, otti hän viimeksi tekemänsä, ihanarakenteisen viulun, katseli sitä vielä kerran joka puolelta ja sanoi sitten: "Kaikki sävelet, jotka sinussa ovat, nukkukoot ja uinukoot, mutta kerran joulu-aatto-iltana ne herätkööt, ja silloin ne tuottavat omistajalleen suuren onnen." Pian senjälkeen nukkui mestari pois, mutta hänen omaisensa kirjoittivat nämä hänen viimeiset sanansa paperille, joka kiinnitettiin viuluun. Viulu kulki suvussa kädestä käteen, mutta sen sävelet olivat kalseita ja karkeita. Monen mestarin käsissä se oli ollut, mutta jokainen oli laskenut sen jälleen pois, sanoen: "Se ei ole

ikipäivinä mikään amati ollutkaan."

Niin joutui viulu eräälle köyhälle sukulaiselle, joka kuljeksivan seurueen kanssa läksi vaeltamaan Saksanmaalle. Hän oli jo ijäkäs mies, sillä hänellä oli kaksikymmen-vuotias, ainoa tytär mukana. Tätä ei hän ollut hennonut jättää, sitten kuin äiti oli kuollut. Eräässä pohjois-Saksan pienessä kaupungissa sairastui tuo vanha viuluniekka pahasti; seurue matkasi edelleen, jättäen hänet jälkeensä. Säästöt hupenivat hupenemistaan. Ukko nousi kyllä sairastuoltaan, mutta hänen mielensä himmeni eikä ajatukset olleet täysin selviä. Hänen ainoa selvä ajatuksensa oli se, että kerran ne sävelet hänen amatistaan vielä vapaina helähtävät. Siksi ei hän voinutkaan erota siitä, vaikka nälkä usein puri ytimiä myöten ja viulu olisi kumminkin ollut ainoa myötäväksi kelpaava kapine. Mutta se ajatus, että silloin jonkun toisen hallussa sävelet pääsevät lumouksestaan, sai hänen kernaammin kärsimään vaikka mitä.

— "Minä annan teille 30 taaleria tuosta kunnottomasta soittokoneesta; teidän tähtenne vaan, Giovanni", — sanoi eräs kaupustelija hänelle joulukuun alussa.

Ja nytkö, kun taas jouluaatto oli tulossa, nytkö hän möisi viulunsa? — Ei, sitä ei hän voi tehdä. Joka kerta joulun lähestyessä tykytti hänen sydämensä, eikä muka nyt testamentti täytyisi. — Ja taas oli jouluaatto. Tyttö istui, neuloen himmeän öljylampun valossa melkein silmänsä piloille, ansaitakseen edes sen verran, että voisi maksaa nuo muutamat hiilet, jotka uunissa hehkuivat ja heidän niukkaa ruokaansa lämmittivät. Ulkona myrskysi, ja lumihöytäleet ajelivat toisiaan alas maahan. Silloin otti vanhus viulunsa.

— Ethän toki lähde ulos tässä ilmassa, isä? — kysyi tytär. — Nythän on niin kirpeä pakkanen, eikä sinulla ole minkäänlaista viittaa!

— Sinä tiedät, että nyt on jouluaatto. Tänään, jos koskaan, täytyy viulun hellittää äänensä. Tiedät myöskin, että hätä meillä nyt on noussut korkeimmilleen. Minä en enää saata katsella, kuinka sinä pilaat ihanat silmäsi, Anrella. Anna minun koettaa vielä kerran. Lähdän markkinapaikalle. Sinnehän tulee rikkaitakin ihmisiä katselemaan itselleen tavaroita. Giovanni palajaa takaisin, tuoden rahaa lapselleen.

Sitten riensi hän ulos, viulu käärittynä nenäliinaan. Yhdeksi siellä yhtyivät hänen tuulen häilyttämät, lumivalkeat hiuksensa ja lumihälyttäjät, ja tuima pakkanen tunki kangistuneihin jäseniin. Anrella katseli hänen jälkeensä syvällä kaipauksella. Hän olisi lähtenyt isänsä kera, mutta hänen täytyi saada työnsä valmiiksi vielä tänä iltana.

— Hyvä Jumala, anna hänelle onnea tahi vapahda meidät molemmat täältä tänä pyhänä iltana! — huokasi tyttö.

Kului tunti, kului parikin. Tyttö oli noutanut kamarista joulukuusen, oman koristamansa, ja pistänyt sen alle villaisen liinan, jonka hän oli itse valmistanut. — Silloin syöksyi vanhus sisään.

— Kaikki on turhaa! Käteni ja jalkani ovat melkein hervottomat. Armahda minua, Jumala! Mutta ei kukaan kuule minua! He ovat ivanneet minua tänään pahemmin kuin koskaan ennen. Voi, ettei löydy yhtään armahtavaisuutta enää maan päällä!

— Taivaassa kuitenkin löytyy, — sanoi Anrella. — Tule, isä, täällä on sinun joulukuusesi; minä annan sinulle lahjan, niinkuin ihmiset täällä vieraalla maalla tavallisesti tekevät.

Surumielisenä katseli vanhus kuusta.

— Sinä olet hyvä lapsi, mutta maailma on paha. Minä soitin ihanimmat lauluni, tiedäthän, nuo Campagnan paimenlaulut, kaikki mitä osasin, vaan äänet olivat vaan niinkuin salvan takana. Voi, minulta on vaihdettu ja varastettu amatini, muutoin olisi se kajahtanut tänä iltana!

— Tyynny, isä. Jouluyön lapsi ei unohda sinua, joskin kaikki ihmiset sen tekevät.

Vanhus laskeusi kovalle vuoteelle sillä välin kuin Anrella sytytti joulupuuta. Silloin kuului kova koputus ovelle.

— Siellä he tulevat, siellä he tulevat! — huusi vanhus, — he vainoovat minua tännekin.

— Asuuko täällä mieluinen viuluniekka Johannes? — huusi ulkoa matala miesääni.

— Kyllä hän on täällä — sanoi tyttö, murtaen saksaa.

Hän avasi oven ja valaisi arasti miehen kasvoja. Yhdellä silmäyksellä oli tuo pulskavartaloineen ja jalomuotoinen vieras nähnyt, miten asian laita oli.

— Tämähän on teidän isänne?

— Niin on, herra.

— No niin, minä tulen juuri markkinoilta. Siellä minä näin, mitenkä kansa ivasi ja ahdisti erästä vanhaa miestä, joka soitti viulua, ja se tapahtui tämän ihanan juhlan aattona, jonka pitäisi kaikille, köyhimmillekin tuottaa iloa. Mutta kun minä, lykittyäni jotenkin kovakouraisesti väkijoukkoa syrjään, päästäkseni miehen luo, etsin häntä, ei häntä enää näkynyt. Silloin sain kuulla, että hän asuu täällä. Minä olen viuluniekka minäkin. — Kas tässä, antakaa hänelle tämä pullollinen viiniä ja nämä rahat. En tahdo, että hän olisi ilmaiseksi soittanut.

— Voi amatini, voi! — huudahti vanhus huoneen perältä. — Näetkö, Anrella, se alkaa jo helähdellä.

— Enkö minä ole sitä sinulle sanonut, isä, ettei sinun pidä joutua epätoivoon? Katsos tätä hyvää herraa.

— Mitä hän puhuu amatilaisesta? — kysyi vieras kiireesti.

Anrella kertoi hänelle koko asian ja mainitsi mikä juttu liittyi viuluun. Vieras otti sen kuusen valoon, kuunteli ja naputteli. Tutkittuaan kauan aikaa viulun kaulaa, pohjaa, kantta ja hepoa, kierteli hän tappeja ja astui vanhuksen vuoteen ääreen.

— Uskotteko viulunne minun huostaani, Giovanni?

— Uskon kyllä, teille minä sen uskon, jalo herra; siitä saakka kun läksimme ihanasta kotimaastamme, ei ole kukaan meille puhunut, niinkuin te.

— Kuulkaa sitten. Teidän viulunne on oikea amati, ja se, mitä te siitä saatte, auttaa teitä ensi hätäanne ja auttaa vatedeskin. Ja nyt saatte kuulla sen ääntä.

Vieras veti silloin taskustaan rasian, josta otti esille kieliä ja kiinnitti ne viuluun. Ja nyt rupesi hän soittamaan, ensin hiljaa, mutta sitten antoi hän kielten helähdellä yhä kovemmin ja kovemmin. Ja nyt alkoi kuulua koneesta kokonainen sarja mitä ihanimpia säveleitä, milloin riemahtavia, milloin valittelevia. Lopuksi muuttui soitto vienoksi joululauluksi.

Mestarilla oli viulu yhä käsivarrellaan, kun Anrella suuteli hänen kättään. Sitten läheni hän vanhan Giovannin vuodetta, Anrellan valaistessa kynttilällä ukon kasvoja. Niissä lepäsi iloinen hymy, niinkuin makeata unta uinuvan lapsen kasvoissa. Mutta hengitystä ei enää kuulunut. Uinuvasta viulusta vapautuneitten sävelten mukana oli hädästä ja kahleista vapautunut sielukin lähtenyt rauhaan.

— Tämä oli teidän isällenne, Anrella, juhlan aatto. Suurin onni on nyt häntä kohdannut, niinkuin tuo keltaisen lapun satu kertoo. Mutta teistä kyllä pidetään huoli; sisareni ottaa teidät luokseen.

Tuo taiteilija oli sen neitosen veli, joka minulle tämän kertomuksen kertoi.

Niin oli tässä ihmisrakkaus saanut henkiin sävelen ja laulanut univirren vanhukselle, samoin kuin edellisessä jutelmassa rakkaus oli papin rinnassa sävelen eloon herättänyt ja luokkatoverille univirren laulanut.

Kylädiakonissa

Sinä, hyvä lukija, et kyllä tunne häntä, jota minä tarkoitan. Minä hänet sen sijaan tunnen. Näen hänen yhä vieläkin seisovan edessäni, valkeaksi tärkätty tanu, kauniine läpiommeltuine tähtineen päässä ja musta verkahame yllään ja silkkinen kaulaliina hartioillaan. Selvimmin näen kumminkin hänen kirkaat, siniset silmänsä, jotka katselivat tuuheitten kulmien alta, niinkuin sininen taivas kahden tumman kuusenoksan välistä. Hän ojensi minulle silloin kätensä, sanoakseen ikuiset jäähyväiset ja kumminkin vaan näkemään asti. Hänen päivänsä olivat luetut, sillä hän oli jo sillä rajapyykillä, josta Moses, Jumalan mies, kirjoittaa 90 psalmissa. Sen koommin en häntä enää ole nähnyt. Mutta vaikk'et sinä häntä tunnekaan, niin tunnet kumminkin vanhan Rein-virran, — sen rannalla hän asui. —

Edellisellä vuosisadalla oli Reinin läheisyydessä linnoitus, johon siihen aikaan oli sijoitettu itävaltalaista ja baierilaista sotaväkeä ja pestatuita joukkoja kaikilta maailman haaroilta. Ne olivat osa entistä valtakunnan armeijaa. Ranskalaiset tulivat linnoituksen edustalle ja hävittivät kohta etuvarustukset ja senjälkeen myös muurit ja vallit, joitten sijalla nyt on peltoja. Mutta sotamiehistä oli moni mieltynyt seutuun eikä tahtonutkaan lähteä kotiin, jossa heitä ei enää tunnettu, vaan piti parempana asettua asumaan jonnekin linnoituksen lähistölle. Ja niin tuli sinne eräskin itävaltalainen

aliupseeri telttarattailla. Siinä oli hänen tavaransa ja vaimonsa, kaksi lasta käsivarrellaan. Kuormaa oli vetämässä vanha husaariratsu, joka joskus oli uljaastikin tepastellut taisteluissa, mutta lynkytti nyt eteenpäin pää nuokuksissa. Ensimmäisessä kyläkunnassa aliupseeri pysähtyi ja kääntyi voudin puoleen, kysyen, otettaisiinko hänet perheineen vastaan. Vouti nyrpisti nenäänsä, mutta kun aliupseeri veti esille raskaan, kultarahoilla täytetyn massin ja selvän erokirjan ja lopuksi näytti ruhtinaspispan, suojelijaherran, antaman kirjoituksen, jossa sanottiin, että tämän kirjan omistaja täytyi ottaa vastaan, silloin tuli loppu voudin aprikoimisista. Aliupseeri otti takaisin raskaan kukkaronsa ja antoi sieltä yhden kultarahan köyhille ja yhden kunnioitettavalle voudille, ja niin tuli hänestä paikkakunnan porvari.

Mutta että tämän aliupseerin tänne muutto olisi tehnyt Eva Mariasta diakonissan, sitä ei olisi luullut ei hän, eikä vouti, et sinä, enkä minä. Ja kumminkin se oli niin.

Keskellä seutua sijaitsi talonpoikaistalo, joka jo päältä nähden oli hyvissä varoissa. Se olikin kuin pieni linnoitus ikään. Talossa kierteli viiniköynnöksiä alas porstuan katolle, ja tuttavallisesti katselivat punaiset reunalistat viheriän katon alta. Akkunat olivat täynnä kukkia, sillä talon-isäntä oli suuri kukkain ystävä. Siellä asui vaimoineen ja lapsineen eräs jumalaapelkääväinen mies, jonka sydämessä kasvoi muitakin kukkia kuin satakaunoja ja kuusamoja. Ne olivat sen istuttamia, jota Maria Magdalena kerran oli pitänyt puutarhurina ja joka todella sellainen onkin. Samoin kuin hänen talonsa oli syrjässä vallantiestä, oli hänen sydämensäkin vieroittunut tuosta laveasta maailman tiestä. Ja sellaisiksi tahtoi hän lapsensakin. Aamuin ja illoin rukoili hän heidän kanssaan. Sunnuntaisin oli hänen mieluisana työnään koko joukkonsa kanssa mennä kirkkoon. Täällä istuessaan hän jo iloitsi Brastbergerin ja Arndin kirjoista, sillä kirkosta tultua istuutui koko perhe sunnuntai-pukimissaan kuulemaan saarnaa, joka täällä kotona vielä uudestaan vuorotellen luettiin. Lapsilleen hän kopioitsi virsiä vanhoista virsikirjoista, sillä hän ei voinut kärsiä uutta "viisukirjaa", jossa ne värssyt liiankin liukkaasti luistivat. Hänen mielestään oli parempi, että ijankaikkisen elämän tien ylistäminen käy hieman kankeammin, jos se vaan se oikea tie on, kuin että se korvaa kutkuttaa ja kadotukseen syöksee. Ja joka lapsen täytyi sunnuntaiksi osata värssynsä. Aterian jälkeen luettiin Raamattua. Olipa silloin ulkona sää millainen hyvänsä, kuului sieltä kuinka houkuttelevia ääniä tahansa, sulkeissa se talon portti vaan pysyi. Ja kumminkin vallitsi kaikkialla talossa hiljainen ja iloinen henki, sillä Jumalan sana ei ole vielä kestäen tehnyt jöröjukkaa, mutta kyllä moneltakin jöröjukalta pään kammannut ja silmät pessayt.

Jokainen talonpoika tietää, että karhiminen ja kylväminen, itäminen ja kypsäminen — ne ovat eri asioita, ja ettei almanakka säätä tee, vaan Herra Jumala. Ja samaa täytyi vanhan Hannu Tuomaan kokea lapsistaan. Kun hänen lapsensa olivat kasvaneet niin suuriksi, että alkoivat jo tuumia naimisiin menoa, silloin selvisi hänelle, että linnut olivat montakin hänen kylvämistään siemenistä syöneet, sillä lapset eivät valinneet, rukoillen, niinkuin Eleasar: "Herra, anna minun kohdata." Valinnasta valitsijan tuntee.

Niin tuli hänen vanhin tyttärensä eräänä iltana hänen luokseen, ja sanoi kainosti:

— Isä, onko sinulla mitään sitä vastaan, että minä otan aliupseerin Juliuksen? Hän tulee sinun luoksesi sitä kysymään. Hänellä on rahoja, ja on hänellä talo ja on peltoja kanssa.

— Onko siinä kaikki, mitä hänellä on, Eva Maria? — kysyi isä. — Eikö hänellä ole muuta mitään?

— Mitä sinä sillä tarkoitat? — kysyi tytär.

— Kyllä sen vielä ymmärrät, mitä minä tarkoitan. Onko hänellä myös *siunausta*? Missä sitä ei ole, ei siinä auta pelot, eikä metsät, eikä rahat.

Tytär ei puhunut mitään. Sitten sanoi isä hänelle:

— Kuuleppas, Eva Maria, mitä minä sanon. Katso sitä huonetta, josta hän polveutuu, ja sano sitten, onko hänellä siunausta mukanaan, vai ei. Isänsä kuului sotaväkeen ja sotamiesten värvääjiin, ja siitä on hänen omaisuutensa peräisin. Mutta siihen liittyy äitien ja lasten kyyneleitä. Tahdotko sinä semmoisia rahoja taloosi? Entäs isä? Tokko se mies edes osaa "Isämeitä" kunnolleen ja näyttää sen uskonkin laita olevan niin ja näin. Monta vuotta on hän jo täällä asunut, mutta yhden ainoan kerran on hän käynyt ripillä. Luuletko sinä, lapsi, että sellainen isä voi lapsilleen jotain opettaa? Pojassa voi kyllä olla jonkun verran hyvää, — mutta usko Jumalan sanaa ja minua, että Herra kostaa isäin pahat teot lapsissa kolmanteen ja neljänteen polveen. Älä mene naimisiin sinne, missä ei siunausta ole! Se on isäsi neuvo. Kohta minun juoksuni päättyy, ja sitten saat tehdä, mitä tahdot. Mutta niin kauvan kuin minä elän, en minä sille liitolle siunaustani anna. Hyvä Jumala antaa sinulle vielä jotain parempaa.

Tyttönen meni ulos puutarhaan malvapensaiden ja jerikoruusujen suojaan ja itki siellä kyllälteen. Isän sanat eivät enää näyttäneet olevan niin kovia, kuin hänestä alussa tuntui ja Raamatusta johtuivat hänen mieleensä sanat: "Ketä sinä, Herra, siunaat, hän on ikuisesti siunattu."

— Isä on oikeassa, — sanoi hän itsekseen. — Minä pysyn isän luona, niin kauvan kuin hän elää, ja vapaana siksi, kunnes täältä autuaasti erkanen. —

Pojasta oli hän paljon pitänyt. Maalaisissa on välistä syvempiä tunteita kuin kaupunkilaisissa, vaikkeivät he olekkaan niin hempeämielisiä.

Illalla ojensi tyttönen hänelle kätensä yli puutarhan aitauksen ja ilmoitti hänelle isän tahdon ja pyysi häntä etsimään itselleen sellaisen, joka toisi siunauksen taloon. Poika menikin kohta senjälkeen naimisiin sellaisen kanssa, jolla oli siunausta. Mutta tuota siunausta ei ollut kuin kaksi hevosta ja kaksitoista auranalaa peltoa ja kivinen sydän. — Sentähden sanoi isä Eva Marialle:

— Katsos nyt! Hänellä ei ole siunausta; muutoin ei hän olisi voinut tuota ottaa.

Ja niin jäi tytär isän ja äidin luo. Kaikki muut sisarukset menivät naimisiin, ja talon huolet jäivät hänelle yksinään.

* * * * *

Siihen aikaan oli Jumalan sana harvinaista, ja vähän niitä kalliita helmiä kauppaan pääsi. Paikkakunnan pastori oli hyvä mies, mutta oli ovelampi sukuluetteloissa ja riitajutuissa kuin Jumalan sanassa, ja ymmärsi paremmin hoitaa omia viiniköynnöksiään kuin Herran viinamäkeä. Tuo vanha talonpoika rakasti Jumalan sanaa, ja missä se ei tullut hänen luokseen, juoksi hän sen perään. Ja oikein hän siinä teki. Monena lauantai-iltana tuotti hän raudikkonsa aikaisemmin kotiin pelloilta, päästäkseen joutuisammin sunnuntaina kuulemaan Jumalan sanaa lähistölle erään uskollisen Herran miehen luo. Silloin otti hän tavallisesti Eva Mariansa mukaan. Ja kotimatalla selitti hän tyttärelleen saarnan vielä selveemmäksi, niin että olisi ollut kummat, jos hän sen olisi unhoittanut. Isä oli jo tullut liian vanhaksi maantöihin, samoin hänen vaimonsakin. Eva Maria teki mitä taisi, mutta isästä se ei käynyt päinsä, tytär kun muka oli liian "hieno hyppysilleen", eikä talonpojan työ hänelle oikein sopinut, vaikka tyttö työstä pitikin. Sen vuoksi tytär usein iltahetkinä koetteli muistista kirjoittaa jonkun kuulemansa virren tai saarnan pätkän. Hidasta se alussa oli, mutta yhä paremmin se vähitellen alkoi sujua. Ja se oli hänelle hyvää ja hyödyllistä työtä. Minkä näet käsin paperille kirjoittaa, se paremmin päähän pystyy. Se oli hänen opintonsa aikaa, ja silloin hän kokosi aittaansa kovan ja kalliin ajan varalle. Silloin keräsi hän niinkuin mehiläinen kaiken sen hyvän, mitä joskus maailmassa oli kuullut tai lukenut. Hän pani Raamattunsa täyteen muistolippuja, pieniä kuvia ja kuivatuita kukkasia huomattavimpiin paikkoihin, niin että hän myöhemmin kerran leikillään sanoi minulle, että nyt olisi parasta lakaista Piplia puhtaaksi, sillä hän on jo tullut niin pitkälle, että joka lause olisi täytynyt merkitä. Hänen mielestään ei siinä ole mitään, joka ei sopisi häneen ja ihmisiin yleensä. Ja tässäkin oli orpanani oikeassa, kuten tavallisesti.

Näihin aikoihin kuoli äiti äkkiä. Hän ehti vaan kutsua Eva Marian vuoteensa ääreen ja sanoa: "Tyttäreni, älä jätä isääsi". Ja Eva Maria lupasi sen äidilleen käden puristuksella ja painoi hänen silmänsä kiinni.

Nyt oli hän isän kanssa kahden kesken. Mutta isä oli menehtymäisillään vaimonsa kuoleman johdosta. Aviosääty on näet kummallinen sääty. Näyttää siltä kuin toinen pysyisi elämässä vain toisen vuoksi; ja kun menee toinen, niin menee toinenkin. Silloin sai Eva Maria oppia sairaanhoitoa, vaaliessaan tuota kipeätä mies parkaa. Mutta sairaanhoidossa on vähäpätöisimpinä tehtävinä ojennella rohtoja sairaalle ja muuttaa kääreitä ja autella häntä vuoteelta toiselle. Sairauden aikana lähestyy taas moni paha vihollinen vanhoiltakin ajoilta, arvelen, että nyt kun ruumiiseen on tullut halkeama, pääsen pujahtamaan siitä sisään sydämeen ja sieluun. Ja silloin repeävät helposti uudestaan auki sydämenkin haavat, samoin kuin ruumiin. Onnellinen se, jonka vierellä silloin istuu David soittamassa harppua ja veisaamassa psalmeja ja poistaa sillä Saulin pahan hengen. Onnellinen se, kenellä on joku, joka ei ainoastaan ranteesta suonenlyöntiä tutki, kuten lääkäri tekee, vaan ymmärtää toisenkinlaisen suonenlyönnin, ja jolla on sydäntä sanoa, miten asianlaita on. Silloin pitää olla saapuvilla sellainen, joka tuntee taivaallistakin apteekkia ja osaa valmistaa rohtoja Jumalan sanasta, karvaita ja makeita, miten milloinkin tarvitaan. Ja vaikei siinä mitään muuta voisikaan kuin mitä tuo pieni diakonissa syrialaisen sotapäällikön, Naemanin, huoneessa hän, joka — sydämen vavistuksella kaiketikin — sanoi: "Voi että minun herrani menisi Israelin profeetan luokse", niin olisi sekin jo varsin paljon. Mutta kaikkea pitää oppia ja omassa itsessään kokea. Jokainenhan tietää, että mitä ei itsellä ole, sitä ei voi muillekaan antaa. —

Ja sitä Eva Mariankin oli täytynyt oppia. Sairasta hoitaessa ei näet opi tuntemaan ainoastaan sairasta, vaan ennen kaikkea oman itsensä. Sairaassa on, sen tietää jokainen, kyllin tekemistä, ja siinä on vähällä mennä milloin maltti, milloin usko, milloin rakkaus ja lempeys ja kaikki kristilliset avut järjestänsä, niin että diakonissa paran, jos vaan oikein vakavasti ottaa huomataksensa, käy kuin huolellisen talonemännän, joka astuu aittaansa ja luulee siellä kaikki olevan niin ihmeen hyvin järjestettyä, mutta kauhukseen huomaakin, mitenkä jauholaari on loppumaisillaan ja hernesäkkiä vaivaa näivettäjäinen.

Niin kävi Eva Mariallekin. Vanhus oli usein omituisen kärttyisä, eikä hänelle monasti mikään kelvannut. Silloin täytyi Eva Mariankin lähteä käymään lääkkeitä tuolta suurelta lääkäriltä, joka samalla on myös apteekkari, ja jolle sairaan ei tarvitse mitään maksaa, ja joka vielä hopealusikankin ilmaiseksi

antaa. Ja Herra auttoi häntä ja antoi, mitä hän henkisesti talossaan tarvitsi ja käytti, niin että siitä piisasi joka päiväksi. Nyt heruivat virrenvärssyt päästä ja sydäimestä suuhun, ja kuulemansa saarnat olivat hänelle niin ilmielävinä kuin hän istuisi ensimmäisessä kirkonpenkissä ja katseleisi ylös saarnastuoliin. Ja näistä sanoista vanhus vaikenä, ja hänen mielensä oli tyven niinkuin Galilean meri silloin kuin Herra alkoi puhua. Silloin Eva Maria huomasi, millainen voima vähäiselläkin Jumalan sanalla on, se kun voi asettaa kiukun ja pahan mielen, kun sitä vastoin ihmissana on vaan öljyä tappuroihin. —

Eikä hänestä tuntunut yökään pitkältä, kun isä tahtoi joko istua vuoteellaan tahi kun piti häntä nostella isoisän tuolille. Tuli sitten sekin, viimeinen yö, josta on kirjoitettu: "silloin ei kukaan voi työtä tehdä." Hän jättikin kaikki uskollisen Jumalan huostaan. Sinä iltana piti vanhan Hannu Tuomaankin saada valoa, ja sitä tulikin. Hän siunasi tyttärensä, kuten Jakob lapsensa, ja tämä oli tytön vihkiminen diakonissaksi.

* * * * *

Nyt kun isä oli kuollut, jäi hän yöpö-yksikseen. Sillä välin oli hän jo käynyt harmaaksi. Maallisen omaisuutensa jätti hän lankonsa hoidettavaksi, ja palkitsi sen hänelle runsaasti. Eva Maria oli näet varakas, eikä hänen tarvinnut ajatella mitään ajallisia huolia. Hän muutti sisarensa luo, auttaen tätä lasten kasvatuksessa ja oli talon rauhanhenkenä; ei näet ryhdytty mihinkään, ennenkuin hänen neuvoaan oli kysytty. Mutta erittäinkin vetivät häntä sairaut puoleensa.

— Niitten luona minä parasta ilmaa hengitän, — sanoi hän.

Moni ei ajattele niin. Kaupungin herra ja talonpoika suovat kernaasti, että sairastalo on heistä syrjässä. Missä hän tiesi jonkun sairaan makaavan, kohta nähtiin siellä orpanan iloiset kasvot, ja kuultiin hänen sanovan: "Oletteko te kipeä, koskei teitä enää koskaan näe ulkona?" tai "Teidän akkunaluukkunne ovat suljetut; onko täällä ketä, joka ei siedä valoa? Minä olen joutilas ja jos sallitte, niin istun hetkisen luonanne." Eikä sitä kukaan voinut kieltää. Ja tämmöisellä käynnillä opin minäkin hänet eräänä päivänä tuntemaan, sillä minä en ennen tiennytkään seurakunnassani löytyvän sellaista hiljaista samarialaista. Tapasin erään rouvan, jota julma rokko oli pahoin pidellyt, ja hän kertoi minulle tytöstä.

— Niin — sanoi hän — ellei tuota naista olisi ollut olemassa, ja ellei Herra Jumala olisi häntä meille lähettänyt, niin makaisimme minä ja meidän Paavo jo ammoin maan mullassa.

— Mitenkä niin? — kysyin minä.

— Mitenkähän niin? Sanoinpahan vaan, että maan mullassa me makaisimme. Ja miksikä? Kun rokko saapui meidän paikkakunnalle, sairastui siihen minun mieheni ja minä kohta jäljestä, ja niin kovasti, että ihmiset rupesivat meitä pelkäämään, eikä kukaan tullut enää täällä käymään. Naapurikin vetäisi vaan akkunaluukut puoleksi auki, huutaen: "elätkö te vielä?" ja pisti sitten vesiruukun akkunalle ja juoksi pois, niin että me vuoteeseemme kuulimme hänen jalkojensa töminän. Kerran sitten aukeni ovi, ja kukas muu se sieltä juoksee sisään kuin tuo orpana? Hänellä oli mukanaan kannullinen kahvia ja vadillinen lihalientä, ja siinä hän syötteli minua ja Paavoja, niinkuin pikku lapsia, eikä ollenkaan häikäillyt katselemasta meidän viheliäisen näköisiä kasvojamme. Sitten teki hän tilat ja tuulotti huonetta ja pani tulta uuniin aivan kuin olisi ollut palvelustyttö. Ja niin hiipi hän meille joka päivä pari kolme kertaa päivässä, tehden aina pitkiä kierroksia, niin ettei kukaan ihminen nähnyt mitään. Jumalan avulla me paranimme, Paavo ja minä. Ja minä sanoin Paavolle — hän on näet puuseppä —: "Paavo", sanoin minä, "jos Eva Maria jotain taloonsa tarvitsee, niin teet sinä sen ilmaiseksi." Mutta enimmäin me häntä kiitämme siitä, että hän osasi niin hyvin lohduttaa ja taisi ulkoa sellaisia ihania rukouksia, joita ei lue missään kirjassa, niin että luuli jo olevansa taivaassa. Kernaasti minä puolestani olisin kuollut, ja sitä minä olen Paavolle sanonutkin, että kun minä kerran kuolen, niin pitää orpanan tulla tänne.

Silloin opin minä tuntemaan tuon uskollisen sydämen sellaisena, joksi häntä äsken olen kuvannut. Ja uskollisena apulaisena hän minulle aina oli. Jos hän tiesi jonkun sairastavan, koputti hän, ohikulkiessani, akkunaan, sanoen: "Siellä ja siellä kylässä makaa muuan sairas; tahtoisitteko mennä sinne? Hän haluaisi nähdä teitä."

Usein tapasin hänet sairaitten luona, sellaisten nimittäin, jotka jo pitemmän aikaa olivat tautivuoteella maanneet. Näitten luona kävi hän säännöllisesti, olipa ne sitten sukulaisia tahi ei. Ja Herra sanoi hänelle aina, mitä hänen kulloinkin piti puhua. Silloin tuli esille moni oivallinen pala yhden tai toisen vanhan saarnamiehen saarnasta, joita hän isävainajansa kanssa oli kuullut, ja väliin joku hänen kankeasäkeisistä virrenvärssyistään, aina miten tilaisuus milloinkin vaati.

Kerrankin makasi kylässä eräs eriskummallinen mies sairaana. Hän oli suutari ammatiltaan ja oli paljon matkustellut ja paljon nähnyt. Mutta sen ohessa oli hän itserakas ja piti itseään, kaikessa

kainoudessaan, erinomaisena kristittynä. Eva Maria kävi häntä katsomassa ja puhui hänelle uskosta Jesukseen Kristukseen.

— Niin, orpana — sanoi sairas — noin te puhutte, kun olette niin vähän maailmassa kokenut. Mutta morali, kas se on pääasia; se se sanoo, miten ihmisen pitää elää. Siitä täytyy ihmisille puhua.

— Kuulkaahan, serkku hyvä, — sanoi Eva Maria — en minä tuota maurilaista sanaa osaa oikein lausua, mutta sitä kai te tarkoittatte, että ihminen tulee autuaaksi lain kautta.

— No, nimittäkää sitä niin, jos tahdotte. Sitähän minä tarkoitin.

— Kuulkaas sitten. Siihen asiaan oli vanhalla pastorilla tuolla kylässä jotain sanomista. Hänelle olivat kanssa suuret herrat kerran kirjoittaneet, että hänen pitäisi saarnata siveysoppia, vai miksi te sitä sanoittekaan, eikä aina uskoa. Ukko luki kirjoituksen saarnastuolista ja sanoi: "Minun pitäisi siis puhua teille siitä, miten oikein olisi eletävä, mutta uskosta en saisi puhua. Kuulkaapas nyt. Tuolla puutarhassani seisoo metsäpäärynäpuu, joka kantaa pelkkiä metsäpäärynöitä. Jos minä nyt sanoisin sille: 'Metsäpäärynäpuu, huomenna pitää sinun kantaa hyviä bergamotteja!' niin mitäs siihen metsäpäärynäpuu sanoisi? 'Kirkkoherra — sanoisi se — nyt sinä iskit väärään. Mitenkäs minä voisin bergamotteja kantaa? Minähän olen metsäpäärynäpuu! Mutta tiedätkös mitä? Jalosta sinä minut, ja kenties sitten tulee jotain parempaa.' Niin, ja luonnostamme olemme me kaikki tuollaisia metsäpäärynäpuita. Jos nyt pastori saarnaa lakia ja sanoo: 'Niin ja niin teidän pitää olla ja hyviä hedelmiä kantaa.' — Mitäs siitä seuraa? Vastaus: ei tule mitään. Ensin täytyy jalostaa, ja sitten vasta saadaan hyviä hedelmiä. Mutta jalostaminen, jolloin uusi elämä ihmiseen ylhäältä vuotaa, saadaan aikoin ainoastaan saarnaamalla uskosta Vapahtajaan. Ja niinpä minä edelleenkin saarnaan uskosta. Siitä se sitten muukin seuraa jäljessä." Niin se pastori puhui. Oliko teistä, serkku, pastori väärässä vaiko oikeassa?

— Niin, jos asian siltä kannalta ottaa, niin kyllä kai se sitten niin on, — sanoi sairas.

— No, — sanoi orpana, — ottakaa sitten asia kerran siltä kannalta ja tarkatkaa, eikö teissäkin istu vielä muutamia sellaisia metsäpäärynäpuun mukuroita. Niitä ei teistä kukaan muu nykäise pois kuin yksi. Alussa se tuntuu kipeältä, mutta perästäpäin suloiselta.

Minä puolestani luulen sairaan huomanneenkin jotain jälkiä päärynäpuusta, ennenkuin Herra tuli kirveineen. Se on ainakin varma, ettei hän orpanan kuullen enää "moraalistaan" puhunut.

Eva Marian mielitehtäviä oli käydä erään seitsenkymmen-vuotisen, halvautuneen ja vielä lisäksi sokean vaimon luona. Siellä oli hänellä kovia koettavana. Halvaus, sokeus ja vanhuus yhtäikaa, siinä on näet kolme kovaa vanhalle ihmiselle. Vaimoparka — vanhaksi Kreetaksi häntä vaan kutsuttiin — ei oikein voinut olla yksimielinen Jumalan kanssa siitä, miksi Herra häntä näin etsiskelee. Sen vuoksi piti hänelle usein lukea Jobin kirjaa, ja mielissään oli muori, kun häntä verrattiin Jobiin. Orpana vaan ei joutunut hämille, vaan sanoi:

— Kuulkaahan, Kreeta, min'en tahdo olla kukaan Jobin kolmesta ystävästä, jotka Herra ajoi lopultikin tautivuoteen äärestä pois. Teillä on parempikin lohdutus kuin Jobilla, ja se kuuluu näin: "Ketä Herra rakastaa, sitä Hän myöskin kurittaa."

Ja siinä täytyi muorin vetää suunsa nauruun, niinkuin Saara ennen vanhaan, kuullessaan Herran lupausta. Se on tuollaista epäilevän ja vastahakoisen sydämen naurua. Silloin kertoi Eva Maria hänelle kernaasti ristinkoulusta, josta eräs pappi vainaja oli puhunut, ja jossa oli neljä luokkaa. Alimpana aakkosmiehet tavailemassa: "Minun *täytyy* kärsiä." Toisen luokan oppilaat sanovat: "Minä *tahdon* kärsiä." Kolmasluokkalaiset: "Minä *voin* kärsiä", ja vihdoin pitkät pojat, jotka sanovat: "Minä *saan* kärsiä." Tämänkin oli hän kopioinut eräästä saarnakirjasta, ja nyt tuli resepti hyvään tarpeeseen.

— Nähkääs, Kreeta, — sanoi hän, — ette te tavaajaa pitemmälle taida päästä, sitä, jonka aina vaan *täytyy*, ja joka aina ulisee, kun pitää kouluun, ja asettuu vasta sitten, kun on saanut koulumestarilta uuden voileivän. Täytyykö sitten teidänkin saada aina uusi voileipä Jumalalta, vaikka olettekin jo seitsemänkymmentä vuotta vanha?

Kerran taas Eva Maria tuli erään toisen kristiveljen luo; mutta tämä tiesi, mistä risti on kotoisin, ja osasi erinomaisesti lohduttaa muita. Ihmisille, jotka, saadessaan jonkun ristin kannettavakseen, kyselivät aina; "miksi", puheli hän näin: "Jos jonkun päähän putoaa kattotiilin palanen, silloin tirkistelee hän aina ensin sinnepäin, *mistä* se on pudonnut. Niin pitää teidänkin, saadessanne kokea ruumiillisia tai sielun tuskia, katsoa ylös sinne, josta ne tulevat, ja sanoa pyhän Paavalin tavoin: 'Herra, kuka sinä olet?' Ei pidä kysellä 'miksi', vaan 'kuka' ja 'mistä'."

Tämän miehen kanssa oli orpanan hauska haastella, sillä tuo vanha

Johannes oli aivan samaa mieltä kuin hänkin.

— Serkku, — sanoi hän kerran, kun Johannes oli kertonut monista taloushuolistaan ja sydänsuruistaan, — te olette suurisukuinen mies.

— Mitenkä niin?

— Teillä kun on paljon palvelijoita.

— Ettäkö?

— No, jolla on monta huolta ja vaivaa, sillä on monta palvelijaakin. Kerran näet kuulin saarnattavan, että kaikkinainen risti palvelee Jumalan lasta. Kellä siis on monta ristiä, sanoi pastori, hänellä on monta palvelijaakin. Ja kellä on useita palkollisia, se on, niinkuin hyväkin herttua, suurisukuinen mies. Siksi minäkin sanoin teitä suurisukuiseksi.

Ja Johanneksen täytyi vähän naurahtaa tuolle suurisukuisuudelle. Mutta hänen naurunsa oli toisenlaista kuin vanhan Kreetan nauru. On näet suuri ero itkun ja itkun, naurun ja naurun välillä. Mutta Johannesta hoiti hän tämän kuolemaan saakka. Ukko kuoli pitkänäperjantaina, niinkuin aina oli toivonutkin, ja haudattiin pääsiäisenä.

Lopuksi panen tähän vielä yhden Eva Marian keskusteluista. Oli siellä eräs harras ristisisar, ei sairas, mutta ei terveäkään, joka monta kertaa olisi ollut valmis alkamaan sodan taivaan kanssa. Kun hän nimittäin kuuli jonkun vanhan syntisen kääntymisestä, ei hän oikein voinut siitä riemuita, mutta arveli, ettei Vapahtajan tarvitsisi laskea niin kauvan ihmisiä sisään taivaaseen, vaan saisi jo sulkea portin! Sentähden sanoi Eva Maria hänelle kerran, tavatessaan hänet taas tuolla happamalla tuulella:

— Kuulkaahan, Justiina, vielä minä maalautan teille profeetta Joonaan kurpitsapensaansa juurella ja ripustan kuvan huoneenne seinälle. Tehän olette aivan niinkuin hänkin. Tekin säälitte enemmän kurpitsoja kuin ihmislapsia. Miksi ette katso itseänne? Ettehän te mikään kierasilmä ole, vaan osaatte, Jumalan kiitos, katsoa suoraan. Mutta Vapahtajakin puhui kerran jotain kieroönkatsomisesta. Tiedättekö, kuka katsoo keroon? Se, jonka silmät eivät ole suorassa. Se katsoo suoraan, joka nostaa silmänsä ylös Herran puoleen ja laskee ne sitten alas itseensä, katsoo Jumalan armoon ja omiin synteihinsä. Mutta ken siinä katselee oikealle ja vasemmalle lähimäisen syntiä ja armoa, siltä silmät keroon menevät. Ja olla kierasilmäinen, ei siinä mitään kaunista ole. Katsokaa vaan, ettette kasvojanne pahenna. Minäkin luulin, että Vapahtajan pitäisi porata minua varten taivaaseen erityinen reikä, josta ei muu kukaan pääsisi kuin minä; mutta siitä minä kerran sain eräässä saarnassa aika läksytyksen. Eräs vanha pappi näet sanoi: Jumalan armahtavaisuus syntistä kohtaan, se on sellaista laitaa kuin minä nyt selitän:

"Tuolla pääkaupungissa seisoo porttien edustalla ajureita. Tulee tuosta muuan vieras, nousee vaunuihin ja tahtoi heti lähteä matkaan. Mutta ajuri ei vaan lähdekään. Hän liikkuu vallan hitaasti ja alkaa valjastaa hevostaan, ja katsoo myötäänsä vaan kaupunkiin päin, eikö muka olisi muitakin tulijoita. — Jo tuleekin yksi.

"— Nouskaa vaan vaunuihin, yksi on siellä jo ennestään, — sanoo ajuri.

"Nuo kaksi puhelevat keskenään aikansa kuluksi. Ajuri katselee vaan, ja viittaa uutta tulijaa joutumaan. Ja kun tämäkin on päässyt vaunuihin, ottaa hän verkalleen loimen hevosen selästä ja katselee yhä. Meneepä yhtä ja toista tiellä-tulijaa vastaanikin, kunnes vaunut vihdoinkin ovat täynnä. — Ja jos, hänen lähtemäisillään ollessaan, tulee vielä joku, niin ottaa hän hänet viereensä kuskilaudalle. Silloin sitä lähdetään ajamaan; muita ei enää mahdu."

— Katsokaas, sama on Vapahtajankin armovaunujen laita. Hän odottaa ja odottaa eikä lähde ajamaan, kun yksi istuu sisällä, ei ennenkuin vaunut ovat täynnä. Niin hän katsoo ja kutsuu, sillä hän tahtoo saada *täyden* vaunullisen; mutta sitten kun hän kerran on lähtenyt liikkeelle, silloin onkin enää myöhäistä tulla. Antakaa, Justiina hyvä, toistenkin tulla mukaan, kun itse olette vaunuissa sijaa saaneet.

Justiina häpesi ja oli hyvän aikaa aivan ääneti. Siitä pitäen johtui hänen mieleensä useinkin tuo kieroönkatsominen ja nuo armovaunut.

* * * * *

Vielä voisin paljonkin kertoa tuosta rakastettavasta orpanasta. Toisten, jos Jumala suo ja halukkaita kuulijoita löytyy, juttelen lisää. Täksi kertaa riittääköön tämä. Paras puoli tässä diakonissassa oli se, että hän aina pysyi yksinkertaisena eikä tahtonut olla mitään erinomaista eikä mikään diakonissakaan. Mutta minulle oli hän uskollinen apulainen. Kuinka monessa paikassa onkaan tuollaisia vanhoja ihmisiä, joilta Jumala on oman tien sulkenut ja pannut heidät muita palvelemaan sairasvuoteitten ääreen!

Hiukkanen toimintakykyä vaan ja rohkeutta, niin saataisiin talonpoikaistupiinkin diakonissoja! Sellaiset ihmiset tulevat usein katkeriksi ja happamiksi ja pahasuisiksi, ja yhtä ja toista muutakin pahaa heissä ilmenee, — ja hekin voisivat siinä seista kirkkain silmin ja kasvot iloisina, ja monta ystävää he saisivat kansassa ja kädenpuristuksia ja kiitoksia ja siunausta kuolevilta ja tuolla ylhäällä Herralta Jumalalta, joka Hänkin on ollut sairaana, jos heistä vaan tulisi, niinkuin minun rakkaasta orpanastani Eva Mariasta — *hiljaisia kylädiakonissoja*.

Kaksi sormusta, jopa kolmaskin

Sillä minä tiedän, että Herra raadollisen asian ja köyhän oikeuden toimittaa.

Ps. 140 v. 13.

Jättää asiansa Jumalan ratkaistavaksi, siihen ei joka mies pysty, sillä itsensä puolustamisen halu on ihmisessä syvemmälle juurtunut kuin varastamisen halu konsanaan. Varsin vähän luotetaan Jumalan rakkauden johtoon, vaan sitä enemmän omaan viisauteen ja taitoon, jolla muka kaikki asiat parhaiten saadaan pohdituksi ja ratkaistuksi. Niinpä jättää sitten Herra sinut yksinäsi toimimaan, koskas niin taitava olet, etkä Auttajata kaipaa. Samoin saavat lasten suojelusenkelitkin väliin virkaloman, kun ylen hellät äidit itse tahtovat olla lastensa suojelijoita.

Jos Herra ottaa jutussamme julistaakseen vapauttavan päätöksen, saamme kenties pitkänkin ajan odottaa tätä julistusta, ja meidän täytyy sillä välin oppia kärsimään ja sietämään kaikenlaista, joka näyttää totuutta vastustavan, ehkäpä sellaistaikin, että meitä pidetään mustista mustimpina, kunnes opimme oikein kestämään ja odottamaan. Mutta jos pysymme hiljaisina ja luotamme Herraan, niin on hän tuova esille oikeutemme kuin auringon ja viattomuutemme kuin keskipäivän, sillä kun Herra, suuri sulattaja ja savenvalaja, polttaa meidät valkeiksi, silloin syntyy siitä taideteos. Kenen tiet Herralle kelpaavat, ja kelle myös Herran tiet kelpaavat, hänelle kääntyy kaikki lopultikin hyvin päin. Olen usein kuullut sanottavan: "mitä korkeampi herra, sitä helpompi olla hänen kanssaan asioissa". Ja onhan muun muassa paljon parempi puhella meidän rakkaan kuninkaamme kanssa kuin jonkun "herra poliisin" tai vaikkapa herra toimistonpäällikön kanssa. Moni sanookin: "vaikka minä menetänkin asiani ala-oikeudessa, voitan varmasti ylä-oikeudessa." Parasta lienee siis olla asioissa juuri korkeimman Hallitsijan kanssa, joka on taivaassa, ja viisainta heti jättää asiansa tämän ylimmän ja viimeisen oikeuden ratkaistavaksi, sanoen: "Aja sinä, Herra, minun sieluni asia!" — Laskettiinhan Joosef vankeudesta ja istutettiin Faraonin vaunuihin. Astuihan Daniel jalopeurain luolasta, ja tulivathan hänen kolme ystävänsä tulisesta pätsistä syyttömiksi todistettuina, asiansa voittaneina. Ja niin tapahtui yhä eteenpäin aina Pietariin ja Johannekseen asti, jotka niin iloisina palasivat raatihuoneen portailta, sekä Paavaliin asti, jonka haavoja vanginvartija pesi, ja jolle sodanpäämies toimitti niin loistavan saattojoukon vankeudesta. Ken vaan saavuttaa tuon suuren taidon, jota sanotaan "odottamiseksi", hän saa nähdä ja tuta paljon.

Tapaus, josta tässä lähdän kertomaan, on osoittava, että ken Jumalan valitsee asianajajakseen, hänelle ei pahoin käy, vaan hän säästyy monesta harmista, vieläpä monesta kulungistakin.

* * * * *

Tämä tapahtui vapautussodan jälkeisenä vuonna. Ei minun tarvinne tästä sodasta käydä sen laveammalti kertoelemaan, sillä jokainen Saksan mies, aina nuorimpaan koulupoikaan asti, on velvollinen tietämään, mitä silloin tapahtui, ja heidän sydämensä sykähtää ja silmä leimahtaa tätä muistellessa. Syvällä säilyy, kiitos Herran, vielä muisto tästä sodasta, vaikka kahdeksattakymmentä vuotta on kulunut siitä, ja vaikka vaan harvoja rautaristin saaneita enää näkyy keskuudessamme. Syvemmällä asuu se kuin viimeisen sodan kauhujen muistot, jotka melkein liian pian unhoittuivat. Tämä nykyinen rautateitten aikuinen sukupolvi onkin tavattomasti unhoittavainen.

Vietettiin vuosipäivää G:n taistelusta. (Tästä paikasta olkoon vaan sen verran sanottu, että se sijaitsee jonkun matkan päässä eräästä suuresta, kuuluisasta kaupungista.) Seurakuntalaiset astuivat kirkkoon. Kellot, jotka edellisenä vuonna niin kiihkeän kumeasti olivat hätää ilmoitelleet, ne soivat nyt niin rauhallisesti. Ja vaikka kaikki ihmiset olivat mustissaan, ja vakavuus asui jokaisen kasvoilla, saattoi kumminkin silmissä huomata pienen ilon välähdyksen, niinkuin aurinko toisinaan, kovan ukonilman jäljestä, välkähtelee vielä kosteilla lehdillä ja heinänkorsilla, joita rajutuuli äsken niin tuimasti tuiverteli. Monta surupukuista vierastakin oli tähän tilaisuuteen saapunut. He aikoivat sitten kirkolta lähteä rakkaitten vainajain lepokammioille tuolla taistelutantereella. Saarnan piti apulaispastori Reinhausen. Hän oli kookas, vakavan näköinen mies. Murheitten teräs-aura oli tosin kyntänyt syviä vakoja hänen kasvoihinsa, vaan ilon sato näytti niistä nyt orastavan. Hän vei kuulijansa ulos taistelutantereille, niille kukkuloille, jotka heidän uljaat poikansa olivat valloittaneet, mutta sitten otti hän heidät myös kanssaan

Herran vuorelle, josta apu tulee, ja josta nytkin vuoti johdutusta, suloista kuin balsami, näihin haavoitettuihin sydämiin. Oikein hän siinä tekikin, että kukkuloille kohosi, sillä jos saarna vaan maassa matelee, ei se saata nousta taivaaseen asti. Ken kyynelregistreillä vain soittaa, hän saa kuulijat kyllä liikutukseen, mutta mitään kasvua siitä ei synny enempää kuin kukkaruukussa, johon ei mitään ole kylvetty, vaikka sitä kuinkakin vedellä valeleisi. Lopuksi kiinnitti puhuja silmänsä mustaan tauluun, johon kaikkien tässä taistelussa kaatuneitten nimet olivat kirjoitettuina — hänen oma poikansakin heidän joukossaan — ja hänen äänensä värisi hiljaa, kun hän lausui siunauksen näiden kaikkien, isänmaan puolesta kaatuneitten, edestä.

Syvä hiljaisuus vallitsi kuulijain kesken, kun pastori saarnan loputtua kulki heidän ohitsensa, ja jokainen heistä tiesi, miten raskasta isän sydämelle tänään oli ollut puhua. He kiittivät myös samalla Jumalaa, että Hän oli antanut heille sielunpaimeneksi miehen, joka tunsi vanhan liiton pappius-valan: virassa sinun ei pidä muistaman isääs, eikä äitiäs, eikä poikaas eikä tytärtäs.

Muutettuaan pukua, kutsui apulainen tyttärensä Lyydian luokseen ja sanoi:

— Nyt lähdemme ulos taistelutantereelle, lapseni, rakkaan Josefimme luo.

— Niin, tuolla metsänrinteessä hän kaatui, — sanoi tytär, heidän noustuansa läheiselle kukkulalle. — Siellä puitten takaa näkyy suuri kivinen risti, jonka alla meidän Josefimme lepää muitten sotilasten kera.

He pysähtyivät kumpikin ja katsoivat liikkumattomina metsään päin. Nyt, kun apulainen oli yksin lapsensa kanssa, pääsi isän suru valloilleen, ja vetrehiset vedet valuiivat nyt noista silmistä, jotka eivät kirkossa edes kostuneet, omia kärsimyksiä muistellessa. Syleillen toisiaan seisoivat he siinä, kumpikin aatoksiinsa vaipuneina. Tytär tunsi, että hänen täytyisi isää lohduttaa, mutta sitä saattaa joskus tehdä sanoittakin, ja monasti tuntuu uskollisen ystävän hellä käden kosketus suloisemmalta kuin toisen pitkät puheet. — He eivät huomanneet, että vaunut sillä välin olivat pysähtyneet kukkulan juurelle. Kaksi herraa oli astunut vaunuista ja kulkivat nyt ylös kukkulalle heitä kohden. Toinen näistä oli vanha, toinen nuori, kaiketi isä poikineen. Tulijat pysähtyivät kunnioittavasti vähäisen matkan päähän noista kahdesta kukkulalla seisojasta, vaan sitten astui vanha herra apulaisen luo, ojensi hänelle kätensä ja sanoi osanottavasti:

— Minä olen myöskin isä. — Onko Teidän poikanne täällä kaatunut?

— On. Tässä metsän reunassa hän kaatui, — vastasi Reinhaben ja kääntyi pois päin, salatakseen kyynleensä.

— Isä parka! — sanoi vieras. — Vaan ettekö kuullut lohdullista saarnaa tänään tuolla alhaalla kirkossa?

— Olen lohdutellut toisia sillä, mistä itsekkin olen lohtua saanut, — vastasi apulainen. — Minä tiedän, että lapseni on tallella.

Silloin tunsi vieras saarnaajan, jota hän päivällä oli kuunnellut, ja syleili häntä lämpimästi. Vanha herra ja apulainen syventyivät nyt keskusteluun menneistä ajoista, ja sillä välin nuorukainen, jolla itselläänkin oli käsi siteessä, kyseli Lyydialta lähempiä tietoja hänen veli vainajastaan. Suuri oli hänen hämmästyksensä, kun hän sai tietää, että se nuorukainen, joka yht'aikaa hänen kanssaan oli yliopistosta astunut vapaaehtoisten riviin ja sittemmin taistelussa kaatunut hänen viereltään, juuri oli ollut tämän tytön veli. Nyt kertoi hän taas vuorostaan tytölle, miten ankara tuo ottelupäivä oli ollut. Häneltäkin oli kuula katkaissut sormet vasemmasta kädestä, ja kauan oli hän maannut maassa tainnoksissa, kunnes toverit kantoivat hänet siitä pois. Niin hyvin muisti hän vielä kaatunutta asekumppaniaan. Tämä oli saanut kuulua sydämeensä ja pitkittä tuskitta vaipunut kuolon uneen.

Aurinko oli jo laskeutumaisillaan ja kultasi kiviristiä ylhäällä metsän kukkulalla, kun molemmat vieraat tekivät lähtöä. Vanha herra oli tiedustellut yhtä ja toista ja, saatuaan selville, miten pienipalkkainen tämä apulaispappin paikka oli, sanoi hän:

— Mutta minua ihmetyttää, että niin lahjakas mies, kuin te, pysyy näin pienessä paikassa.

— Minä olen tyytyväinen tähän, — vastasi Reinhaben. — Minä olen vasta kaksi vuotta ollut täällä. Olen mennyt sinne, jonne Herra on minut johdattanut, enkä ole koskaan sitä katunut. Lieneehän tämä oikea paikka minulle. Muutoin ei Jumala olisi siirtänyt minua tänne alempaan luokkaan.

— Te olitte siis ennen paremmassa paikassa? — kysyi vieras.

— Niin olin — vastasi apulainen, tehden omituisen liikkeen. — Minun päiväni olivat kerran valoisat ja kirkkaat, vaan ne ovat muuttuneet pimeiksi, niinkuin silmänikin ovat surusta ja murheesta

samentuneet... Oletteko kuullut kerrottavan papista, jonka sanotaan Kainin tavoin murhanneen veljensä?

— Mitä! — huudahti vieras. — Ettehän toki liene Tuomas Reinhausen?

— Olen niinkin — sanoi pastori rauhallisesti.

— Jos niin on, — sanoi hetken vaiettuaan vieras. — Jos te olette se mies, niin murhaaja ette ainakaan voi olla. Minä en ole teitä unhottava.

Vaunut läksivät vierimään, ja kauan vielä seisoi Reinhausen tyttärinensä, katsellen niitten poistumista. Tämä kohtaus, vaikka niin hetkellinen, oli syvästi liikuttanut pastoria. Vieras oli avannut lehden hänen elämänsä kirjasta, pimeimmän ja kyyneleistä rikkaimman kaikista. Ken on kokenut, miltä tuntuu, kun tuommoiset menneet päivät taas elävinä nousevat silmäimme eteen, hän tietää myös, miten helposti silloin vaipuu apeisiin mielelmiin ja unhoittaa sananparren: "Mikä ollutta, olkoon mennyttä", — varsinkin koska Herra siitä on ohitse auttanut.

Mutta tytär tarttui lempeästi isänsä käsivarteeseen, kehoitti häntä kotiin lähtemään ja koetti lapsen hellyydellä johtaa synkät aatokset pois hänen mielestään. Minä taas koetan tässä lukijoilleni kohotella sitä synkkää verhoa, joka näytti peittävän tämän miehen elämää ja kärsimyksiä.

* * * * *

Apulainen oli ennen ollut pappina J—n pitäjässä. Tässä luonnonihanassa ja varakkaassa seudussa oli nimittäin hänen isänsä aikaisemmin ollut tuomarina. Säästöillään oli isä sittemmin ostanut itselleen siellä pienen maatilan, jossa aikoi uskollisen vaimonsa kanssa viettää vanhuutensa päivät. Tuomarilla oli kaksi poikaa, joista vanhempi, David, kävi kauppakoulua, nuorempi, meidän apulaisemme, tutki jumaluus-oppia. Vanhempi pojista oli jo lapsena selvästi osoittanut, mille alalle hän oli kääntyvä. Kauppiaaksi samoin kuin runoilijaksi täytyy nimittäin syntyä, muutoin ei ikään semmoisena menesty. Kauppaa tehdä ja voittoa ottaa osasi tämä nuorukainen mestarillisesti, ja kertolasku sujui häneltä aina taitavammin kuin jako. Kysymykseen: kuka on lähimmäiseni? vastasi hän sydämessään aina: minä itse. Oliko hän silti onnellisempi Tuomas veljeänsä, jolle laskento oli kovaa visaa — sen jätän suosiollisen lukijan päätettäväksi. Vanha isä katseli surulla vanhinta poikaansa, vaikka hänelle kaikki asiat hyvin menestyivät ja häntä kaikkialla ylistettiin erittäin eteväksi nuoreksi mieheksi. Isä arveli itseksensä:

— David voi kyllä saada paljonkin aikaan täällä maailmassa, mutta hän ei ole mies Jumalan mielen jälkeen; hänellä on liian vähän sydäntä, tuolla nuorukaisella.

Valmistuttuaan kauppiaaksi, sanoi David jäähyväiset vanhemmilleen ja läksi, vastoin heidän tahtoaan, merten taa, eikä sitten antanut mitään tietoja itsestään. Semmoisia lapsia löytyy vielä meidänkin aikoinamme, jotka saattavat unhoittaa kaiken muun, paitsi itseänsä. Tällöisen murheen saivat nämäkin vanhemmat vanhoilla päivillään. Kummallista onkin, kuinka usein pienistä lapsista on suurtakin iloa, suurista taas varsin vähän riemua. Vanha sananparsi: "piennä äidin polvea painoi, suurena hänen sydäntään", toteutuu toisinaan vielä nytkin.

Vihdoin, vähää ennen äidin kuolemaa, saapui Surinamista kirje, jossa David kertoo olevansa nyt rikas mies, sokeriviljelysten omistaja ja naimisissa erään toisen tilanomistajan tyttären kanssa. Kirjeessä puhuu David monista orjistaan, suuresta älystään ja viisaudestaan, ja miten hän vaan omin toimin oli kaiken onnensa saavuttanut.

— Hän unhoittaa aivan pääkohdan — sanoi isä, luettuaan kirjeen, — Herran Jumalan, jota paitsi ei kuitenkaan mitään siunausta ole. Missä vaan ei siunausta tule ylhäältä, siellä ajettakoon onnea vaikka kuormittain ovesta sisään, akkunasta se kumminkin taas pakenee pois.

Tästä kirjoittikin isä sittemmin pojalleen Surinamiin. Äiti oli nimittäin sillä välin kuollut, ja hänen lähdestään kirjoitti nyt isä ja pyysi samalla poikaansa palajamaan kotimaahan.

Mutta David ei tullut eikä edes kirjoittanutkaan. Sen sijaan tuli kuolema ja otti isänkin pois, ennenkuin hän oli saanut poikaansa nähdä ja siunata. Hän nukkui nuorimman poikansa syliin. Tämä oli nimittäin jo pari vuotta perheineen asunut isänsä luona eli siitä asti kuin seudulla raivonnut suuri tulipalo oli polttanut pappilan ja pastorin kaiken omaisuuden poroksi. Reinhausen ilmoitti isän kuoleman veljellensä Surinamiin. Kertoi myös samalla, minkä verran oli isältä jäänyt omaisuutta, sekä pyysi saada pitää omanaan heidän kotitalonsa, luvaten vähitellen suorittaa veljellensä sen hinnan.

Kokonainen vuosi kului tämän perästä. Sitten tuli vihdoin tieto Hampurista, että David veli oli äsken laivalla sinne saapunut ja aikoi muutaman päivän perästä olla Tuomas veikkonsa luona. Silloin nousi ilo ylimmillään pastorin talossa. Lapset olivat niin monasti kuulleet kerrottavan rikkaasta sedästään Surinamissa: hän osaa sokeria tehdä, hänellä on mustia orjia, ja hänen taskussaan kilisee kultakolikot.

Monasti olivat he itsekin kerskaillleet kylänlapsille tästä sedästään, joka tuo heille jokaiselle sokeritopan tuomisiksi. Reinhagen iloitsi hänkin sydämellisesti veljensä tulosta. Kun kerran vanhemmat kaatuvat pois, silloin on perhe koossapitäjiä vailla, silloin tulee veljen liittyä veljeen, sisaren sisareen, ja mitä vanhemmaksi elää, sitä selvemmin tuntuu, että veri on vettä sakeampi.

Koko talo koristettiin nyt, ja paraimmat huoneet järjestettiin veljelle asuttaviksi. Lapset menivät isän kanssa pitkän matkaa tulijoille vastaan. Vihdoin tuli vaunuissa David setä erään pienen herran ja mustan palvelijan kanssa. Lapsille ei nyt tosin käynyt aivan niinkuin entiselle pojalle, jolta rupesi mieltä kääntämään, kun kauemmin katseli neekeriä, vaan kovin heitä kuitenkin kauhisti musta iho, valkeat hampaat ja villainen tukka. Setäkin jäi hänen tähtensä kerrassaan takalikkolle. Sydämellisen vastaanoton perästä saatettiin David sisään taloon. Kaikki, mikä saattoi muistuttaa mieleen nuoruuden aikoja, isää ja äitiä, se oli koottu ja somasti järjestetty hänen huoneeseensa. Hänen piti pitkän poissaolon jälkeen kerran oikein lämmitä veljessyleilystä.

Mutta vähänpä välitti David lämpiämisestä. Pysytyään ensimmäisinä päivinä jotenkin rauhallisena ja katseltuaan taloa ja tilaa näennäisellä välinpitämättömyydellä, kutsui hän neljäntenä päivänä veljensä huoneeseensa.

— Tuomas veikko! Käykäämme nyt asioihin käsiksi. Niittenhän tähden minä olen tänne tullut. Joutaviin jaarituksiin ja turhiin armasteluihin olemme me jo liian vanhat. Levätkööt kuolleet rauhassa. Parasta olikin heille, että läksivät. Isä oli jo kylläksi kauan nauttinut elämästä. Tuopas nyt kirjat ja laskut esille, että saisimme kaikki selvitetynsi, sillä sinä jumaluus-oppeinesi et kumminkaan ymmärrä niistä mitään ja tahdot elää vaan pelkästä ilmasta.

Reinhagenia hämmästytti tällainen puhelu, mutta hän vastasi vaan hiljaisesti:

— Rakas David! Kirjat ja laskut saat kyllä heti, mutta minä rukoilen sinua, menetelkäämme kuin veljet älkäämme käykö riitelemään isän perinnöstä.

— Perintöjä jakaessa on veljeys tiessään, veikkoseni, — sanoi David virnastellen. — Asiat selvitetään aivan pennilleen; siitä ei sinun tarvitse yhtään huolehtia.

Pastori antoi hänelle kirjat, ja David sulkeutui nyt huoneeseensa tuon pienen herran kanssa, lukitsi oven eikä tullut näkyviin kuin päivällisaikoina. Mutta muutaman päivän perästä kutsui hän taas veljensä luokseen ja ilmoitti hänelle:

— Nyt olemme jo pääasioista selvillä ja olemmepa tehneet monta hupaista löytöäkin kuolinpesälle, joita et liene lainkaan muistanut. Tällaisissa asioissa muisti usein pettää, ja siksi me kaksi tulimmekin avukseksi. Ensinnäkin kuuluu kuolinpesälle tila kaikkine varastoineen sekä yhden vuoden vuokramaksu isän kuoleman jälkeen; sitten tulee jälkeenjäänyt irtaimisto, joka ei edes ole laillisesti kirjoihinkaan merkitty, ja kolmanneksi se rahasumma, jonka isä lainasi sinulle tulipalon jälkeen. Lopuksi tulee vielä maksu asunnosta ja ruuasta kahden vuoden ajalta, jolloin olet asunut täällä isän luona, sillä kirjoista käy selville, että isä on sinua ja perhettäsi täällä elättänyt. Tätä viimeistä vuotta isän kuoleman perästä en tahdo kuitenkaan ottaa lukuun, sillä minä tulen apulaisineni kenties vielä pitemmän ajan olemaan täällä sinun ruuissasi.

Pastori seisoikin kivettyneenä, kuullessaan tätä veljensä puhetta, ja saattoi tuskin uskoa korviaan. Luoden surullisen katseen kovasydämiseen veljeensä, sanoi hän sitten:

— David, älkäämme riidelkö! Tuon rahasumman sain isältä lahjaksi tulipalon jälkeen, ja asunnosta sekä ruuasta ei isä koskaan tahtonut minulta mitään maksua, yhtä vähän kuin minä tahtoisin pienintä penniäkään korvaukseksi isän hoidosta, jota varsinkin vaimoni, hänen sairaana ollessaan, yöt ja päivät uskollisesti toimitti. Äidin kuoleman perästä pyysi isä hartaasti, etten jättäisi häntä yksin, ja näinkö kylmästi sinä isän ja pojan välisiä asioita harkitset?

— Kylmästi tai lämpimästi, se ei kuulu tähän, — sanoi David: — Missä on sinulla todistukset? Summat pysyvät täällä sinun velkanasi, kunnes ne suoritavat. Luonnollisesti saat sitten taas kuolinpesästä oman osasi, kun tila saadaan myydyksi.

— Ethän toki, — keskeytti pastori, — aikone myöskin perintötilaamme enimmän tarjoovalle? Muistahan, miten monta vaikeutta isällä oli sitä hankkiessaan. Hänen viimeinen tahtonsa oli, että se pysyisi meidän sukumme omana. Älä tee sitä, David, äläkä saata murhetta isälle hänen haudassaan.

— Hempeämielisyyttä ja saarnanuottia ei tässä tarvita, Tuomas. Nyt on kysymys siitä, mikä on sinun, mikä minun. Perintö on ilmankin niin pieni, paljoo pienempi kuin luulin, ja minua melkein kaduttaa, että läksin tänne tuolta merten takaa. Ei mitään verukkeita siis, jos veljellinen rakkautemme on sulle vähänkään arvoinen. Voithan huutokaupassa ostaa itsellesi tilan, jos sinua haluttaa, ja lainata itsellesi rahat maksuksi.

Näillä sanoin lopetti David keskustelun, ja Reinhagen seiso iavan masentuneena, tuijottaen eteensä. Sanat takertuivat hänen kurkkuunsa, ja katkeruuden tunne valtasi hänet, vaimoaan ja lapsiaan muistellensa. Kotitila oli nyt häneltä mennyttä, sillä ostonhaluisia ei varmaankaan tulisi puuttumaan. Davidin tilityksen kautta oli pastorin velat kasvaneet niin suureksi summaksi, että uuden lainan ottamista ei voinut ajatellakaan. Vielä kerran koetti hän mitä ystävällisimmin taivuttaa veljeänsä muuttamaan mielipidettä, mutta sai osakseen yhä jyrkempää kohtelua. Vihdoin näytettiin hänelle jo sanomalehti, jossa laillisesti määrätty huutokauppapäivä oli ilmoitettuna.

Tämä lehti kädessään meni pastori sitten vaimonsa luo ja kertoi hänelle asianlaidan.

— Siis täytyy meidän taas lähteä vaeltamaan, armas emäntäiseni. Meidän elämämme täällä onkin vaan teltoissa asustamista, ja meistä sopii sanoa kuin Israelin kansasta muinoin: "Herran sanan jälkeen he telttansa rakensivat ja Herran sanan jälkeen taas vaelsivat eteenpäin." Ensimmäisestä kodista karkoitti meidät liekit, toisesta karkoittaa veli. Jumala antakoon sen hänelle anteeksi! Parempi on langeta Herran käsiin kuin ihmisten. Mutta älä vaan salli katkeruuden juurtua sydämeesi, sillä se tekisi kuormamme kaksin kerroin raskaaksi. Ottakaamme tämä Herran kädestä, ja se on lopulta kääntyvä meille siunaukseksi.

Pastorin rouva taisteli ankarata taistelua. Hänen täytyy siis nyt lähteä pois tästä kodista, joka oli käynyt hänelle niin rakkaaksi!... Nähtyään kumminkin, miten raskasta tämä oli hänen miehelleen, ei hän mielipahaansa osoittamalla hennonnut hänen taakkaansa lisätä. Onneksi oli veli veijarimaisen, pienen kirjurin kanssa lähtenyt jonnekin pois. Se asia helpotti jonkun verran heidän tuskaansa.

Pastorin lapset olivat vähitellen solmineet ystävyden liiton setänsä mustan palvelijan kanssa eivätkä enää peljänneet häntä. Lasten hilpeys ja luottavaisuus sekä se ystävällinen kohtelu, mikä pastorin talossa tuli neekerin osaksi, teki sanomattoman hyvää poloiselle Tuarolle — tämä oli neekerin nimi. Hän osasi saksankieltä ja kertoi, että pieni kirjuri on sedän orjavouti ja päällysmies, ja että hän kohtelee orjia aivan armottomasti. He olivat kaikki sydämellisesti iloinneet, kun vouti matkusti pois isännän kanssa, joka myös on samallinen julmuri. Davidin poika, nuori herra, sen sijaan oli ystävällinen ja lempeä orjia kohtaan.

Eräänä iltana, Davidin ollessa matkoillaan, kun Tuaro taas istui pappilan perheen keskuudessa, ja lapset sekä vanhemmat tiedustelivat häneltä yhtä ja toista, kertoi hän heille näillä sanoin elämänsä vaiheet:

— Minä ja vaimoni Gumilla olimme onnellisimmat ihmiset maan päällä. Meillä ei tosin ollut taloa, niinkuin teillä, ainoastaan pieni maja kaisloista ja sammaleista, vaan Gumilla oli hyvä ja lempeä kuin kuutamoinen! Hänen ihonsa oli musta, niinkuin minunkin, mutta silmät loistivat kuin tähdet, ja huulet punoittivat kuin aamurusko. Minä kuljin metsissä miesten kanssa ja pyysin metsänriistaa monenlaista, nopeita hirviä ja julmia tiikereitä, ja kun palasin kotia, seiso Gumilla majan ovella odottamassa minua.

Silloin tuli luoksemme mereltä suuri laiva. Se oli kuin iso talo; siinä oli paljon ikkunoita, ja monta valko-ihoista oli laivassa. Me menimme suurta taloa katselemaan, ja meille annettiin laivassa väkevää viiniä, semmoista, jota emme koskaan ennen olleet maistaneet, ja meille näytettiin kauniita tavaroita, koralleja ja lasihelmiä, jommoisia emme ikänä olleet nähneet. Näitä he pyysivät saada vaihtaa niihin tavaroihin, mitä meillä oli. Gumilla ja minä tahdoimme juuri ostaa kauniit käädyt, kun laiva alkoi heilua, ja me huomasimme, että ankkuri oli nostettu ja laiva jo kaukana rannasta. Silloin itkivät ja huusivat nuo kaikki mustat, mutta valko-ihoisilla oli tuliluikkuja ja sapeleita, he voittivat meidät, sitoivat meidät köysiin ja heittivät syvälle alas laivaruomaan... Pitkään aikaan emme saaneet päivänvaloa nähdä. Maihin vihdoon tultua, vietiin meidät torille ja — myötiin. Gumillan ja minun onnistui päästä samaan taloon. Eräs herra, teidän setänne, osti meidät. Mutta pian sairastui Gumilla liiallisen työn rasituksesta. Setänne sanoi lähettävänsä hänet lepäämään ja vahvistumaan. Mutta Gumilla ei palannutkaan takaisin. Minä tein kaikki, pehmittääkseni setänne sydämen. Opin teidän kieltänne, tein aina raskaimmat työt, ja kun orjat nostivat kapinan ja tahtoivat murhata isäntäni, pelastin minä hänet. Silloin sanoi hän minulle:

— Tuaro, minä kiitän sinua. Sinä olet saava hyvän palkan tästä.

Minä lankesin maahan ja rukoilin:

— Antakaa minulle takaisin Gumilla.

Mutta hän kääntyi pois päin ja sanoi:

— Häntä et voi saada.

— Onko hän kuollut? — kysyin minä.

— Ei, — vastasi hän — myöty!

— Myöty! — huusi musta orja. Kuuletteko, hyvät ihmiset ja te lapsukaiset! Gumillan ja minun lapseni on teidän setänne myönyt!

Mutta lapset syleilivät hellästi Tuaroa, ja pastori sekä hänen rouvansa itkivät poloisen orjan kanssa. Nyt käsittivät he vasta täydelleen, kuinka julma David oli.

Kaksi kuukautta oli kulunut, ja päivä, jolloin talo oli huutokaupalla myötävä, lähestyi lähestymistään. Moni ostaja oli käynyt sitä katsomassa, ja pastorin toivo, saada pitää se omanaan, väheni päivä päivältä. Sentähden kokosikin hän yhteen vähäiset tavaransa ja varustautui muuttamaan pitäjän koulutaloon. Hänen mielensä oli nyt levollinen, sillä katkerimmat pisarat hänen murheittensa maljasta oli jo tyhjennetty. Kun kerran sydän sisällisesti on oikein irtautunut, silloin saattaa viimeisten ulkonaisten siteitten katkeamisen myös kestää. Niinpä Abrahamkin ensin sisällisesti uhrasi poikansa ja sai sen jälkeen voimaa nousta hänen kanssaan Morian vuorelle.

Mutta pastorin rouva ja lapset eivät vielä olleet päässeet niin pitkälle. Asiat näyttävät aivan toisenlaisilta kauempaa katseltuina, kuin ihan edessämme ollessaan. Nyt, kun eron lopulti piti tapahtuman, eivät he olleetkaan siihen sisällisesti valmistautuneet, ja suru ja valitus sai heissä vallan. He istuivat parhaillaan ulkona lehtimajassa, kertoellen toisilleen sydäntuskiaan, kun Tuaro, kauhistuksen leima kasvoillaan, riensi heidän luokseen:

— Minä kuulin, että teidän täytyy lähteä pois tästä talosta. Setänne ajaa teidät pois. Onko se totta? Tavarannekin ovat jo pakattuina.

Lapset heittäytyivät itkien hänen syliinsä ja vakuuttivat asian todeksi.

Silloin kohotti Tuaro kätensä taivasta kohti, ja hänen silmissään leimahti niin, etteivät lapset enää tunteneet ystäväänsä, melkeinpä alkoivat taas peljätä häntä.

— Minun täytyy lähteä pois tänä yönä. Isäntä lähettää minut Hampuriin, toimittamaan tavaroitamme laivaan. Jääkää hyvästi ja kiitos rakkaudestanne. Älkää unhottako Tuaroa! Rukoilkaa hänen ja poloisen Gumillan puolesta.

Tuaro läksi, ja pieni kirjurikin lähetettiin kaupunkiin. David yksin jäi odottamaan huutokaupan päättymistä ja aikoi sitten hänkin lähteä kotia. Huomispäivänä piti pienen herran tulla häntä noutamaan. Tämän iltaa oli siis David yksin veljensä ja hänen perheensä kanssa. Mutta he eivät vaihtaneet sanaakaan keskenään, sillä pastori pelkäsi veljensä taas suuttuvan. Äänettöminä he istuivat siinä vastapäätä toisiaan, kunnes David nousi ja läksi makuuhuoneeseensa. Tämä oli viimeinen yö Reinhagenin perheen levätä entisessä isänkodissa. Ei ollut enää talossa ketään kuin he ja David veli.

Pastori kokosi vielä kerran perheensä jäsenet ympärilleen ja varoitti heitä pysymään lujina ja luottavaisina, muistaen aina, että me olemme täällä muukalaisia, joilla ei pysyvää kaupunkia ole.

Toisena aamuna olivat perheenjäsenet jo kaikki varhain liikkeessä, valmistuakseen lähtöön. Davidia vaan ei näkynyt.

— Hän nukkuu varmaankin vielä, — sanoi pastori vaimolleen.

Mutta tuntia myöhemmin nähtiin pastorin hengästyneenä juoksevan katua pitkin tuomarin asunnolle.

— Tulkaa heti meille, herra tuomari! — sanoi hän. — Kamala rikos on tapahtunut!

Kun tuomari kahden todistajan kanssa saapui paikalle, näkivät he vierashuoneen olevan verellä tahratun ja Davidin vuoteellaan verissänsä ja — hengetönnä. Hänellä oli useita haavoja rinnassa. Syvimmässä haavassa, sydämen kohdalla, oli vielä puukko pystyssä. Vasen käsi, jossa kallisarvoinen, Davidin nimellä varustettu sormus tavallisesti kimalteli, puuttui kokonaan. Se oli katkaistu ranteen kohdalta. Yölamppu paloi vielä, mutta murhatun paperit ja rahat olivat koskemattomina pöydällä.

Sillä välin kuin viranomaiset laativat asiasta pöytäkirjaa, ja pastori koetti rauhoittaa kauhusta ja säikähdyksestä menehtymäisillään olevaa perhettään, saapui pieni kirjuri kaupungista. Hän astui Davidin vuoteen luo, katseli häntä kauan ja sanoi:

— Niin, niin! Sinä olet äänetön, vaan minä ymmärrän sinua kumminkin.

Sitten sanoi hän pastorille, joka taas oli tullut huoneeseen:

— Nyt, herra pastori, on huutokauppa tarpeetonta! Eikö niin?

Pastori ei ymmärtänyt tätä puhetta, vaan tahtoi käydä hänelle kertomaan, missä tilassa hän oli aamulla löytänyt veljensä, mutta pieni herra sanoi:

— Kyllä se selviää! Minä otan itse selvän asiasta.

Hän lähetti heti sanansaattajan Tuaron luokse, käskien neekerin kohta ensi laivalla matkustamaan Surinamiin, siellä olevalle perheelte surusanomaa saattamaan. Itse tahtoi hän sillä välin järjestää asiat täällä. Sitten kiiruhti pieni kirjuri heti läheisimpään Oikeuteen ja syytti siellä pastori Reinhagenia veljenmurhasta. Epäluulo pastoria kohtaan näytti tosiaankin perustetulta. Vainajan tilyys veljeään kohtaan oli yleisesti tunnettu. Tiedettiin, että pastorin oli heti lähdettävä pois kotitalalta; olihan rouvan ja lasten muka usein kuultu valittavan, ja tiedettiin, että pastorin oli suoritettava veljelleen suuri rahasumma. Päälle päätteeksi ei sinä yönä ollut ketään talossa, paitsi pastorin perhettä, ja ulko-ovi oli ollut kiinni vielä aamusella, sen oli pastori itse myöntänyt. Puukko, joka löydettiin haavasta, oli pappilan kyökkiveitsi. Se kauhu, mikä oli pastorissa huomattavana, kun hän saapui kyläntuomarin luo asiasta ilmoittamaan, sekä hänen sittemmin osoittamansa levollisuus oli omiaan epäilystä lisäämään. Kun viranomaiset olivat tulleet siihen luuloon, että tässä oli veljenmurha tapahtunut, johtivatkin he kaikkiin tavoin kysymyksillään asiata sinnepäin. Kysymyksillä saattaa nimittäin sekä *saada* syytetyltä vastauksia että *panna* häneen vastauksia.

Pastori pantiin kiinni ja vietiin tutkintovankilaan. Siihen aikaan kulkivat oikeusjutut vielä sangen hitaasti, niin että viikkoja ja kuukausiakin kului, ennenkuin asiasta selvää tuli. Mutta pastorin vakava luonne ja koko hänen nuhteeton elämänsä puhuivat kuitenkin hänen syyllisyyttään vastaan. Eikä ollut myös luultava, että pastori olisi jättänyt oman puukkonsa haavaan, jos hän olisi murhan tehnyt. Mitään veren jälkiä ei myöskään voitu huomata hänen vaatteissaan, eikä vihdoinkin voinut kukaan selittää, mitä varten murhatulta oli leikattu pois vasen käsi. Jos se oli tapahtunut kalliin sormuksen tähden, miksikäsitte arvopaperit ja rahat olivat jääneet pöydälle koskematta?

Puuttuvien todistusten takia laskettiin sittemmin Reinhausen vapaaksi. Sillä välin oli kuitenkin hänen paikkaansa määrätty toinen pappi, koska hänen vaikutuksensa tässä seurakunnassa ei enää saattanut olla siunausta tuottava. Joku osa pitäjäläisistä epäili nimittäin murhaan syylliseksi. Löytyyhän aina joukossa niitä, jotka mieluummin uskovat pahaa kuin hyvää eivätkä tiedä puolustamisesta, hyvän puhumisesta ja kaikkien asiain parhain päin kääntämisestä mitään.

Talon sekä murhatun muun omaisuuden otti Oikeus haltuunsa. Rakennus annettiin vuokralle ja tila arentimiehille. Sen vähäisen tähteen kanssa, mikä Reinhausenille jäi jäljelle isänsä perinnöstä, päätti hän siirtyä pois tästä kotiseudustaan, missä haikeat muistot joka askeleella johdattivat hänen mieleensä täällä elettyjä raskaita murheenpäiviä. Suuri osa seurakuntalaisia saattoi pastoria pitkän matkan, ja surulla he erosivat uskollisesta sielunpaimenestaan.

Mutta Reinhausenin maineeseen jäi kuitenkin tahra, jota ei saatu pois pestyksi. Kertomus tästä tapauksesta kulki aina vielä miehestä mieheen. Sormusta etsittiin ja kyseltiin kaikilta kultasepiltä isoimmissa kaupungeissa, mutta turhaan. Asia pysyi selittämättömänä arvoituksena.

Syrjäiseen seutuun, kaukana kotitienoiltaan, asettui pastori asumaan. Siellä osti hän pienen talon ja elätti itseään ja perhettään, pitämällä kyläkoulua.

Sota-aika, tämän vuosisadan alulla, oli koittanut kaikkine kurjuuksineen, tauteineen ja puutteineen eikä säästännyt sitäkään seutua, missä Reinhausen eleli. Kun sitten kävi kuninkaalta kehoitus, että kansa nousisi vapautta ja isänmaan kunniata puoltamaan, silloin astui Reinhauseninkin poika, joka juuri oli aloittanut lukujaan yliopistossa, vapaaehtoisten riviin. Rynnäkössä vihollista vastaan läheisellä mäenkukkulalla hän kaatui, uhraten kuten monet muutkin, alttiisti ja iloisesti nuoren elämänsä. Äiti ei tätä surua kauan kestänyt. Hän oli jo siitä pitäin kuin lanko taloon saapui, sisällisesti murtunut ja alkanut ennen aikaa vanheta. Ainoastaan miehensä tähden koetti hän pysytellä pystyssä. Ennen kuolemaansa kutsui hän tyttärensä vuoteensa viereen ja sanoi:

— Rakas Lyydia! Päiväni rientää ehtoollen! Rukoile Jumalaa, että Hän minun ajallisen majani hiljalleen maahan hajoittaisi. Sinä tiedät, miten pimeitä polkuja Herra on meitä kuljettanut. Mutta ei Herran tiet pimeitä ole, vaan meidän silmämme. Herrasta sanotaan: "Hänen tiensä on sula valkeus." Älä unhoita tätä! Minä olen sen tuskalla oppinut. Nyt pyydän sua: älä jätä isääsi yksin. Hänellä on luja usko, ja hän on mies Jumalan mielen jälkeen. Mitä kuulletkaan hänestä kerrottavan, usko ainoastaan tämä: isäsi ei ole murhaaja; hän on syytön. Minä olen jakanut hänen kanssaan kaikki ja olen saanut katsahtaa hänen sydämensä syvyyteen. Siksi rohkenen kaikille ihmisille todistaa tämän. Herra on toimittava hänen asiansa ja saattava hänen viattomuutensa ilmi, sillä Hän tuottaa oikeuden niille, jotka vääryyttä kärsivät. Älä jätä häntä, lapseni.

Pian sen jälkeen äiti kuoli.

Nyt oli Reinhausen yöpö yksinään tyttärensä kanssa. Sotalaumat olivat ryöstäneet häneltä kaiken omaisuuden, ja tässä ahdingossa hän kääntyi esimiestensä puoleen, ilmoittaen heille yksinkertaisin sanoin tilansa. Silloin annettiin hänelle se apulaispaikka, jossa me, tuona taistelun vuosipäivänä, hänet

ensin tapasimme. Lukija käsittänee nyt, että vieras herra ensin hieman hätkähti, kuultuaan Reinhalten nimen.

* * * * *

Useita viikkoja oli kulunut tämän kohtaamisen perästä, kun pastorille saapui kirje, jossa hänelle mitä ystävällisimmin tarjottiin runsastuloinen kirkkoherran paikka kenraali von V:n seurakunnassa. Tämä tarjous ilahdutti pastoria, ei sen vuoksi, että hän nyt oli pääsevä suurille tuloille, — hän oli oppinut tulemaan vähälläkin toimeen, — vaan siksi, että häneen taas luotettiin ja hänen syyttömyyttään uskottiin.

Hän suostui siis, muutti tyttärensä kanssa uuteen paikkaansa, piti siellä ensimmäisen saarnansa ja voitti kohta kaikkien sydämet. Saarnan perästä kutsuttiin hänet tyttäreineen linnaan, ja vanha kenraali otti erinomaisella ystävyydellä hänet vastaan. Esitettyään pastorin kaikille vieraille, vei hän hänet erääseen syrjähuoneeseen ja sanoi:

— Tässä on vanha ystäväne taistelutantereen vuosijuhlasta, kreivi R. Hänen suositustaan on meidän kiittäminen siitä, että tulitte tänne laumamme paimeneksi.

Pastori ojensi kätensä kreiville, joka myös oli hovioikeuden presidentti, ja lausui hänelle kiitoksensa, mutta kreivi ei lainkaan tahtonut mitään kiitosta vastaanottaa.

Lyydia neiden hiljainen, mutta suora luonne voitti kerrassaan kenraalittaren suosion. Hän suuteli Lyydiaa, tämän lähtiessä pois, ja lupasi olla hänelle hellä äiti. Nuori kreivi, joka oli ollut vuosijuhlissa silloin isänsä kanssa ja siellä nähnyt Lyydian, oli myöskin täällä läsnä. Hän oli jo aikaisemmin kertonut paljon Lyydiasta, vaan sittenkin arvelivat kaikki hänet nähtyään, että kreivin ylistys oli pikemmin ollut liian niukka kuin ylen runsas. Tämä nuori tyttö oli kypsynyt kärsimysten koulussa, ja koko hänen olentonsa ilmaisi todellista sydämen sivistystä, jota ei voi kirjoista saada, vaan ainoastaan hiljaisessa seurustelussa Jumalan kanssa. Ja tämä se onkin ainoa oikea sivistys. Ei asu se ulkopinnalla kiiltona, jonka ensimmäiset vedet saattavat huuhtoa pois, vaan se tulee sisästäpäin ja tunkee läpi koko ihmisen olennon.

Kun pastori ja hänen tyttärensä sitten olivat asettuneet omaan kodikkaaseen pappilaansa asumaan, tuntui heistä kuin olisi heidän kovien kärsimystensä jakso loppuun kulunut ja päivän säde taas päässyt valaisemaan heidän elämäänsä.

— Jospa äiti kultakin olisi saanut tämän nähdä! — sanoi Reinhalten. — Hän sai niin monta kovaa koetusta kanssamme kestää. Kun hän nyt olisi joukossamme, olisi ilomme täydellinen. Mutta olethan sinä luonani, rakas lapsi! Täytähän sinä äiti armaan ja Joosef veikon sijan sydämässäni.

— Kernaasti sen tekisin, isä hyvä. Minun onkin aina kaikkein hauskinda olla yksin sinun kanssasi. Ihmiset ovat kaikki niin ystävällisiä ja hyviä minua kohtaan, mutta kuitenkin minua pelottaa heidän seurassaan. Muistojen synkät varjot kiitävät kautta sieluni, ja hämärät aavistukset valloittavat mieleni selittämättömällä tavalla.

— Rauhoitu lapsi kultani, — sanoi Reinhalten lempeästi. — Muista Vapahtajan sanoja: "Jokaisella päivällä olkoon suru itsestänsä." Ota vastaan ihmisten rakkaus semmoisena kuin se on sulle suotu, nimittäin lahjana ylhäältä. Väärin on murhepäivinä antautua epätoivoon, väärin hyvinä päivinä olla niistä iloitsematta. Älä vaadi itsellesi ihmisten ystävyyttä, äläkä kiinnitä sydäntäsi siihen; sitä runsaammin se on odottamattasi tuleva osaksesi.

Pappilan perheen ja kunnan kenraalin ja hänen rouvansa väli muodostui yhä tuttavallisemmaksi ja ystävällisemmäksi. Presidentti, kreivi R., tuli myöskin usein sinne poikansa kanssa, joka toimi isänsä apulaisena hänen kansliassaan. Seurustelu näitten ystävällisten ihmisten kanssa sekä seurakuntalaisten suoma rakkaus tarjosi pastorille niin runsasta hyvitystä, että menneitten päivien haavat alkoivat arpeutua. Davidin murha se vaan pysyi yhä edelleen salassa. Mutta kohta sattui tapahtuma, joka uudestaan syvästi järkäytti Reinhalten hiljaisen onnen.

Löytyi yksi, joka ei olisi suonut Reinhaltenille hänen paikkaansa, koska olisi tahtonut sen eräälle sukulaiselleen. Tämä oli kouluneuvos, superintendentti V. S:in kaupungista. Monasti oli hän jo lausunut pitävänsä anteeksiantamattomana, että tällainen paikka uskottiin miehelle, jonka nimeä musta tahra pimitti, ja jonka syyttömyyttä ei oltu toteen näytetty. Eräällä tarkastusmatkallaan kävi hän myöskin Reinhaltenin alueella olevassa koulussa, ja pastori pyysi häntä ystävällisesti luokseen. Vierashuone pappilassa oli aivan Lyydian huoneen vieressä. Kun vieras näki Lyydian olevan puutarhassa kukkasia hoitamassa ja lintujaan syöttämässä, hiipi hän huomaamatta tyttösen huoneeseen tarkastelemaan sitä. Kaikki oli siellä sievästi järjestettynä ja todisti asukkaansa hienoa aistia. Jonkun verran saattaakin huoneesta huomata, minkälainen on ihminen, joka siinä asuu, vaikkei henkilöä itseään vielä ole nähnytkään. Herra kouluneuvos ei kuitenkaan tyytynyt tällöisten huomioitten tekemiseen, vaan astui

kirjoituspöydän luokse, huomasi avaimen laatikon suulla ja aukaisi sen. Laatikossa oli kirjeitä, ja niitä alkoi hän lukea. Hänen, kouluneuvoksen, olisi pitänyt tietää, että tämä oli yhtä paha kuin varastaminen, ja että Englannissa kerran eräs mies hirtettiin siitä, kun oli lukenut vieraan kirjeen, mutta uteliaisuutensa oli suurempi kuin kaikki hänen tietonsa. Kirjeet olivat kaikki Lyydian veljeltä, joka oli kaatunut taistelutantereella. Mutta kouluneuvos jatkoi yhä tutkisteluansa. Laatikon perältä löysi hän hyvästi tallennettuna pienen lippaan. Utelias vanhus avasi sen, ja siinäpä kimalteli kaunis sormus, jossa kirjaimet D.G.R. selvästi olivat nähtävänä. Heti iski hänelle mieleen, että tämä varmaankin on tuo kauan etsitty sormus ja nuo kirjaimet murhatun David Reinhagenin nimen alkukirjaimet. Hänestä tuntui nyt päivän selvältä, että Reinhausen sittenkin oli murhaaja.

Hämmästyneenä tästä löydöstään sulki kouluneuvos lippaan sekä kirjoituspöydän. Syyttäen äkillistä pahoinvointia, kiiruhti hän heti pois, saattamaan hovioikeuteen — vanha kenraali ei ollut kotosalla, vaan kylpymatkalla — tietoa tästä asiasta. Viranomaisille kuvaili hän mitä räikeimmillä väreillä löytönsä. Tämä kertomus liukutti kovin presidentti R:in mieltä, eikä hän mitenkään tahtonut uskoa tuota suuresti kunnioittamaansa miestä syylliseksi, vaan hänen täytyi kuitenkin ryhtyä virkansa vaatimiin toimiin, koska asia kouluneuvoksen ilmiannon kautta jo oli tehty viralliseksi. Hän lähetti sen vuoksi kriminaalineuvoksen Herbstin asian tutkistelua alkuunpanemaan, mutta käski hänen menettelemään mitä suurimmalla sääliväisyydellä. Jos kuitenkin tuo sormus löytyisi sieltä, tuli hänen tuoda pastori ja hänen tyttärensä vangittuina Oikeuteen.

Vielä samana yönä läksi kriminaalineuvos matkalle ja saapui varhain seuraavana aamuna muitten viranomaisten kanssa pappilaan. Reinhausen kuunteli levollisesti neuvoksen puhetta ja myhähteli, kun syytös hänelle ilmoitettiin, sillä hän ei tiennyt mistään sormuksesta. Hän tahtoi heti kutsua tyttärensä paikalle, vaan neuvos tahtoi itse mennä hänen huoneeseensa. Lyydiaa hämmästytti suuresti vieraan herran tulo hänen huoneeseensa, mutta vielä enemmän oudoksui hän, kun vieras vaati häntä heti avaamaan kirjoituspöytänsä laatikon. Kriminaalineuvos huomasi Lyydian punastuvan ja heti taas kalpenevan, avatessaan laatikkoa, ja hänen kätensä vapisevan, kun hän vieraan käskystä ojensi tälle tuon pienen rasian, jossa sormus oli.

Tästä hämmästyivät nyt itse neuvoskin ilmeisesti, ja huomaamatta pääsi häneltä huudahdus:

— Totta tosiaan! Te olette siis kuitenkin veljenmurhaan syyppää.
Nämäthän ne juuri ovat nuo kolme kovan onnen kirjainta D.G.R.!

Lyydia ei ymmärtänyt, mitä hän näillä sanoilla tarkoitti, mutta pyysi vaan, että hänet laskettaisiin isänsä luo, jolle hän oli kertova kaikki. Tähän vastasi kriminaalineuvos:

— Minun on mieleni paha, etten voi sitä sallia. Te ette saa enää puhella isänne kanssa.

— Mitä, enkö minä enää saa puhella isäni kanssa? Mitä olemme sitten, minä tai isä, tehneet? — huudahti Lyydia suurimmassa tuskassa.

— Rauhoittukaa, minä pyydän! Asia on selvenevä. Seuratkaa vaan minua.

Neuvos julisti pastorille ja hänen tyttärelleen vangitsemiskäskyn, ja kohta sen jälkeen ajoivat he viranomaisten saattamina kaupunkia kohti. He eivät saaneet vaihtaa sanaakaan keskenään. Syvällä osanotolla katseli Reinhausen tytärtään, joka istui hänen edessään kuin taittunut kukka. Pastorilta oli kyyneleet loppuneet; hän huokaili vaan hiljaa Herran puoleen ja pyysi Häntä asiansa ajajaksi. Oikeustalon edustalle tultua täytyi heidän sanoa hyvästit toisilleen, sillä heidät vietiin kumpikin eri koppiinsa.

Kun presidentti oli kriminaalineuvokselta kuullut, että sormus todella oli löytynyt, että siinä helposti erotti veripilkkuja ja nimenkin aivan selvästi, — nyökähytti hän surullisesti päätään ja sanoi:

— Minä olen taas pettynyt, uskoessani hyvää ihmisistä; olen taas menettänyt palasen luottamustani heihin. Minä luulin tätä ilkeäksi ilmiannoksi kouluneuvoksen puolelta, kun tiedän, ettei hän siedä Reinhagenia, vaan nyt, kun asia on tällä kannalla, koskee se minuun sanomattomasti. Mitenkä muuten Reinhausen käyttäytyi?

— Reinhausen oli kaiken aikaa tyyni, ystävällinen ja tasainen, niinkuin ihminen, jolla on hyvä omatunto — vastasi kriminaalineuvos.

— Entäs tytär? — kysyi presidentti.

— Hän oli hyvin hämmästynyt, punastui ja vapisi kovasti. En ole koskaan ennen nähnyt häntä semmoisena.

Samassa astui presidentin poika huoneeseen. Hän oli kovin kiihtynyt ja kysyi kiireesti:

— Onko se totta, isä, että Reinhaven ja hänen tyttärensä on tuotu tänne tuosta murhasta syytettynä?

— Totta se on, poikaseni. Meitä on, ikävä kyllä, häpeällisesti petetty. Mitä minä nyt sanon puolustukseksi tuolle kelpo kenraalille? Minähän niin lämpimästi suosittelin hänelle tätä miestä.

— Sallikaa minun puhutella noita kahta, isä hyvä. Se on selvittävä enemmän kuin kymmenen kuulustelua. Säästäkäämme heitä toki julkisuudelta.

— Se ei käy laatuun. Oikeudella täytyy olla oma kulkunsa. Vaikka he olisivat veljeni ja tyttäreni, niin en voisi toisin menetellä. Tuomio-istuimen kunnia vaatii, että se tuomitsee, katsomatta henkilöä, säätyä tai muita suhteita.

— Saatatteko uskoa, isä, että tuo tyttönen, joka niin lempeänä ja hiljaisena isäänsä kunnioittaa ja käsillään kantaa hartaammin kuin kenenkään olen nähnyt sitä tekevän, että tuo tyttö, jonka otsalla puhtaus päilyy, olisi murhaan syyllinen? Luulisin ennen taivaan saattavan suistua sijoiltaan.

— Minua ilahduttaa sydämesi vilpítőn kieli, poikani, mutta omantunnon täytyy hallita sydäntä. Sinä tunnet valan, jonka oikeusvirkamiehenä olet vannonut, ja vala sekä virka on pyhä asia. Malta mielesi ja jätä asia Hänen haltuunsa, joka oikein tuomitsee. Rukoile, että Hän meitä neuvoisi ja ohjaisi tässä asiassa oikein menettelemään.

Nuori kreivi riensi pois isänsä luota.

— Lapsi parka! — sanoi kreivi itsekseen — Pelkäänpä, että sydämesi vielä tekee sulle monta vastusta virantoimituksissa.

Tutkistelu kulki omaa kulkuaan. Pöytäkirjat entisistä, aikaisemmista tutkisteluista täytyi hankkia käsille ja uudestaan läpikäydä. Siten kului kappale aikaa, ennenkuin kuulustelu alkoi. Oikeuden edessä sanoi Reinhaven nyt, samoin kuin ennenkin, olevansa syytön ja vakuutti, ettei hän tietänyt mitään sormuksesta. Lydia sanoi sormuksen olevan hänen omansa eikä murhatun sedän, mutta kun kysyttiin, miten hän oli sen saanut, vaikenä tyttö ja pyysi vaan, että häntä kuulusteltaisiin isän läsnä ollessa. Isälle oli hän ilmaiseva kaikki. Niin päättyi ensimmäinen kuulustelu. Pitkien neuvottelujen perästä toimeenpantiin toinen kuulustelu pastorin läsnä ollessa.

Jälleen näkeminen oli syvästi liikuttava näille molemmille, isälle ja tyttärelle, he kun eivät niin pitkään aikaan olleet nähneet toisiaan.

— Rakas lapsi, olethan syytön ja uskothan samaa minustakin? — sanoi Reinhaven, syleiltyään tytärtään.

— Syytön olen minä, isä armas, ja syytön olet sinäkin. Ja näiden molempien herrojen kuullen tahdon kertoa, miten minä tuon sormuksen sain. — Sinä tiedät, isä kulta, — jatkoi hän — miten raskaasti suru, suurten murheittemme aikana, painoi minun sydäntäni, samoin kuin omaasikin. Sinä tiedät myöskin, että minulla kaksi kertaa olisi ollut tilaisuutta päästä naimisiin ja perustaa oma koti, mutta sinä et tiedä, että rakas äiti vainaja kuolinvuoteellaan pyysi, etten jättäisi sua, vaan olisin aina luonasi ja koettaisin sinua lohduttaa voimieni mukaan. Puhumatta sinulle mitään, kieltäydyin minä naimisiin menemästä, ja kun tuntui niin rauhattomalta, läksin metsäkummulle, veikon haudalle käymään. Siellä itkin sitten kerran oikein kyllikseni ja rukoilin Herraa neuvomaan minua, mitä tehdä. Kauan siinä istuin, mietteisiini vaipuneena, ja katselin ympärilleni, nähdäkseni, eikö Jumala antaisi minulle mitään merkkiä. Sitten kyykistyin alas, poimiakseni maasta muutaman kukkasen. Yksi niistä, joka oli vankempi varreltaan, nousi juurineen käteeni, ja sen mukana kohosi maasta tämä sormuskin. Minä puhdistin sen ja ajattelin itsekseen: tämä se on oleva minun kihlasormukseni, koska minä sen vainajain kummulta löysin, ja rakkaan isäni luona tahdon olla minun tai hänen kuolemaansa asti. En tahtonut siitä sinulle mitään virkkaa, koska pelkäsin, että sanoisit minua pieneksi hupakoksi etkä kenties tahtoisi uhraustani vastaanottaa. Vaan siitä hetkestä asti olen ollut niin iloisella ja reippaalla mielellä ja olen voinut kaikesta luopua sinun tähtesi. Ja nyt se on sanottu, — päätti tyttönen hymyillen. — Mutta anna anteeksi, armas isä, että taas minun tähteni olet joutunut epäluulonalaiseksi. Jos tätä olisin voinut aavistaa, niin olisin jo kauan sitten kertonut sinulle koko asian. — Hän syleili hellästi isäänsä ja kuiskasi:

— Sinun kanssasi olen kernaasti vaikka vankeudessakin.

Presidentti ja kriminaalineuvos, jotka olivat kertomusta kuunnelleet, tunsivat jotain omituisen lämmintä sydämen tienoilla. Tämmöistä ei ollut vielä milloinkaan heidän toimintansa aikana sattunut, ja moisessa kuulustelussa olivat he ensi kerran. Ikävä kyllä, oppivat oikeusherrat tuntemaan ihmisiä enimmäkseen vaan pahalta, harvoin hyvältä puolen. Siksi pä kävikin tämä niin heidän sydämiinsä.

Presidentti katkaisi äänettömyyden ja pyysi nähdäkseen sormusta. Välttääkseen syytöstä puolueellisuudesta, oli presidentti jättänyt alustavan tutkinnon kokonaan kriminaalineuvoksen huoleksi

eikä niinmuodoin vielä ollut nähnytkään sormusta. Suurella tarkkuudella katseli hän sitä nyt. Sormus oli äsken puhdistettu, vaan kuitenkin näkyi siinä veritäpliä. Mutta presidentin terävä silmä huomasi samalla, että G ja R kirjainten väliin vielä oli pistetty pieni z kirjain. Silloin koetti hän painaa erästä sormuksen sisäpuolella olevaa, tuskin huomattavaa nappulaa, ja heti avautui sormuksen nasta, ja sen alta tuli näkyviin aivan vaalistunut naisen kuva.

Hämmästyneenä tästä näöstä huudahti presidentti:

— Jumalan kiitos! Tässä on paras todistus teidän viattomuudestanne, armas ystäväni. Minä tunnen tämän sormuksen. Kuva tässä on vaimo vainajani kuva. Kutsukaa poikani tänne, herra kriminaalineuvos! Kertomus tästä kaikesta on otettava protokollaan.

Nuori kreivi tuli, ja presidentti puhui hänelle erikseen:

— Poikani, minun täytyy pyytää sinua vaikeaan tehtävään. Minä tahdon säästää Reinhagenia ja hänen tyttärtään enkä kutsu tähän kuulusteluun enää muita vieraita. Pidä sinä siis tarkka pöytäkirja tästä.

Poika totteli äänetönnä.

— Nyt, neiti Reinhausen, pyydän teitä kertomaan, miten te saitte tämän sormuksen — sanoi kriminaalineuvos.

Lyydia uudisti kertomuksensa lyhyeen ja selvään. Hajamielisenä piirteli nuori kreivi alusta hänen sanojaan paperille, vaan sitten laski hän kynän kädestään ja kuunteli vaan täynnä hämmästyä. Kun Lyydia oli lopettanut kertomuksen, hyppäsi nuori kreivi pystyyn ja huudahti:

— Näyttäkää minulle se sormus, hyvät herrat! Oi jospa olisitte antaneet minun heti puhua näitten kanssa!

Hän otti sormuksen, suuteli sitä ja sanoi:

— Sainhan sinut jälleen, rakas sormukseni. Niin äkkiä hävisitkin minulta sormieni kanssa.

Reinhagenille ja Lyydialle sanoi hän sitten:

— Siinä taistelussa, missä teidän poikanne ja veljenne kaatui, sain minäkin haavan ja menetin kolme sormea vasemmasta kädestäni, kuten tässä näette, — hän veti hansikkaan pois vaivaisesta kädestään. — Etusormessa oli minulla sormus, jonka nastassa oli äitini kuva. Sen tahdoin viedä kanssani taisteluun, että muisto rakkaasta äidistäni minua suojelisi. Mutta silloin vei äkillinen isku minulta sormuksen sekä sormet. Minä menin tainnoksiin, kumppanit kantoivat minut pois, enkä sormusta enää sen koommin nähnyt.

Nyt painoi hänkin pientä nappulaa ja näytti Lyydialle äitinsä kuvan.

— Tässä on vielä nimenikin, — lisäsi hän, — "Dietrich Graf z. R." (Dietrich R:n kreivi).

— Onko tämä unta vai totta? — kysyi Lyydia isältään.

— Totta se on eikä mitään unta! — huudahti nuori kreivi. — Tiedän vielä muutakin, joka on totta. Jumala on antanut sinulle merkin siitä, kuka on oleva sulhosi. Isä! Minä olen kestänyt koetuksen ja aina luottanut Lyydian viattomuuteen. Nyt siunaa Lyydiaa ja minua, niinkuin äitikin tämän sormuksen kautta on meitä siunannut.

Presidentti, joka kauan oli pitänyt Lyydiasta, siunasi heitä molempia ja syleili Reinhagenia.

Riemusaatossa noutivat seurakuntalaiset ja kenraali Reinhausenin kotiin. Kutsuttiinko vanha kouluneuvoskin tuliaisjuhlaan ja noudattiko hän kutsua, siitä ei kertomus mainitse mitään. Kenraalitar, joka rakasti Lyydiaa kuin omaa tyttärtään, tahtoi välttämättömästi pitää huolta hänen myötäjaisistään, ja pastori, kovien koettelemusten mies, sai vastaanottaa ystävyiden ja rakkauden osoituksia monelta taholta. Muutaman kuukauden perästä aiottiin viettää häitä, sillä Reinhausen oli sanonut tyttärelleen:

— Nyt tiedän, lapseni, miten tuon sormuksen laita oli, mutta lupauksestasi en tahdo mitään tietää. Siitä minä sinut täydellisesti vapautan tai siirrän sen — sulhollesi.

Mutta noin kaksi kuukautta tämän jälkeen saapui omituinen häälahja.

Vaikka Lyydia erinomaisella ystävyydellä oli otettu presidentin perheen jäseneksi, vallitsi kuitenkin heidän keskuudessaan, tuon selvittämättömän murhan takia, hämärä vastenmielisyys Lyydian isää kohtaan. Silloin saapui presidentti eräänä päivänä odottamatta kotiinsa kaupungista.

— Minä tuon mukanaani häälahjan, jota ette kenties ole odottaneet, — sanoi hän ja osoitti kookasta, päivän polttamaa miestä, joka nousi hänen kanssansa rattailta. — Tämä on teidän veljenne poika, Reinhaben, murhatun Davidin poika. Hänellä on paljon kertomista Teille.

Reinhaben katseli vierasta tulokasta ja huomasi hänessä pian monta veljensä piirrettä, vaikka nuori mies oli ystävällisemmän ja lempeämmän näköinen.

— Rakas setä, — sanoi vieras, — minä olen tullut tänne suurta vääryyttä hyvittämään. Sinä olet kärsinyt paljon isäni tähden. Jumala antakoon sen hänelle anteeksi, ja anna sinäkin hänelle anteeksi! Hänen murhaajansa on — Tuaro, orja, joka oli hänen mukanaan. Isä oli ottanut hänen vaimonsa ja myönyt hänet. Sitä ei Tuaro voinut unhoittaa, ja matkalle lähtiessä oli hän toisille vannonut, etteivät he enää tulisi isääni näkemään. Mutta meitä hän rakasti, ja siksi hän odotti, kunnes kaikki asiat tulisi järjestetyiksi, ja kuultuaan, että sinutkin, setä, ajettaisiin pois kodistasi, tahtoi hän murhaamalla isäni tehdä teillekin hyvän työn. Näön vuoksi matkusti hän pois, vaan palasi yöllä takaisin, aukaisi hiljaa akkunan, jonka jo päivällä oli ruuvannut irti, ja hyökkäsi huomaamatta isän kimppuun. Näytteeksi muille orjille tästä kostontyönsä täyttämistä, leikkasi hän irti vasemman käden, jossa sormus oli, ja kiiruhti sen kanssa kotiin. Tämän tunnusti minulle Tuaro juuri ennen kuolemaansa ja antoi minulle isän kuivettuneen käden ynnä sormuksen, ja tässä se nyt on. Katkera suru ja varmaan myös kalvavat omantunnon vaivat mursivat ennen aikaa Tuaron elinvoimat. Mutta minä en ole tullut ainoastaan näitä sinulle kertomaan, vaan myös puolestani asiasta hyvitystä antamaan, sitä enemmän, kun vasta kuulin, että vielä toistamiseen olet saanut sen tähden kärsiä. Minä en tarvitse isoisän taloa ja perintöä. Minä olen rikas, ja minulla on tavarata enemmän kuin tarvitsen. Minä tahdoin nähdä kotimaatani ja sinut ja tuoda sinulle tämän lohdutuksen. Lydia saakoon perintötilan sinun kuolemasi perästä; se olkoon minun osaltani hänelle myötäjaisiksi.

Lopun lukija mielessään kuvitelkoon. Lydia ei kreivittärenäkään unhottanut lapsenvelvollisuuksia isää kohtaan. Reinhaben kuoli iäkkäänä miehenä. Mutta sulavina vuotivat aina silloin sanat hänen huuliltansa, kun hän saarnassaan puhkesi puhumaan, miten hyvä on pitää Jumalata asiansa ajajana ja psalmistan kanssa sanoa: "Sillä minä tiedän, että Herra raadollisen asian ja köyhän oikeuden toimittaa".

Kuinka juristista tuli teologi

Toisin nyt kuin ennen. Moni seikka on vuosien kuluessa paljon muuttunut. Jos esimerkiksi tulee johonkin pieneen kaupunkiin, jossa ei ole käynyt 40:een vuoteen, niin tuskin sitä enää tunteeakaan. Kaupungin vanha tulliporttirakennus rautaristikko-ikkunoineen, joiden takana vangitut pahantekijät ennen istuivat, muille pelottavaksi esimerkiksi ja korkealle Oikeudelle kiitokseksi, on jo korjattu pois. Katua on lavennettu, ja vähän oikealla entisestä portin paikasta seisoo "Rautatiehotelli." Siellä tosin moni veijari nytkin majansa saa, mutta eipä hän enää tyydykään veteen ja leipään, niinkuin hänen virkaveljensä entisinä aikoina.

Kenties tunsit niinkään ennen muinoin jonkun sotilaan hessiläisestä jalkaväestä. Hänellä oli yllään silloin hännystakki ja päässä pannukakun muotoinen huopahattu. Hänen herra kenraalinsa taas käytti työttöniekkaa kypäriä ja purjehti eteenpäin kuin kolmimastoinen, puolet kasvoista uponneena korkeaan kaulaliinaan. Pilkottipa vielä palmikkokin esille kolmimaston alta vähän varhaisempina aikoina. Toista on nykyään. Ahdas asetakki on nyt hänen yllään ja päässä kaski. Mutta ellei arvoisa lukija ole tyytyväinen viimemainittuun, vaan tahtois mieluummin tshakoa tai keeppiä, niin on ainakin tämän kirjoittaja yhtä mieltä sen schwabilaisen isännän kanssa, joka ratkaisi tämän asian näin: "keepit ovat hyvät, kaskit ovat hyvät, mutta — päät ne eivät ole hyviä."

Paljon on maailmassa muuksi muuttunut, eikä yksistään tulliportit ja jalkaväen pukimet. Löytyy kumminkin olemassa eräs laji ihmisiä, jotka ovat muuttumattomina pysyneet, ne ovat — ylioppilaat. Iloisia, reippaita, tulevaisuudesta huolettomia he ovat, kunnes sitten tutkinnot astuvat heidän eteensä pelottavana hirviönä. Sydän kepeä, kukkaro myös. Vähän kireät välit tosin viimemainitun kera, vaan sitä parempi tuttavuus tuon jalon rikkaruohon kanssa, mikä tupakaksi nimitetään, sekä ohrain ja humalain kanssa. Semmoisia he olivat sata vuotta sitten, ja samallaisia he ovat vielä tänäkin päivänä. Ja kuitenkin piilee tuon mustan, liivittömän samettitakin alla, kaiken iloisuuden rinnalla, miehuullinen mieli, jolla on oikea tarkoituserä, ja joka kuohuu ja käy kuin jalo viini, kunnes se viimein kirikkaaksi selkenee. Siksi emme tahtoisikaan hyljätä saksalaisten ylioppilasten elämää emmekä vaihtaa sitä ranskalaisten pakkotakkiin, vaikka nämä herrat koulupojat ahkerammin penkeillään pysyvätkin ja hiukan paremmin käyttäytyvät. Kellä ei nuoruutta ole, sille ei vanhuuttakaan tule.

Ylioppilaitten mielessä asuu, paitsi lukuhalua, myöskin eräs toinen halu, ja se on matkailemis-halu. Sentähden onkin monelle professorille sangen vaikeata esimerkiksi helluntailuvan jälkeen taas saada kuulijakuntansa kokoon. Useat ylioppilaat arvelevat nimittäin: professoria saa kyllä vielä kuulla, ja

voihan hätätilassa kopioida hänen vihkonsa taikkapa ostaa kirjan, jossa tuo viisaus seisoo oikein prantattynä, mutta tätä tai tuota seutua en kenties enää koskaan eläissäni näe, ja siksi sitä nyt pitää ihailla. Ja jos matkarahat ovatkin niukat, niin löytyyhän hyväntahtoisia ihmisiä kaikkialla, jotka nälkäiselle ylioppilaille vähäisestä palkkiosta pöydän kattavat.

Näin ajatteli viime vuosisadan lopulla myöskin kaksi ylioppilasta, jotka Leipzigissä olivat antaneet sydämensä lakitieteelle, tuolle neitoselle, joka silmät sidottuina vaakaa pitelee. Lakitieteessä on jotain ylevää, eikä pidä läheskään aina paikkaansa sanat: "lainoppineet ovat huonoja kristittyjä", sillä tosikristittyjä on kyllä heidänkin joukossaan. Ihanaa onkin olla leskein ja orpoin auttaja ja heidän oikeuttaan täällä maan päällä hoitaa.

Niin kulkivat sitten nuo kaksi nuorukaista eteenpäin maantietä pitkin ja istuivat myös joskus jonkun sääälivän talonpojan rattailla. Tuommoiset kaupunkilaisjalat ovatkin enemmän tottuneet asfaltilla astelemaan kuin maantietä myöten tallustelemaan, ja niihin saattaa pian ilmestyä rakkoja ja sen semmoista.

He katselivat nyt vanhaa kunnianarvoista Quedlinburgin kaupunkia, jossa keisari Henrik Linnustaja on haudattuna, ja jossa Otto keisarin kaunista rukouskirjaa säilytetään, ja jossa Klopstockin, Messiaan laulajan, synnyintalo on nähtävänä ja paljon muuta ihmeellistä. Nousivatpa portaita myöten ylös Noidankukkulallekin ja katselivat alas sen pyörryttävästä korkeudesta, vähääkään välittämättä siitä, että professorit Leipzigissä sillä välin vakavina istuivat katedrassa, luennoita pitäen. — Mutta mitä syvemmälle he Harz-vuoristoon tunkeutuivat, sitä syvemmälle saivat he myös sukellella kukkaroihinsa, löytääksensä sieltä vielä jonkun kolikon, ja lopulta he eivät enää löytäneet siitä yhtään mitään. Tosin kiinnostivat he voitään pari tuumaa kireemmälle, ettei vatsa mitään huomaisi, mutta — ei tämäkään ajan pitkään auttanut. Tupakka, jota he polttivat, ei myöskään ollut hienointa lajia, eikä saattanut nälkää sammuttaa. Silloin päättivät he seuraavassa pitäjässä pistäytyä pappilaan ja ilahduttaa sikäläistä pastoria käynnillään, "sillä", arvelivat he, "hän on varmaan ypö yksinäinen ja riemastuu, kun saa taas ihmisiä nähdä. Ylioppilas yksin ansaitsee ihmiseksi kutsuttaa; kaikki muut ovat joko vasta siksi tulemassa tai jo laanneet sinä olemasta". Niin ajattelivat ylioppilaat ja toisekseen myöskin näin: "Pastori on hänkin kerran ollut yliopistossa ja tietää, miten kallis ja monimutkainen tieteen ura on, sekä miten pieni ylioppilaan kukkaro; hän on kyllä käsittävä asian. Toivottavasti on hänellä myöskin hyväntahtoinen rouva, joka nurisematta jakelee vieraanvaraisuutta joko kananmunan tai kukonpojan muodossa, ja onhan sitä aina pappilassa suolattua ja savustettua juhlapäivien räpäisiksi."

Samassa sukelsikin jo sievä kylä esille ihanain hedelmäpuistojen keskeltä. Suippea kirkon torni viittailli heitä luokseen, ja pappilan huomasivat he myös heti. Mutta silloin heräsi heidän mielessään äkkiä ajatus, joka tuskallisesti kouristi heidän sydäntään: hehän olivat juristeja eikä teologeja, lakitieteen eikä jumaluusopin oppineita. — Saattaapa vielä olla, ettei pastori lainkaan suvaitse ensinmainituista, vaan kyllä mieluisasti ottaisi vastaan jumaluusopin tutkijoita.

— Silloin, — sanoi toinen heistä, — ei auta muu kuin esitellä itsensä teologeina ja pastorin tulevina virkaveljinä. Olemmehan mekin kristillisiä ihmisiä; olenhan minä vähin jo puheitakin pitänyt ja osaan vielä katkismuksen sekä ulkoa että sisästä.

Toinen teki vastaväitteitä, sillä hän ei ollut tottunut hätävalheisiin, mutta hänen toverinsa selitti asian pitkin ja poikki ja sai hänet rauhoittumaan. Nyt olivat he jo saapuneet viimeiselle pienelle vuoren kukkulalle ja näkivät uhrinsa, pastorin, jonka kimppuun he olivat päättäneet hyökätä, kävelemässä läheisessä puutarhassaan. Hänellä oli yllään suurikukkainen aamunuttu ja sen päällä samettikaapu sekä pitkä piippu hampaissa.

— Mies polttaa, — sanoi ensimmäinen ylioppilas, — se on hyvä merkki se.

— Tarkoitat kai, että hänellä siis on tupakkaa, — vastasi numero kaksi.

— En, poikaseni, sitä en tarkoita, mutta polttavien ihmisten kanssa tulee aina helpommin toimeen kuin semmoisten, jotka eivät polta. Hyvällä tuulella ollessaan he näet aina ensin puhaltavat savupilven ilmaan, ennenkuin rupeavat puhumaan, tai jos pahallekin tuulelle sattuvat, niin puraisevat kumminkin ensiksi piipun hammasluuta ja jupisevat vasta sitten. Siinä se etu on. Huomaatkos?

Ja niin he soittivat ovikelloa. Pappilan piski juoksi haukkuen esille, vaan rauhoittui heti, huomattuaan, etteivät tulijat olleet kerjäläisiä. Vanha palvelijatar, valkoinen tanu päässä, tuli ulos ja kysyi ystävällisesti, ketä herrat etsivät.

— Herra pastoria, — sanoivat nämät.

— Hän on tuolla puutarhassa, hyvät herrat.

He astuivat sitte ominpäin läpi pihan puutarhaan. Huomattuaan pastorin, paljastivat he

kunnioittavasti päänsä ja tervehtivät häntä latinan kielellä, sillä se kuului asiaan. Pastori vastasi ystävällisesti heidän tervehdyksiinsä, vaan rupesi sitten heti puhumaan saksankieltä, se kun paremmin häneltä sujui. Vähän olikin pastorilla talonpoikien keskuudessa ollut tilaisuutta latinan harjoitteluun. Nyt antoi pastori pienellä pillillä merkin, ja emäntäpiika ilmestyi puutarhaan. Hänen kanssaan puheli pastori viittauskieltä, jota emäntäpiika näytti hyvin tajuavan, koskapa heti toi paikalle kolme seideliä olutta, leipää ja juustoa sekä kaksi suurta piippua ynnä tupakkamassin. Jo tuntui elämä molemmista ylioppilaista paljoo helpommalta. Pian olivat he kokonaan syventyneet keskusteluihin päivän tapauksista ja tieteistä, mutta toimeva emäntä ilmestyi uudelleen ja muistutti ruuan jo aivan jäähtyvän. Molemmat matkalaiset noudattivatkin kernaasti kutsua, ja niin astuttiin sisään. Siellä näkivät he runsaasti katetun pöydän, ja voitä täytyi hieman väljentää, jotta olisi helpompi hengittää.

Aterian perästä osoitettiin heille oma huone, jossa oli kaksi sievää, valkoista vuodetta. Niin suloista oli niissä levätä ja katsella ulos viiniköynnösten reunustamista akkunoista, kaukana maailman pauhinasta. Tämähän oli palanen paradiisia. Ja ylioppilaille numero kaksi, tuolle hiljaiselle, tuntui tämä kaikki niin kodikkaan tuttavalliselta, sillä olihan hänen vaarinsa myös ollut pappi.

Iltapäivällä lähdettiin kävelemään, ja pastori kertoi sillä matkalla paljon elämästään. Hän oli jo tullut sille rajalle, josta Moses 90:nessä psalmissa sanoo: "Meidän elinaikamme on seitsemänkymmentä vuotta", ja tuskaa ja työtä ei siitä suinkaan ollut puuttunut. Hänen vaimonsa ja lapsensa olivat kuolleet, viimeiseksi se hänen pojistaan, joka oli tutkinut jumaluusoppia yliopistossa. Pastori kertoi pappistoimestaan ja siinä kokemistaan iloista ja suruista. Ihanata oli näin maan sydämessä olla rauhan sanansaattajana, Jumalan rakkauden saarnaajana ja seurakuntansa paimenena ja ystävänä. Hän ei tahtonut komentaa seurakuntalaisiaan kuin sotamiehiä, vaan kaitsea heitä kuin paimen lampaitaan. Hän oli myös kokenut, että rakkaudella saa monta vertaa enemmän toimeen kuin vihalla ja toralla.

Sydän oikein lämpeni rinnassa molemmilla juristeilla, kun vanha pastori niin hartaasti neuvoi heitä heidän tulevaa ammattiaan varten. He jäivät yöksi pappilaan ja kun sitten toisena päivänä alkoivat lähtöä tehdä, pyysi pastori heitä toki viipymään muutamia päiviä. Hän otti heidät mukaansa, käydessään kouluissa ja sairasten luona. Siellä he saivat nähdä, kuinka sairaat loistavin silmin ottivat pastorinsa vastaan ja hänen lähtiessään taas siunasivat häntä ja nimittivät Herran lähetiksi taivaan mailta. Kelle vei hän taskussaan linnunpaistin, kelle pullollisen viiniä vahvistukseksi. Parhainta oli kuitenkin hänen sydämensä hellät antimet — osanotto ja rakkaus. Mutta kuumaksi löi kummankin juristin, kun vanha herra heille selitti, miten usein vasta sairauden päivinä näkee kylvönsä ihmissydämessä itävän ja taimelle nousevan, vaikka jo aikoja sitten on kaiken toivonkin menettänyt. Sentähden tuli heidänkin tulevaisuudessa työskennellä loppumattomalla kärsivällisyydellä. Joka ei kärsivällisyydessä kylvä, ei hän mitään niitäkään.

Tuli siitä sitten vähitellen lauantapäivä, ja matkalaisemme iloitsivat, että saavat sunnuntaina kuulla vanhan pastorin saarnaavan. Mutta lauantaina sairastuikin vanhus aivan äkkiä kesken päivällisateriaa. Hänen täytyi käydä vuoteelle ja panettaa kääreitä rinnalleen. Pastorilla oli hänen poikansa kuoleman perästä ollut usein sydänkouristuksia, ja nuorten miesten kanssa seurusteleminen oli taas niin elävästi muistuttanut hänen mieleensä rakasta pois mennyttä. Kun pahin tuska oli ohitse, kutsutti hän nuoret vieraat vuoteensa luo ja puhui heikolla äänellä:

— Kaiketi menee tämä taas vähitellen ohi, vaan saarnata en jaksa huomenna. Sydämeistäni kiitän nyt Herraa, että hän on lähettänyt talooni juuri kaksi teologiaa. Toivon jommankumman teistä huomenna saarnaavan minun sijastani. Olette tosin vielä nuoria, mutta siitä ei kukaan teitä moiti. Selittäkää vaan nuoren sydämenne käsityksen mukaan Herran totista sanaa, ja seurakuntalaiseni ovat kiitollisia teille. Teettehän minulle tuon mielihyvän? —

Siinä sitä nyt oltiin. Arvoisa lukija arvannee heidän asemansa. Vanha herra antoi heille vielä raamatun, paperia ja kynän sekä lisäksi:

— Suostukaa keskenänne, kuka saarnaa. Kenties on toisella enemmän rohkeutta kuin toisella.

He jättivät nyt pastorin rauhaan ja vetäytyivät omaan huoneeseensa. Mutta täällä pääsi myrsky valloilleen.

— Nyt sen näet, minkä siitä saimme, kun rupesimme valheen kengillä kulkemaan! — sanoi ylioppilas numero kaksi. — Nyt ollaan koreasti kiikissä.

Pulmalliselta tuntui tämä seikka numero yhdestäkin. Arveltuaan asiaa sinne tänne, esitti hän viimein, että karattaisiin akkunan kautta yön hiljaisuudessa. Kirjeessä, joka oli jätettävä huoneen pöydälle, tehtäisiin täydellinen tunnustus.

Mutta pappilan piski oli kovin valpas, ja kivaita oli kovin korkea, ja sen takana ojakin vielä niin syvä. Vaarallinen yritys sentään. Sopimattomalta tuntui sitäpaitsi tällainen käytös numero kahdesta ja

aivan kiittämättömältä sairasta, hyväntahtoista pastoria kohtaan. Hän lähetti toverinsa ulos kävelemään, ja kun tämä, sieltä palattuuan, alkoi pakomatkalle valmistautua, sanoi hän:

— Minä jään tänne ja saarnaan huomenna.

Suuresti hämmästyti tästä numero yksi ja jäi hänkin sitten pappilaan. Puoleen yöhön istui nyt nuori saarnaaja, kirjoitellen ja valmistellen. Sitten laskeutui hän muutamaksi tunniksi nukkumaan, mutta varhain aamulla nousi hän taas ja meni ulos pappilan kauniiseen puutarhaan. Täällä oli niin ihanaa. Aamukaste kimalteli vielä ruohossa ja kukkasilla. Pyhäpäivän tunnelma valtasi hänen mielensä, ja sydän lämpeni rinnassa. Tukulalta hänestä kuitenkin vielä tuntui, että hänen nyt piti saarnata, vaikkei ollutkaan teologi. Mutta, arveli hän, onhan ennenkin moni ylioppilas saarnannut jonkun sairaan pastorin sijasta, ja pannaanhan joskus lukkarikin saarnaa lukemaan seurakuntalaisille. Näin hän lohdutteli itseään, vaan ei sittenkään saanut sydäntään kokonaan rauhoitetuksi.

Silloin kajahti kirkontornista aamukellon soitto, ja pistos kävi nuorukaisen sydämen läpi. Mutta pian soitettiin yhteen, ja viimein kuului jo papinkellotkin. Vanha pastori oli taas sen verran parantunut, että saattoi tulla mukaan kirkolle. Omin käsin puki hän sakastissa talarin (papinkaapun) juristin ylle ja, laskien vanhan kätensä nuoren pään päälle, siunasi häntä.

Saarnavirsi oli veisattu loppuun, ja nyt kulki matka ylös saarnastuoliin.

Ja juristi saarnasi.

Hän saarnasi siitä, mitä hän oli nähnyt näinä viimeisinä päivinä, ja mitä hänen äitinsä ennen oli hänen sydämeensä istuttanut. Hän kertoi, mitä hän varhaisena sunnuntaiaamuna oli lukenut joka lehdeltä ja kukkasesta: Jumalan suuresta rakkaudesta luonnossa, ihmissydämessä, ihmiselämässä sekä pyhässä Raamatussa. Hän vakuutti, että Jumalan armo ja hyvyys lähettää säteensä kaikkialle, jos vaan ihmiset tahtovat sen käsittää ja vastaanottaa. Mutta hänen siinä saarnatessaan, valtasi uusi, voimakas tunne hänet itsensä. Hänestä tuntui kuin joku toinen olisi seisonut siinä hänen vieressään ja saarnannut hänen kanssaan. Ja kerrassaan valkeni hänelle nyt päivän selväksi päätös: "Sinusta täytyy tulla teologi. Se on oikea kutsumuksesi". Näin kuului hänen sydämensä sisimmistä.

Hän sanoi amenen, mutta sen sanoi eräs toinenkin, nimittäin vanha pastori papinpenkissä. Ja kun juristi oli tullut alas saarnastuolista, vastaanotti pastori hänet sakastissa ja suuteli häntä.

— Sinusta tulee oikea saarnamies, jos vaan pysyt uskollisena.

— Uskollisena tahdon totisesti pysyä, mutta ensin antakaa minulle anteeksi kuin isä lapselleen.

— Anteeksi? Mutta mitä? Tehän olette tehnyt hyvän työn minulle!

Silloin kertoi nuorukainen, pastorille koko asian, ja siellä hiljaisessa sakastissa hän puheli paljon muutakin, mikä oli hänen sydäntänsä painanut. Mutta mitä nämät kaksi silloin haastoivat, se ei kuulu tähän, se on toisaalla muistiin pantu. Mainittakoon vaan, että nuori saarnamies, hetken kuluttua, loistavin silmin astui ulos sakastista, käsi kädessä vanhan pastorin kanssa.

Numero yksi ei voinut ymmärtää, mitä oli tapahtunut hänen toverilleen. Mutta kun he sitten olivat sanoneet hyvästit pastorille, ja kun kotimatalla jo Leipzigin tornit alkoivat kaukaa siintää silmään, silloin virkkoi numero kaksi:

— Viljon veljyeni! Nyt eroavat tiemme tästä puolin, vaan pitäkäämme kuitenkin aina toisiamme rakkaina. Sinusta tulee tuomari, minusta saarnaaja. Sinä hankit oikeutta maailmaan, minä tahdon rakkautta istuttaa, jotta sinun virkasi tulisi sinulle kepeämmäksi. Jää hyvästi ja muistele joskus viime sunnuntaita. Siellä ylhäällä saarnastuolissa tapahtui jotain. Sinä et sitä huomannut, mutta minä sen tiedän, ja eräs toinen, joka on taivaassa.

Ja numero yksi katsoi häneen suurin silmin, ja kyynel vierähti pojan parrakkaalle poskelle.

— Totisesti! Jotain minäkin huomasin, eikä paljon puuttunut, etten minäkin olisi papiksi ruvennut.

He syleilivät toisiaan ja pysyivät uskollisina ystävinä kautta elämän.

Teologista tuli kuuluisa mies ja viimein superintendentti, ja moni on hänen muistoansa siunannut. Jos nykyään siis tapahtuu, että teologi yliopistossa muuttaa suuntaa ja rupeaa juristiksi, niin on ainakin kerran — monelle siunaukseksi — päinvastoinkin tapahtunut, että juristista tuli teologi.

Sait kuiluhun,
Sait syvyyteen,
Mut Herra sun
Viel' auttaa voi
Taas valkeuteen.

Ken markkoja ja pennejä on oikein säästämällä säästännyt ja sitten tahtoo niistä pian pääsemällä päästä, hän matkustakoon vaan ihanaan Sveitsinmaahan. Vaikka hän on laskenut menonsa ihan tikusta tikkuun, ja vaikka hän, niin herrasmies kuin onkaan, matkustaisi jonkun matkaa neljännen luokan vaunussa, pistettyään evääkseen voileivän ja makkaraa ja nauttien niitä Aatamin veitsellä ja kahvelilla nähdä kaiken kansan, ja vaikk'ei hän yömajaansa ottaisikaan "Hôtel d'Angleterressa" tai "Hôtel Berner Hofissa", vaan pysytteleisi pelkässä eläinmaailmassa, jossakin "Vanhassa Karhussa" tai "Valkoisessa Haikarassa", — niin rahat ne sittenkin rupeavat taskussa elämään aivan kuin kuuluisa Rocquefortin juusto, josta herkkusuut niin paljon pitävät. Maksa vaan ja maksa myötänsä, ja ellei sinulla ole mukanasi Noakin arkin kokoisia matka-arkkuja, vaan pelkkä käsilaukku, niin sijoitetaan sinut numeroon 180 kellarikerroksessa.

Mutta tämän taidon ovat herrat Sveitsiläiset oppineet vasta viime aikoina. Toisin oli viisikymmentä vuotta sitten. Nykyjään, kun matkailijoita tulvii sinne kuin heinäsiirkoja Egyptinmaahan, ja jokainen tahtoo kaikkein parasta, ja moni vielä Finsteraarhornillakin söisi makuisata lientä ja joisi Scheckhornilla lämmintä punssia, — nykyjään ei ole kummakaan, jos uljaat Sveitsin miehet ovat oppineet hanhia kynimään, ja oveloita he siinä ovatkin. Tämän jutelman kirjoittaja puolestaan, joka aina kerran vuodessa tapasi käydä Sveitsissä, tutkimassa 19:nettä psalmia ja 104:nettä kanssa, pysytteli hiukan syrjemässä maanteistä ja rautateistä ja oli iloinen, kun hän, päästyään Hauenstein'in tunnelin kautta Olten'iin, oli saanut jätetyksi kansainvaellukset asemallakin selkänsä taakse ja saapunut sellaiseen paikkaan, missä Herra Jumala on naulannut lautoja insinöörien eteen.

Syrjemässä maantiestä matkustaa rauhallisemmin ja halvemmalla, eikä siellä kansakaan ole niin viekasta ja ylenpalttisen varovaa. Siellä kohtaa vielä tänäkin päivänä Sveitsiläisen, jonka saattaa luulla polveutuneeksi suorapäätä Rütlin miehistä tai Arnold von Winkelriedistä. Saattaapa siellä, mikä vielä enämpi on, kohdata matkailijan, joka oikeana kotimaanansa pitää taivasta.

Jospa toki matkalla olisi aina mukana taikasauva, josta käy se taru, että kellä sellainen sauva on, hän huomaa, missä kultaa on kätkeytyä! Semmoisen sauvan avulla näkisi heti matkatoveristaankin, piilekö hänen sydämessään kultaa. Monikin istuu äänetönnä ja kylmänä kuin kivi, ja sittenkin on hän kultasuonia täynnään, odotellen vain taikasauvan kolausta.

Niinpä olin kerran laskeumassa alas Rigiltä muutamain muukalaisten kanssa. Me olimme toivoneet saavamme nähdä siellä auringon nousun, mutta näkemättä se meiltä oli jäänyt, meiltä, niinkuin sadoilta muiltakin. Torviin siellä kyllä oli puhallettu, tietysti eri maksua vastaan, mutta päivä kulta ei suvainnut näyttäytyä, jonka vuoksi ihmiset olivat, kylmästä hytisten, peitteineen, päähineineen, kaattuvineen pujahtaneet vuoteisiinsa. Sattumoisin oli meitä nyt joitakuuta yhdessä, ja matkamme piti alas Zugin järvelle. Muutamat toruivat kovia vuoteita, toiset kalliita laskuja, kolmannet torvensoittajia, neljännet armasta aurinkoa, kukin kielellänsä ja murteellansa. Torua näet osaa kaikilla kielillä, ja äkäinen ihminen on yhtä epähauska kaikkialla maailmassa.

— Entäs te? — sanoi minulle muuan seuralaisista, — Tehän ette sano mitään.

— Minä teen, niinkuin tekin, — vastasin minä, — ettehän tekään mitään sano.

— Sen taidon olen jo aikaa sitten unhoittanut. Kiitollinen pitää olla kovastakin päivästä.

Tuohan helähti hopealta. Minä katsahdin miestä silmiin: niissä asui niin herttainen vilpittömyys.

— Niin, — virkoin minä, — eihän se parku pahasta päivästä päästä.

— Eipä suinkaan, — liitti hän, — ja perästä sittenkin huomaa, että Herra on hyvää tarkoittanut.

Minä huomasin, että hänellä oli auringon piiloittumisen johdosta sama lohdutus kuin minullakin. Hän oli nähnyt toisenlaisen auringon nousevan, ja ken sellaisen on nähnyt, se saattaa olla lohdutettuna.

Muu seura saavutti meidät kohta. Suurin osa astui höyrylaivaan, päästäkseen kiireimmiten kovan onnen Rigistä kauemmas. Moniaat läksivät meidän kahden seurassa astumaan jalkaisin Zürichin järven rantaan.

Matkalla ei monta sanaa vaihdettu. Löytyy seutuja, joissa ihminen käy hiljaiseksi ja harvapuheiseksi. Sellaisia on Sveitsi. Missä vuoret ovat niin korkeita ja mahtavia, siellä on ihminen niin pieni, ja kun

lumisten vuorten huipuilta pyhässä hiljaisuudessa Herra Jumala saarnaa, silloin ihmisen viisaus lymyää. Muut ottivat oikealle Zürichin kaupunkiin päin; me jäimme ensinmainitun herran kera kahden kesken.

Me ennätimme vielä junalle, ja olimme illalla jo kolmannen järven rannalla. Ravintola, johon poikkesimme, oli oikea vanhanaikainen majala. Meidän lähestyessämme, matkareput hartioilla, ei syössyt ovesta parikymmentä passaria ahtaat hännystakit yllä, jakaus keskellä päätä ja epäiltävän valkoiset liinat kaulassa. Ovelle ilmestyi itse isäntä, joka jo kaukaa oli huomannut meidän kristillisystävälliset aikomuksemme rynnätä hänen "Ratsunsa" kimppuun. Hän ei ollut noita uusimuotisia ravintolan-isäntiä, jotka eivät milloinkaan tule näkyviin, vaan istuvat konttorissaan, kirjoitellen laskuja numerolle 20 tai 140, toinen silmä rahalaatikossa. Hän ojensi meille karkean kätensä, virkkaen: "terve tultua" ja pyysi sisään. Musta samettihippa valkoisilla nivuksilla, sen alla punaposkiset kasvot, iso, valkoinen esiliina vyötäisillä, — kaikki oli niin puhdasta ja somaa ja lupaavaa. Tervehdittyänsä meitä, hän kutsui vaimonsa ja esitti hänet meille: "Tässä on meidän mamma". Senjälkeen saattoi hän meidät kumpaisenkin eri huoneeseen, jossa kaikki makuuvaatteet olivat valkoisia kuin vasta satanut viti. Avonaisista akkunoista puhalteli huoneeseen järveltä raikas ilma, ja korkeat vaarat katselivat tuossa niin läheltä kuin olisi niiden tehnyt mieli tulla akkunasta sisään. Pian olimme kuin kotonamme, heitettyämme raskaat alppikengät saamaan ravintoansa, rasvaa, ja hetken kuluttua istuimme runsaasti katetussa pöydässä. Vähitellen saapui vakinaisia pöytävieraita, jotka kukin tervehdittyänsä kävivät omille sijoillensa.

Puheltiin sitten pöydässä kaikenlaisista asioista, entisistä ajoista ja näistä nykyisistä, kalliista leivästä ja huokeysta ylellisyydestä, ilmasta ja pääomasta, Rigistä ja "Zürichin herrasta" (Föön nimisestä myrskytuulesta). Ja sittenkuin herrat olivat kaiken viisautensa näkyville tuoneet, ja kun pikarit ja piiput ja päät olivat tyhjinä, silloin he hiljaksen läksivät tiehensä. Yksi vieras vaan ja isäntä, sekä matkatoverini ja minä jäimme jäljelle. Olimme jo tätä ennen koetelleet taikasauvaa liikutella, mutta se oli tiennyt vaan pelkkää lyijyä ja katinkultaa, mutta nyt, muitten mentyä, alkoi sauva jälleen elähdellä.

En tiedä, miten se kävi, mutta ennen pitkää oltiin jo vilkkaassa keskustelussa siitä, mitä teitä Herra lapsiansa milloinkin kuljettaa, ja siitä, kuinka nämä tiet, hamasta Jesaiaan profeetan ajasta saakka, "ovat niin paljoa korkeammalla ihmisten teitä kuin taivas on korkeammalla maata". Vanhan isännän sydän aukeni sekini; sanasta sukeutui sana ja jutelmaa seurasi jutelma.

Matkatoverini kertoi, kuinka hänen elämänsä kovimmasta päivästä tuli hänen paras päivänsä. Hän oli ollut aikoinaan hänkin varakas mies, villatehtaan omistaja. Mutta tehtaan ohella oli hänellä ollut velipuoli ja sisarpuoli, joitten kanssa hän luuli olevansa tehtaan omistaja. Emintimä kuoli, mutta hänen testamentissaan oli ollut senkin seitsemän nastaa ja nappulaa, ja näihin nyt tarttuivat kiinni velipuoli ja sisarpuoli ja asianajajat, eikä aikaakaan, niin täytyi hänen vaimoinensa, lapsinensa lähteä kotitalostansa — maantielle. Ja maantie, niinkuin jokainen tietää, on kovanpuoleinen ja kylmä. Tässä kovassa hädässä muistui hänen mieleensä muuan vanha talo, jonka edustalla hän nuoruutensa päivinä kerran oli seisonut, ja hän osasi ovelle, ja hän löysi avaimen ja avasi oven. Hän näet puhui Jumalalle varpusista ja kaarneenpojista ja muista eläimistä, jotka kukin ajallaan ravintonsa saavat, — ja se auttoi. Hän sai paikan. Siitä tosin sanat kuuluivat: "Pääasiana pidetään hyvää kohtelua; palkkaan kiinnitetään vähemmän huomiota", mutta iloinen hän oli siitäkin. Ja siitä sen oikeastaan näkee, onko vastuksien rankkasade lyönyt läpi ja mennyt pari jalkaa syvälle maaperäänkin, vaiko päällimmäistä sydämen pintaa vain hiukan huhtaissut. Ken heti tahtoo pitkäksi puuksi kasvaa, ei siinä sade syvälle ole mennyt.

Isäntä, nuori ja rikas herra, mielistyi piankin hiljaiseen kirjuriinsa, joka suuttumatta, puuttumatta teki työtä. Ensimmäisenä hän työhön tuli ja viimeisenä siitä läksi, eikä ennen lähtenytkään, ennenkuin oli pöydän järjestänyt hyväan kuntoon. Mutta että kirjuri monenakin aamuna istui työssään vatsa tyhjänä ja kesken kaikkia kirjeitä lähetteli tuon tuostakin kirjeitä Herralle Jumalallekin jokapäiväisestä leivästä ja viidestä lapsesta, sitä ei rikas herra osannut aavistaakaan. Vastaus ylhäältä tuli kuin tulikin. Tarjoutui näet tilaisuus hyvin edulliseen pumpulikauppaan, ja kirjuri — yksi niitä taitavia liikemiehiä, jotka kuulevat ruohonkin kasvavan, — kiinnitti isäntänsä huomion siihen.

— No niin, — virkkoi isäntä, — onhan minulla jo tarpeekseni, mutta sopii koettaa. Jos onnistuu, niin saatte puolet voitosta.

Isäntä pani yritykseen 50,000 frankkia, toimi onnistui, ja kuuden viikon perästä oli viidestäkymmenestä tuhannesta tullut satatuhatta. Neljän viikon perästä tuli vielä 20 tuhatta lisää, niin että pumpulikauppa oli tuottanut 70 tuhatta frankkia puhdasta voittoa. Isäntä piti sanansa, vaikka kirjuri, säikähtäen summan suuruutta, antoi hänelle sen takaisin, sanoen tyytyvänsä pieneen voitonosuuteen.

— Ei! — sanoi isäntä. — Ilman teitä ei minulla olisi 35,000 frankin lisäystä. Te olette onnen lapsi. Eikä tässä kyllä. Olen tarkastellut teitä ja luotan teihin täydellisesti. Tämä liike alkaa minua väsyttää, ja mielelläni vetäytyisin syrjään. Ruvetkaa te minun liikekumppanikseni. Minä jätän teidän haltuunne toiminimeni ja liikkeen pääomat. Olkaa te onnellisempi minua, jolla on kaikki, mutta ei onnea

sittenkään.

Isäntä on siitä pitäin ollut matkoilla hakemassa onneansa, jonka köyhä kirjuri löysi monen kyynelen kautta. Tämä on nyt rikas mies hänkin. Jos hän olisi pysynyt villaliikkeessä, olisi hän joutunut perikatoon, niinkuin hänen veli- ja sisarpuolensakin. Heille koitti kovat ajat. Tappioita tuli myötäänsä, kunnes kaikki meni vasaran alle. Ei ollut liikkeessä enää siunausta. Nyt on entinen kirjuri ostanut entisen kotitalonsa, ja nyt on hänellä se ilo, että on saanut suoda siinä suojan veljelleen ja sisarelleenkin. Näittenkin sydän on kurjuuden päivinä ennättänyt sulaa, ja nyt he asuvat jälleen yhdessä kaikki. Ja näin hänen kovimmasta päivästänsä koitui heidän kaikkien onnellisin päivä.

* * * * *

Ääneti katselimme kauppiasta, joka niin vilpittömästi ja koristelematta oli kertonut ihmeellisistä vaihteistansa. Vanhan isännän silmissä kiilsivät suuret kyynelkarpalot.

— No niin, hyvät herrat, — virkkoi hän, — lahja lahjaa vaatii, hyvä päivä vastausta. Kerronpa minäkin teille tarinan. Käypä, Lisli, vielä viiniä kellarista.

Me pistimme vielä kerran piippuun ja valmistausimme kuulemaan. Emäntä ja tyttäret siirtyivät rukkeinensa lähemmäksi pöytää. Ulkona pauhasi aaltoileva järvi, sillä tuuli oli yltenyt, mutta kuta kovempi oli ulkona kohina, sitä kodikkaammalta tuntui täällä huoneessa.

— Jos te, hyvät herrat, viipyisitte täällä kauemman aikaa, niin veisin teidät kernaasti järvelle ja näyttäisin, missä tuo tapaus sattui, sillä sen paikan tunnen niin tarkoin kuin jos itse olisin pohjassa käynyt. Meillä on vesi täällä syvää, ja tutkimaton se on, niinkuin ihmissydän: juuri kuin luulee olevansa selvillä vesillä, silloin sitä vasta pohjaan mennäänkin. Ja milloin taas ei tuuli käy, silloin on järvi hiljainen kuni viaton, nukkuva lapsi, jossa ei luulisi olevan pahaa verta ei pisaraakaan. Mutta kun Föön puhaltaa, silloin tuo lapsi heräjä, silloin se temmeltää ja huutaa, aivan kuin ihmissydänkin, pahanelkinen kappale, sillä kun myrsky sen sisässä käy, silloin sen silmistä ja suusta syöksee mutaa ja vaahtoa. Totisesti: Jumalattomat ovat kuin pauhaava meri, eikä heillä rauhaa ole. Mutta ennenkuin järvelle tullaan, pitää teidän tulla toiselle rannalle. Kahden tunnin matkassa sisämaahan Glarnin alueella seisoo muuan talo, upeampi minun taloani, eikä ole silmän kantamissa toista sen vertaista. Edessä kirkasruutuiset verannat; kaikki niin siistiä ja somaa; karja navetassa sellaista, että sitä lystikseen katselee, ja kaikkea runsaasti ja yltä kyllin. Mutta ei osaisi kukaan päältäpäin arvata, että kerran sielläkin oli synkkää, synkkää kuin Föönin puhaltaessa, koska sammutettu on kynttilät kaikki. "Hunaja-Friedli", talon isäntä — nimensä saanut monista mehiläispesistään — oli kunnan mies ja minun hyvä ystäväni. Kuinka usein hän tapasi poiketa tänne meille pikimustilla hevosillaan! Leskeksi oli mies joutunut jo aikaisin, ja hän meni uusiin naimisiin erään lesken kanssa, joka toi taloon kolmen entisen lapsen lisäksi vielä kaksi omaansa. Ja niin kauan kuin Friedli eli, kävi kaikki hyvin ja onnellisesti. Toinen vaimo oli oikea äiti kolmelle lapsipuolelleen eikä tehnyt mitään erotusta heidän ja omaan lastensa välillä. Täällä käydessään ei Friedli osannut kylläläntänsä kiitellä uljasta emäntäänsä, joka niin erinomaisen hyvin taloa hoitaa ja lapset hyvässä kurissa ja hoidossa pitää. Keveät eivät vaimo paran päivät kumminkaan olleet. Ensimmäisen vaimon vanhemmat näet olivat vielä elossa, ja ne olivat kovasydämissä ihmisiä, jotka eivät köyhälle koskaan mitäkään antaneet, ja jotka karsain silmin katselivat, kuinka Hunaja-Friedlin emäntä muka niin leveästi elelee ja myötäänsä köyhiä ravitsee. He sanoivat häntä runsaskätiseksi, joka kuluttaa lapsipuoltensa äidin-osan loppuun. Ja kun lapsenlapset markkinain aikana kävivät mummon ja vaarin luona, silloin heiltä tiedusteltiin, annetaanko heille kotona edes ruokaakaan tarpeeksi, ja onko äiti yhtä runsaskätinen kuin ennenkin, ja samalla heille sanottiin, että jos tällaista kauan kestää, niin kerjäläissauva heille lopulta käteen jää. Ja aina kuin lapset kotia palasivat, tuli äidin niin raskas olla, ja sydäntä hänellä aina kouristi, kun taas tuli markkinat, ja lasten tuli lähteä mummolaan. Eihän ne lapset vielä tuosta paljoa käsittäneet, mutta rikkaruohoa oli heidän sydämeensä kumminkin kylvetty, ja rikkaruohonhan siemen itää pikemmin kuin nisunjyvä.

Monasti itki vaimo parka ulkona kedolla salaisuudessa, sillä ihmisille hän ei sydämensä suruja ilmaissut, ei edes miehellensäkään. Hän tiesi näet, että Friedli, vaikka olikin hyväsydäminen mies, saattaisi kiivastua, ja — niin ajatteli vaimo — on hänellä tarpeeksi huolia muutoinkin; miksipä hänen taakkaansa minä vielä lisäisin? Tuleviin aikoihin nähden olisi kenties kumminkin ollut parempi, jos hän olisi siitä miehellensä puhunut. Mutta hän uskoi vaan asiansa Hänelle, jonka sydämelle niin monta huolta maailmassa lasketaan, ja sanoi vaan: "Hyvä Jumala! Sinä tämän asian tiedät; mitäpäsi siitä muut?"

Lapset kasvoivat ja varttuivat. Hunaja-Friedli ei ollut enää nuori. Olisi hän sentään tahtonut lastensa tähden vielä elää parisen vuotta, mutta kuolema tuli ja toi terveiset Herralta Jumalalta: "Tule kotia, Friedli!" Eikä sitä tarvinnut Friedlille kahta kertaa sanoa. Hän alkoi hankkia matkalle, niinkuin oikean kristityn tulee.

— Äiti! — sanoi hän vaimollensa. — Ole huoletti näistä maallisista. Talossa sinä pysyt ja lapset kanssa.

Siitä minä olen kirjan tehnyt. Se on kaapissa, siellä yläosassa, missä rahatkin. Pysy lasten luona, että heille hyvin kävisi eikä siunausta heiltä puuttuisi.

Ja sitten hän kutsui lapset, niinkuin vanha Jaakob, siunasi heitä ja neuvoi heitä pitämään äitiä kunniaissa ja elämään keskenänsä sovinnossa. Sitten hän rukoili hiljaa itseksensä, käänsi kasvonsa seinään päin ja läksi kotia.

Seuraavana sunnuntaina kannettiin ruumis kirkkoon. Pastori piti ruumispuheita, kehoittaen lapsia ja sukulaisia säilyttämään rauhaa keskenänsä. Minun tuntui silloin niin haikealta sydämessä. Tuntui kuin olisi kirkkoherra aavistellut jotain, mikä vast'edes oli tapahtuva. Tulin sitten noin sattumoisin katsahaneeksi surevien penkkiin: siellä istui Elsbet, Hunaja-Friedl'in leski, niin kalpeana, ei kyyneltäkään silmässä.

— Kuinkahan siinä lopulta vaan käynee? — ajattelin itsekseni.

Hautausmaalta lähdettiin surutaloon maahanpanijaisiin. Minä astuin ensimmäisen vaimon veljien kanssa, jotka puhelivat siitä, kuinka lapset ensimmäisestä avioliitosta saavat periä tuon kauniin talon. Minulle johtui mieleen jotain. Minulla kun vielä oli neljän tunnin verran aikaa, kutsuin Elsbetin ulos puheilleni. Hänen täytyi, niin kalpea kuin olikin, passaila vieraita, jotka jo rupesivat käymään iloiselle tuulelle. Sellainen on miehillä paha tapa, nähkääs, hyvät herrat, että kun Herra Jumala tulee vakavana tupaan kuoleman kera, niin peijaisilla Hänet sieltä pois hädetään. Syömiseltä ei muille ajatuksille sijaa jää, vaikka kukapa se ruokaa ajattelisi, kun suru sydäntä kalvaa, ja millekäs sen ruuan luulisi maistuvan siinä, missä vast'ikään ruumisarkku seiso! Elsbet tuli, ja minä sanoin hänelle:

— Elsbet! — sanoin minä, — pitäkää te vaan kiinni orpoin isästä ja leskein holhojasta, sillä tiedättehän te, että leski se on talo kattoa vailla, ja vettä siihen sisään sataa ja lunta, ja olettehan te lukenut, mitä Lukas kirjoittaa 18:nessä luvussa väärästä tuomarista, ja senkin te tiedätte, kuinka jokainen osalle pyrkii, kun ei vaimolla enää ole miestä.

Hän katsahti minuun niin kiitollisena.

— Kiitos, serkku, — sanoi hän, — kiitos lohdutuksestanne! Kylläpä se minulle ja lapsille tarpeen onkin.

— Kuulkaas, Elsbet, — virkoin minä, — älkää panko pahaksenne, jos kysyn: tottakai Friedli piti aikoinaan huolta siitä, että te saatte pysyä talossa?

— Piti kyllä. Talossa saan olla lapsineni niin kauan kuin elän.

— Sitten on kaikki hyvä. Pitäkää tallessa paperi, että on tarvittaessa käsillä. Ja jos jotain tarvitsette, niin älkää unohtako serkkua. Pankaa valjaisin ja tulkaa meidän puolelle. Ja Jumalan haltuun nyt! Herra auttakoon teitä kovimman ajan yli!

Ulkona pauhasi järvi, ja tuuli jyskytteli akkunan luukkuja. Isäntä lähetti tyttärensä katsomaan, oliko valkeat kaikki sammutettu ja oliko palvelusväki jo makuulla. Saatuaan tietää, että kaikki oli hyvässä kunnossa, härppäsi ukko vielä kerran tuopistansa ja jatkoi:

Pitkään aikaan en sitten kuullut mitään Friedlin talosta, sillä vaikk'ei meidän talojen väliä kovinkaan pitkälti ole, niin tulee tuosta vaan talvi, joka ei vanhaa päästä matkoille, eikä sitä kesälläkään vierailta minne pääse. Lienee kulunut puoli vuotta, kukaties kolme neljännestäkin, niin tulee tuosta kerran Elsbet meille. Tuskin olin häntä tuntea enää. Hän oli kalpeampi kuin silloin hautajaispäivänä.

— Mikäs teidät, serkku kulta, tällaisessa ilmassa liikkeelle pani? — kysäisin minä. — Eihän vaan mitä erinomaista liene tapahtunut?

Hän purskahti itkemään ja itki siinä kylliksensä, emmekä me estelleetkään, sillä Herra Jumala on antanut ihmiselle kyneleet siunaukseksi, niinkuin sateenkin, ja kun sitten päivä siihen paistaa, niin näkyy sateenkaari, ja sitä paitsi tulee hyvä vuosi. Sitten hän tyyntyi ja kävi kertomaan, miten hänen oli tällä välin käynyt.

Pari päivää oli hän saanut olla rauhassa suruinensa, mutta sitten oli ruvennut sukulaisia tulemaan, aina yksi erältänsä. He olivat hiipineet talon lähitteillä kuin kettu kanakartanon ympärillä ja kutsuneet milloin minkin vanhimmista lapsista ja puhelleet salaisesti heidän kanssaan. Vihdoin he kävivät yhä lähemmin häntä ahdistamaan ja viittailivat, että hän saa nyt lapsinensa lähteä minne vaan mielihän ja niin pitkälle kuin tietä piisaa. Vanhimmat lapsipuolet eivät puhuneet mitään, mutta he olivat muitten johdettavina, ja arvelivat, että olisipa hauskaa olla yksinään talon herroina, ja niinhän he ajattelivat, kuten heille oli sanottu: "Jopa se äiti lapsinensa on tarpeeksi kauan meidän leipää syönyt." Mitä vaivaa hän heistä oli nähnyt, kuinka uskollisesti heitä hoitanut, — siitä he eivät puhuneet sanaakaan. Kaiken

tämän takana olivat vaari ja mummo päähenkilöinä. Tulivat sitten eräänä päivänä hekin, mukanaan kirjuri, tekemään pesäluettelo. Elsbet kertoi miesvainajansa monta kertaa sanoneen, että hänkin saa jäädä taloon, ja tietäähän appivanhemmat varsin hyvin, kuinka säästäväisesti hän oli hoitanut miehensä omaisuutta ja hyvästi ja uskollisesti kasvattanut hänen lapsiansa.

— Saattaa olla, — virkkoivat he, — että hän on jotain sellaista sinulle puhunut, mutta siitä me emme mitään tiedä, ja valalle tästä täytyy käydä. Ja onkos sinulla mitään kirjallista säädöstä?

— On kyllä, — sanoi Elsbet.

— Näytäpäs!

Silloin meni hän kaapille noutamaan paperia. Hän ei ollut vielä kertaakaan ottanut sitä esille, arvellen, että siellähän se on käden laskemassa, ja sieltähän sen saa vaikka yön pimeässä. Olihan Friedli niin selvään sanonut, missä se on. Mutta avattuansa laatikon, ei hän sieltä löytänyt mitään. Hän oli vähällä pyörtyä säikäyksestä, ja kun hän katsahti muihin, huomasi hän, kuinka he ovat ihan nauruun purskahtamaisillaan.

— No, käly hyvä! — huusivat he yht'aikaa. — Missäs se paperi nyt on? Näytäpäs vaimenkin!

Hädissään hän haeskeli sitä vielä joka paikasta, mutta turhaan.

Kirjuri veti silloin naamansa hyvin imelään asuun ja virkkoi:

— Ellei sitä löydy, emäntä hyvä, silloin on mieleni hyvin paha, mutta tiehenne teidän vaan täytyy lähteä. Kahdeksan päivää me kumminkin annamme teille hakuaikaa. Kenties se löytyy vielä.

Sitten he tekivät, niinkuin olisi talo nyt jo ollut heidän omansa, söivät ja joivat parasta mitä oli ja läksivät sitten matkoihinsa.

Säädöstä ei vaan löytynyt, ja kahdeksan päivän perästä tuli yksi sukulaisista vaatimaan paperia nähtäväksensä. Mutta sitä kun ei ollut, veti hän esille paperin, johon oli kirjoitettu, että hän, Elsbet, luopuu vaatimuksistansa pesään, tyytyy pieneen rahakorvaukseen ja siirtyy talosta pois. Silloin meni leski vielä kerran yläkertaan, jossa Friedli oli kuollut, lankei siellä polvilleen vuoteen ääreen ja rukoili, sanoen: "Hyvä Jumala! Kuulithan toki Sinä Friedlin sanoneen, että minä saan jäädä taloon, ja kun Sinä sen tiedät, sitten on hyvä. Mutta tiedäthän Sinä kaikki, siis senkin, minne Friedli paperin pani. Mutta jos tahdot, että minun pitää lähteä talosta pois, niin tapahtukoon Sinun tahtosi." Sieltä hän läksi jälleen tulemaan alas, mennäkseen kaapille. Porstuassa istui muuan vanha mies, pitäjän puuseppä, joka jo yhdenkin kerran oli talon ystävälliseltä emännältä saanut milloin lämmintä lientä, milloin pikarillisen viiniä. Hän istuu nyt siinä, katselee Elsbetiä ja kysyy, mikä emäntää vaivaa. Tämä vei puusepän tupaansa ja kertoi, että niin ja niin on asiat, ja että hänen on pian lähteminen talosta tiehensä. Silloin itki vanha puuseppä hänen kanssansa, itki kuin lapsi. Mutta sitten hän nousi ja sanoi:

— Kuulkaas, emäntä! Minä korjailin monasti Friedlille vanhoja huonekaluja. Etsitäänpäs vielä kerran. Olettekos te katsoneet perimmäistä laatikkoa, jossa on painettava nappula?

Elsbet ei uskonut korviansa.

— Mitä te tarkoitatte, puuseppä? — kysyi hän hajamielisenä.

— Sitä vaan, että olettekos te katsoneet sieltä perimmäisestä laatikosta, jossa se nappula on? Tulkaa, niin minä näytän.

Käytiin vielä kerta kaapin ääreen. Elsbet seisoi kädet ristissä sen edessä, vanha puuseppä painoi nappulaa. Silloin aukeni perältä laatikko, ja siinä oli rahat ja rahain vieressä paperi, johon Friedli oli kirjoittanut viimeisen tahtonsa.

Saattaa kukin mielessänsä kuvaila, mitä he silloin ajattelivat ja puhuivat. Sukulaisille pantiin sana tulla taloon, ja heidän saavuttuansa, ilmoitti Elsbet, että testamentti on nyt löydetty, ja ehdotti, että asiat sovinnolla ratkaistaisiin ilman riitaa. Silloin oli kuin ukkonen olisi iskenyt heidän keskellensä, sillä kaikki oli jo ennalta suunniteltu, miten tehtäisiin. Toisen enon oli määrä muuttaa alataloon appivanhempain kanssa, toinen eno oli saapa ylätalon tilukset. Friedlin vanhimman pojan, joka enimmiten tuli äitiinsä, piti lähteä pariaksi vuodeksi vieraisiin ihmisiin, sillä häntä he pelkälivätkin, — ja nyt tuli tämä testamentti ja oli tehdä kaikki tuumat tyhjiksi.

Pian he saivat nurkkasihteerinsäkin saapuville ja pyysivät saada testamenttia nähdäkseen.

Elsbet puolestaan oli kutsunut sinne puusepänkin kertomaan, millä tapaa testamentti oli löydetty.

Puuseppä oli neuvonut häntä, ettei päästäisi tuota paperia käsistänsä. Hän näyttikin vaan sitä heille, ja se oli todellakin Friedlin omakätinen kirjoitus. Kirjuri kurkisteli paperiin puolelta ja toiselta ja piti sitten sukulaisten kanssa neuvottelua.

— Ei siinä juuri mitään ole tekemistä, — sanoi hän heille. — Friedli on sen kirjoittanut, mutta me nostamme moitteen testamenttia vastaan. Miks'ei hän näyttänyt sitä heti paikalla? Miks'ei hän voinut sitä löytää muka? Kunhan ei vaan olisi teettänyt koko testamenttia tuolla vanhalla puusepällä, joka on viekas kettu! Me nostamme häntä vastaan käräjäjutun G:n Oikeudessa. Siellä hän kyllä lämpimänsä saa.

Ja silloin tuli sukulaisten taas hyvä mieli, ja nurkkasihteeri arveli: "käyköön syteen tai saveen; riidelkööt he lehmästä, minkä jaksavat, minä sen kumminkin lypsän." Lyhyet oli jäähyväiset.

— Me kohtaamme toisemme toisessa paikassa, — sanoivat sukulaiset Elsbetille. — Siellä saat tietää, kuka on kuka.

Parin viikon perästä saa leski parka Oikeudesta kirjallisen haasteen, jonka mukaan hänen täytyy sinä ja sinä päivänä, sillä ja sillä kellonlyömällä saapua G:n Oikeuteen testamenttia todeksi näyttämään.

— Serkku! — sanoi hän nyt minulle. — Te lupasitte auttaa minua, jos hätä tulee. Te näette nyt, millaiseen sudenkuoppaan minä olen joutunut. Ettekö lähtisi nyt apulaisekseni käräjille?

Minä lupasin hänelle sen ilomielin ja olin salaa jo ennakoita hyvilläni siitä, että pääsen yhteen noitten sieväin kyyhkysten kanssa ja saan kerrankin avata suuni selkoseljälleen lesken puolustukseksi. Hän oli yötä meillä. Testamentti oli hänellä mukanaan, ja minä luin sen omin silmin.

Seuraavana aamuna läksimme matkaan. Aikomuksemme oli päästä jo istuntopäivän aattona järven yli höyrylaivalla, ollaksemme hyvissä ajoin perillä.

— Nyt tuntuu helpolta, — virkkoi Elsbet, — kun tiedän teidän tulevan mukaan. Sittenhän he eivät minulle mitään saa.

Aamu tuli. Minä pu'in päälleni parhaat vaatteeni, ripustin kultaiset kellonkäädyt kaulaani ja pistin nastasormuksen sormeeni, sanalla sanoen otin päälleni parhaat tamineeni, jotta näkisivät, ettei Elsbetinkään apulainen mikään repaleinen rutka ole. Päivä oli autereinen, ja aurinko oli väliin pisteltyt kuin neuloilla. Höyrylaivalle tullessani, oli Elsbet jo siellä myttyinensä minua odottamassa. Kävi kova tuuli, ja järvi pauhasi korkeissa aalloissa. Minä vilkaisin ilmapuntariin: se ei tiennyt mitään hyvää. Jäseneni olivat kuin lyijystä valetut, niinkuin ainakin, kun Föön tai ukkonen on tulossa. Perämies oli samaa mieltä kuin minäkin. Epäluuloisin silmin hän katseli järvelle ja arveli: "Kunhan ei tässä vaan ennen iltaa kummia kuuluisi". Tämä meidän järvi, niinkuin jo sanoin, on hiljainen kuin karitsa, mutta kun se suuttuu, niin ei toista niin äkäistä ole koko Sveitsinmaassa. Kapteeni se nauroi vaan ja sanoi perämiehelle: "Tekisi kai mieli pitää joutopäivää tänään, vai mitä, vanha veikko? En olisi uskonut, että teitäkin välistä jänistää." Perämies ei sanonut mitään, mutta hänen kasvoilleen nousi ilme, jota en milloinkaan unohda. Elsbet ja minä, meidän oli hyvin tärkeä päästä järven yli; siksipä emme puhuneet mitään, ajattelimmehan vaan: "Kyllä kaiketi tästä kunnialla yli päästään". Laivankello soi, kone kohta kalkuttamaan, ja ennen pitkää olimme keskellä järveä.

Rankkasade yltyi ylymistään, ja pian oltiin niin sakeassa sumussa, ettei eteensä nähnyt. Tultiin tuosta vihdoon siihen paikkaan, missä tuuli pääsee puhaltamaan vuorten välisestä aukosta. Silloin täytyi koneen pysähtyä, ja vihuri kieputti laivaa kuin mitä väkkärää. Min'en ole kaikkein heikoimpia ja kestänyt yhtä ja toista, mutta tuo kieppuminen teki minulle niin pahaa, että vieläkin alkaa mieltä kääntää, sitä ajatelllessani. Kajutassa meitä heittelivät nurkasta toiseen ja laidasta laitaan, ja ylhäällä kapteeni kiroili ja noitui ja matrosit huusivat. Äkkiä kuului ankara täräys. Laiva kävi karille, luullakseni. Siitä pitäin en enää muista, mitä tapahtui, eikä muista Elsbetinkään. Sen vaan tiedän, että meidät oli viety maihin. Kirkkotamineissani ei ollut enää kuivaa paikkaa. Elsbet oli pyörtynyt, ja meidän täytyi ponnistaa kaikki taitomme, saadaksemme hänet tajuihinsa jälleen. Sadetta tuli yhä, niinkuin saavista valuen, ja pimeä oli kuin yösydännä, vaikka vasta oltiin illansuussa. Matrosit, perämies, kapteeni ja laivan moniaat matkustajat olivat siinä ympärillä, mutta missä oli kaunis höyrylaiva? — Se oli nyt järven pohjassa. Rattaat olivat menneet rikki, ja laiva itse oli saanut vuodon. Nyt vyöryi korkeita aaltoja sen päällä. Järvi onkin sillä kohtaa hirmuisen syvä. Vihdoin pääsimme lähimpään kylään.

Kun on vast'ikään päässyt kuoleman kidasta, silloin ei ajattele muuta kuin: "Jumalan kiitos, että vielä olen hengissä". Minäkin unohdin kirkkotamineet ja käräjäpäivät ja melkein Elsbetinkin, sillä mieleni paloi vaan kotia, ilmoittamaan omaisilleni olevani vielä hengissä. Mutta silloin katsahti Elsbet minuun, ikäänkuin olisi tahtonut sanoa: "Näytäpäs nyt, serkku, ettet tahdo jättää minua yksin", ja silloin minä muutin mieltäni. Nyt muistin, että käräjillehän meillä on matka, ja muistiini johtui vielä jotain muutakin, jota ei Elsbet tullut ajatelleeksikaan.

— Elsbet! — sanoin minä. — Missäs teillä on se testamentti?

Hän tuijotti minuun hetkisen.

— Herra Jumala! — huudahti hän sitten. — Sinnehän se jäi höyrylaivaan, nahkalaukkuun.

Mutta höyrylaiva oli nyt järven pohjassa.

Hän ei puhunut enää sanaakaan. Me nostimme hänet vuoteelle ja annoimme hänen maata. Minä sanoin itsekseni: "Nyt sinä panet sanan kotiisi, että olisivat rauhassa siellä, ja lähdet huomenna aamun koittaessa vuorien poikki kaupunkiin".

Aamulla minä saavuin sinne, menin tuomarin luokse ja ilmoitin, millä kannalla asiat olivat. Tuomari kohautti olkapäitään.

— Eipä tässä suuria toiveita ole, — virkkoi hän. — Kun sukulaiset saavat tietää, että testamentti on järven pohjassa, silloin on leskenkin asia mennyt järven pohjaan.

Ja niin se kävikin. Kun en minä voinut näyttää testamenttia alkuperäisenään, tarjouduin minä valallani todistamaan, että minä olin sen omin silmin nähnyt, ja että se oli Hunaja-Friedlin omaa käsialaa. Mutta toiset sanoivat vannovansa, että testamentti oli väärennetty. Asia lykättiin toistaiseksi ja tuomari julisti, että Elsbet on myös kuulusteltava ja päästettävä valalle, jos tahtoo.

Minä palasin kotiini, ja siellä oli Elsbetikin odottamassa minua tuska sydämessä. Minä kerroin hänelle kaikki.

— Kiitos kaikesta rakkaudestanne, serkku! — sanoi hän. — Kun niin vaaditaan, niin menen minä kyllä käräjiin ja teen minkä voin. Mutta päivittelemään minä en rupea enkä valallekaan mene. Kerran pidin testamenttia jo kadonneena, mutta löysin sen jälleen. Nyt on Jumala sen ihan silmiäni edestä ottanut pois. Omat lienee Hänellä tarkoituksensa silläkin, enkä minä voi Hänen toimiansa vastustaa.

Minun täytyi ihailen katsella tuota leskeä.

— Sinä olet uljas vaimo, — sanoin minä. — Jumala auttakoon sinua ja vahvistakoon! Niin sitä kristityn pitää tehdä ja toimia kuin sinä.

Käräjiin hän meni sitten uudelleen ja kertoi vilpittömästi, kuinka testamentti oli joutunut järven pohjaan. Sukulaiset puolestaan pitivät ilmeisenä Jumalan tuomiona sitä, että testamentti oli hukkunut veteen, sillä, sanoivat he, eihän se väärä testamentti miten olisi päivänvaloa sietänyt. Perkele on silloin pahimmillaan, kun hän hurskaan puvun päällensä ottaa. Tuomari kysyi sitten Elsbetiltä, tahtooko hän valallansa vahvistaa testamentin olleen olemassa.

— Valan minä voisin tehdä, — vastasi Elsbet, — mutta en tahdo sitä tehdä. Kyllä Jumala minulle talon säilyttää ilmankin. Älköötäkään sukulaisetkaan valaa tehkö ja sieluansa kadotukseen vannoko. Erotaan sovinnossa.

Mutta tuomari vaati sukulaisilta valan, jotta riidasta tulisi loppu. Ja he vannoivat sukauttivat häikäilemättä.

Elsbet läksi kotiansa, pani tavaransa kokoon ja sanoi jäähyväiset. Ja kaikki köyhät, joita hän oli syöttänyt ja juottanut kovina aikoina, tulivat saapuville ja toivat mitä kultakin riitti. Jokainen tahtoi osoittaa hänelle rakkauttansa. Friedlin lapset ensimmäisestä avioliitosta oli jo ajoissa viety häneltä pois, jottei hän saisi niitä houkutelukseksi mukaansa. Mutta vanhin poika oli tullut saapuville, kuultuaan palvelusväeltä, että Elsbetin täytyy lähteä talosta pois. Metsän rinteessä hän tuli Elsbetin rattaiden ääreen.

— Äiti! — sanoi hän. — Ota minut mukaasi, sillä en minä jaksa tuolla talossa olla. Sinä olet aina ollut minulle hellä äiti. Minä autan sinua elättämään itseäsi ja siskoja.

Silloin tunsu Elsbet sydämensä lämpiävän, mutta pojalle hän sanoi:

— Mitä ajatteletkaan, lapsi parka? Palaja sinä vain taloon takaisin. Ei sinun sovi tulla minun mukaani. Pidä minua rakkaassa muistissa; se on parasta sittenkin.

— Ei, äiti! — vastasi poika. — Taloon minä en jää. Ei minulla olisi siellä mitään rauhaa, sillä siunausta siellä ei ole oleva, sittenkuin sinut ovat sieltä ajaneet pois. Ihmisiin minun tästä kumminkin on lähteminen palvelusta hakemaan, ja kernaimmin minä jään sinun luoksesi. Voisinhan palkkautua rengiksikin, kunnes tulen täyteen ikään.

Elsbet suostui vihdoinkin, ja niin he matkustivat kauaksi vuorten poikki Elsbetin ensimmäisen miehen

kotipitäjään. Siellä oli hänellä vielä pari peltoa, ja niitten lisäksi hän nyt osti saamillaan rahoilla pienen mökin. Hänen lapsensa, kaksi tyttäätä, oppivat nypläämään pitsejä, ja veli teki peltotöitä. Nyt, kovina päivinä, oppivat lapset rukoilemaan ja tekemään työtä, jota he ennen eivät olleet osanneet, sillä talossa oli ollut kaikkea yltä kyllä. Nyt vasta ymmärsi Elsbet täydelleen, että näin piti käydäkin.

Vanhinta poikaa ei hän pitänyt luonaan kauempaa kuin vuoden. Hän oli ymmärtäväinen ihminen.

— Kuules, Friedli! — sanoi hän. — Sinä olet isä vainajasi juurikuva, ja Jumala tietää, että minulla on sinusta ollut paljo lohdutusta, mutta täytyyhän sinun lopulta kumminkin ruveta isännäksi taloon, ja sitä varten on sinun vielä yhtä ja toista oppiminen, mutta sellaista et täällä minun luonani opi. Nythän meidänkin on jo koko lailla parempi olla, ja Jumala meistä edelleenkin murheen pitää. Mene sinä oppimaan, ja kun isännäksi olet päässyt, niin saatathan meitä muistaa silloin. Jumala suojelkoon sinua!

Katkerana oli ero, mutta täytyihän myöntää äidin olevan oikeassa. Sisaruksat rakastivat toisiansa nyt enemmän kuin koskaan ennen, ja kovin teki sydämessä kipeätä, kun he, saatettuansa häntä parin tunnin matkan, suutelivat häntä ja sanoivat: "Jumalan haltuun!"

Mutta talossa siellä ei rauha suinkaan vallinnut, sillä vanhusten ja poikain välillä ei ollut sopua.

— Olisipa toki äiti täällä vielä! — huusivat lapset välistä. — Mutta tehän ajoitte hänet pois, niinkuin Friedli veikonkin.

Ja he syyttivät toisiansa jos mistäkin, niinkuin Herodes ja Pilatus aikoinansa.

— Sinä olet tehnyt väärän valan, — sanoi toinen.

— Enpä, mutta sinä olet varas, — sanoi toinen.

Ja sen kuulivat muutkin ja panivat mieleensä.

Kului sitten monta vuotta. Toinen Elsbetin tyttäristä joutui naimisiin erään kunnan miehen kanssa, joka otti hänet hänen ahkeruutensa tähden, tietäessään myös, että hyvästä tyttärestä tulee hyvä vaimokin. Nyt eleli Elsbet kahden kesken toisen tyttärensä kanssa.

Istuu hän tuossa sitten kerran tyttärensä kanssa ompelupuitteitten ääressä, muistellen muinaisia aikoja talossa ja muistellen Friedliänsä taivaassa, mietiskellen, mitenkä se kohtalo oli ollut niin monivaiheinen, ja mitenkä Jumala sittenkin oli häntä auttanut. Samassa kulkee akkunain ohitse muuan oikeudenpalvelija.

— Eihän tuo vaan tänne mahtane tulla! — huokasi Elsbet.

Mutta mies tuli kuin tulikin sisään, mukanaan iso kirjelmä Oikeudesta.

Elsbet parka itkemään ja valittamaan.

— Antakaa toki, — vaikeroi hän, — antakaa toki köyhän leskiparan olla rauhassa! Enhän minä vaadi mitään enkä ole tietääkseni tehnyt mitään pahaa.

— Olkaa rauhassa, emäntä hyvä, — sanoi sanansaattaja. — Ei ole tässä pelon syytä likimaisakaan. Herra Jumala tarkoittaa juuri teidän parastanne. Kyll' oli puuhaa, ennenkuin löysin teidät. Mutta mepä olemme yhä muistelleet teitä, sillä minä tunsin mies vainajanne, ja olen minä teiltä yhdenkin kerran saanut virvoitusta, ollessanne tuolla isossa talossa. Mutta ettepäs tiedäkään, mitä kaikkea on tapahtunut. Kaikki se Herra Jumala päivänvaloon tuo, tuo vaikka meren pohjasta. Ettekös ole kuullut, että sinne tuli semmoinen mestari, joka nosti järvestä ylös sen höyrylaivan, jolla te matkustitte? Ihan se ihmeeltä näyttää, mutta niin se kumminkin on, sillä ei Jumala vielääkään ole lakannut ihmeitä tekemästä. Joka vaan uskoo, se on näkevä Hänen kunniansa. Kovalle otti, ennenkuin tuo raskas kapine saatiin veden päällä kellumaan, senhän arvaatte, mutta ylös se vaan nousi ja vedettiin maalle kuin kala. Likomärkinä tietysti oli kaikki, ja paljo oli mennyt ihan pilallekin. Arkut ja mytyt ja penkit ja tuolit — kaikki ne oli mullin mallin. Oikeusherrat olivat saapuvilla silloin, kun laiva maalle vedettiin, ja kaikki he panivat paperille, mitä suinkin löytyi. Ja sielläpä se oli teidän nahkalaukkunnekin. Siihen ei päässyt veden pisaraakaan, sillä se oli pujahtanut kahden arkun väliin, ja ne olivat pitäneet sitä kovassa puristuksessa. Onneksi oli teidän laukunne vahakankaasta, ja paperikin vielä oli ollut vahakankaasen käärittynä, niin ettei vesi päässyt sitä ensinkään turmelemaan. Laukku avattiin, ja siinä oli teidän nimenne, ja paperissa oli kirjoitus ihan ehjänä tallella. Nyt teidän pitää vielä kerran tulla käräjiin, sillä juttu otetaan uudestaan esille.

Elsbet ei osannut sanoa mitään, vaan oli ääneti, mikä parasta olikin. Ihminen saa Jumalan kädestä välistä sellaisen iskun suutansa vastaan, ettei hän osaa puhua yhtään mitään, mutta välistä sulkee Herra ihmisen suun sitenkin, että panee siihen hyvin paljon hyvää, eikä ihminen silloinkaan kykene

puhumaan.

Elsbet läksi käräjille, jonne sukulaisetkin haastettiin. Heillä oli, niinkuin sanottu, ollut paljo riitaa ja rettelöitä keskenänsä. He olivat moittineet ja syytelleet toisiansa, ja kukin oli puolestaan koettanut pestä käsiänsä puhtaiksi. Maailman ystävyyttä kestää, tiedättehän te sen kyllä, kello kahdestatoista puoleen päivään, ja jos siinä vielä nousee kysymys siitä, mikä sinun on ja mikä minun on, niin jo siitä ensi hätään loppu tulee. Nyt näytettiin heille Hunaja-Friedlin testamentti, ja siihen verrattiin kaikenlaisia kirjoituksia, joita vaan Friedli vainajan kädestä oli lähtenyt, ja kaikki huomattiin samallaisiksi, ei puuttunut yhdestäkään tuota koukeroista vekaraakaan i:n päältä. Ja nyt he eivät enää voineet valallansa vakuuttaa, ettei testamentti ollut Friedlin omaa käsialaa. He olivat täynnä hämmästyä, niinkuin olisi ukonnuoli heihin iskenyt. Ja tuomari piti kauniin puheen, selittäen, kuinka ei Jumalan edessä ole mitään mahdotonta, ja kuinka jumalallisella oikeudella on pitkä käsivarsi, joka ulottuu hamaan meren pohjaan asti ja ajast'aikainkin yli, salattua ilmi saadaksensa, ja kuinka se ulottuu ihmisiinkin, jotka jo luulivat paksun turpeen kaiken päälle kasvaneen.

Elsbetille tuomittiin takaisin oikeus asua talossa tyttärensä kanssa. Ensi alussa ei hän tahtonut muuttaa sinne, sillä hänen mielestään oli hänen ollut hyvä olla siitä pitäin kuin oli sieltä muuttanut pois. Eihän hän sinne osaa siunausta mukanaan viedä. Mutta kun vanhin poika hartaasti pyysi häntä tulemaan, jotta äidin siunaus taloon tulisi, niin suostui hän vihdoinkin. Friedlin vanha äiti oli vielä elossa, mutta oli halvattuna eikä voinut paikaltaankaan omin voimin liikahtaa. Ja Elsbet sanoi: "Älkää, Herran tähden, mummoa minnekään viekö. Minä hoidan häntä hänen viimeiseen hetkeensä saakka."

Ja sanansa hän pitikin. Miniän hyvyys sulatti vanhuksen sydämen. Hän kuoli rauhassa, monasti pyydettyään miniältänsä anteeksi kaikkea vääryyttä, mitä oli hänelle tehnyt..

Elsbet elää nyt talossa, ja siellä vallitsee rauha ja sopu ja Jumalan siunaus. Jos teillä on aikaa, hyvät herrat, niin saisitte käväistä Elsbetin talossa. Elsbet itse kertoisi teille elämänsä vaiheet.

* * * * *

Oli jo puoliyö. Karsi oli kynttilässä palanut pitkäksi. Järvi pauhasi ulkona. Isäntä katsahti ulos akkunasta.

— Aamulla, hyvät herrat, — sanoi hän, — sopii teidän maata hyvin pitkään, sillä huomenna on sumu, ja silloin ette voi mitään nähdä.

Ja niin olikin.

Matkatoverini ja minä läksimme berniläisillä rattailta rautatien asemalle. Pitkällinen sade oli käkeissä, ja kun se alkaa, silloin on paras joutua kiiruimman kaupassa Sveitsistä pois, sillä ken sadetta tahtoo katsella ja vilusta hytistellä, hänen sopii tehdä sitä kotonaankin, jossa se sentään hieman paremmalta maistuu. Minä sanoin jäähyväiset tovereilleni. Meidän tiemme erkanivat, mutta meistä tuntui kuin ei ne sittenkään erkanisi. Jumalan teitä kulkee kaikkialla, mutta että niitä kulkisi X:n järven pohjallakin, sitä emme olleet tätä ennen tienneet. Ja tästä opista kannatti maksaa yhtä paljon kuin jos olisimme saaneet nähdä auringonnousun Rigi vuorella. Siitähän muuankin herra kuului kerran luvanneen maksaa tuhannen frankkia.

Sor Federigo

Eipä liene kenkään niin iloisin mielin ja kepein kukkaroin laskeutunut alas Alpeilta Lombardian tasangolle kuin — sor [lyhennys sanasta *signore* = herra] Federigo. Tällä nimellä tunnettiin Roomassa nuori saksalainen taiteilija, jolla oli korkea kotkan nenä ja aaltoilevat kiharat. Hänessä yhdistyi miellyttävällä tavalla reipas iloisuus ja lempeä vakavuus, vilkas mielikuvitus ja sen ohella jotain syvämielistä — ja kaikki tämä kuvastui hänen kirkkaissa, tummissa silmissään. Häntä täytyi rakastaa. Vanhemmat taiteilijat, niinkuin Cornelius, molemmat Rhodet ja Thorvaldsen, osoittivat erityistä ystävyyttä hänelle. Yksin jäykkä, vanha Wagenerkin — josta pahanilkisesti arveltiin: "Puhvelihärät ja vanha Wagener ovat ainoat jäännökset vedenpaisumuksen takaisesta maailmasta" — yksin hänkin hemmotteli sor Federigoa. Luontainen vaatimattomuus koko hänen olennossaan koristi hänen suuria taiteilijalahjojaan. Häneen sopi oivallisesti Rückertin sanat: omasta sulostansa tietämättä, kukkanen seudun kaiken sulostaa.

Kepeä oli hänen matkalaukkunsaakin, ja paras kapine siinä oli kitara. Musta, isohko villakoira juoksi hänen vierellään, hänen astuessaan kaunista Domodossolasta tulevaa tietä myöten alas tasangolle.

Heti heidän tullessaan Italiaan, sattui näille molemmille onnea ennustava tapahtuma.

Locarnossa asui laajalti tunnettu taiteenystävä, ritari Spada, jonka arvokkaat, antiikiset kokoelmat olivat kuuluisiksi tulleet. Eipä ollut helppoa päästä tämän varovaisen herrasmiehen luo, sillä hän vartioitsi argus-silmin aarteitaan. Mistä ja miten sor Federigo lienee saanut lämpimän suosituskirjeen tälle mesenaatille, se on meille tuntematonta, mutta semmoinen hänellä vaan oli, eikä hän aikunut jättää sitä käyttämättä. Tarpeellinen toaletti tehtiin, kirje pistettiin taskuun ja, villakoiran iloisesti juostessa edellä, asteli sor Federigo huvilata kohti, joka sijaitsi syvän järven rannalla.

Federigo soitti kelloa, portti avattiin, ja kun hän oli näyttänyt kirjeensä, vietiin sekä taiteilija että puudeli odotushuoneeseen, jonne valikoima vanhoja vaaseja, terracotta- ja kipsikuvia oli järjestetty. Kaikki olisi ollut hyvä, ellei samassa hetkessä myös kissa olisi päässyt puikahtamaan huoneeseen. Vaikka Federigon puudeli muuten oli saanut oivallisen kasvatuksen, niin yhtä se ei kuitenkaan ollut oppinut: kohteliaisuutta kissoja kohtaan. Yhdellä loikkauksella hyppäsi se mirrin perään, kaataen esineitä tieltään ja koettaen kiipeämällä päästä ylös sinne, missä tämä selkä köyryssä seiso. Ei kuullut koira nyt isäntänsä kieltoa eikä välittänyt kissan vihoista. Tuimasti kävi ajo; ensin ympäri odotushuoneen, niin että kaikki kaatui mullin mallin, sitten viereiseen suojaan ja sieltä eteenpäin keittiöön, ylitse vatien ja lautasten, kunnes koiran viimein onnistui saada mirri niskasta kiinni, ja tämä sihisten ja sätkytellen kohotti surkean valitushuudon.

Ritari, hänen rouvansa ja kaikki palvelijat riensivät meteliä kohti, saadakseen selville, mistä se johtui, ja siinä seiso nyt sor Federigo suosituskirje kädessään ja aivan menehtymäisillään häpeästä.

— Tekö olette koiran omistaja? — ärjäsi hänelle ritari ja tempasi kirjeen hänen kädestään.

— Niin olen. Pyydän tuhannesti anteeksi! — änkytti taiteilija.

— Miten rohkenitte tuoda koiran minun talooni? Onko sekin suositettu tässä, vai?

— Pyydän tuhannesti anteeksi — alkoi Federigo taas.

— Luuletteko sillä saavanne särjetyt kapineet ehjiksi? — vastasi ritari, joka tuskin enää saattoi hillitä vihaansa.

— Siksipä aionkin heti poistua — sanoi koiran omistaja alakuloisesti.

— Momolo! Tule pois!

Koira, joka oli saanut aimo selkäsaunan, lähestyi allapäin, ja sen perässä tuli näkyviin pieni, soma, noin viisivuotias tyttönen, talon ainoa lapsi.

— Isä kulta! — sanoi tyttönen. — Tämä koira on niin kovasti kiltti; et usko, miten kiltti se on. Se vaan ei voi tuota ilkeätä kissaa kärsiä, enkä minä myöskään. Älä tee koiralle pahaa. Se osaa niin monta tempua tehdä. Kun minä otin pois kepin Antonioltä, ettei hän enää saisi lyödä sitä, nuoli se minun käsiäni ja näytteli mulle tempujaan.

Pahoilla mielin katseli tyttönen, kun sor Federigo syvästi kumartaen, poistui ja Momolo seurasi isäntäänsä, hyppiä ilosta, päästessään irti tästä talosta, missä se oli niin paljon onnettomuutta toimeenpannut ja itsekin kärsiä saanut.

Astuessaan takaisin hotelliin päin, ajatteli Federigo yhä vielä tuota kovan onnen tapausta.

— Tuolla herralla on suuret kokoelmat, — tuumiskeli hän itsekseen, — ja kuitenkin on hän itselleen niin vähän koonnut. "Minä olen" ja "minulla on" — kuinka suuri ero näissä! Hänen ruukkunsa ja kipsinsä eivät häntä onnelliseksi tee, mutta sen tekee tuo lapsi, — eikö niin, Momolo? Hän on elävä olento, ja hänellä on lämmin sydän.

Federigo aikoi juuri tilata itselleen aterian, — kukkaronsa mukaisen, — kun Antonio, ritari Spadan palvelija, astui sisään. Momolo, huomattuaan pieksijänsä, meni kiireesti vuoteen alle ja murisi, ikäänkuin sanoen isännälleen: Älä toki enää rupea asioihin noitten ihmisten kanssa, jotka parin savivadin vuoksi semmoisen metelin nostavat.

Antonio toi kirjeen isännältään.

Federigon lähdettyä, oli ritari vähitellen tyyntynyt, varsinkin huomattuansa koiran tehneen tepposensa niin taidokkaasti, ettei ainoakaan noista antiikisista kaluista ollut särkynyt. "Kunhan vaan ei minulle mitään vahinkoa tullut", ajatteli ritari, kuten moni muu nykyajan mies ja puoliso, jolla on suun täydeltä lohdutuksia ja hyviä neuvoja rouvalleen, kun kyökkipiika on tehnyt tuhmuuksia tai soppamaljasta toinen ja ainoa korva on katkennut, mutta joka joutuu vimmaan, jos pieninkin esine katoaa hänen kirjoituspöydältään.

Ritari lohdutti siis rouvaansa, selitellen, että särkyneitten kyökkikalujen sijaan heti ostetaan uudet ja

etteihän sitä koiran luonnolle mitään mahda. Sitten luki hän suosituskirjeen, jonka poisajettu taiteilija oli hänelle jättänyt. Eräs ritarin ylhäinen ystävä suosittelee siinä lämpimin sanoin Federigoa, mainiten häntä rakastettavimmaksi ihmiseksi maan päällä ja mainioksi taiteilijaksi, ja päättää pyynnöllä, että Federigo vastaanotettaisiin samalla auliudella kuin kirjeenkirjoittaja itsekin.

Ritari joutui suureen pulaan tämän kirjeen tähden ja sen kaikkea muuta kuin ritarillisen vastaan-oton johdosta, joka oli tullut kirjeessä suositellun osaksi. Kirjeessään pyytää hän nyt tuhat kertaa anteeksi, syyttäen omituisuuttaan, hämmästyttävää ja sanalla sanoen keksien puolustukseen kaikkea, mitä "sivistynyt ihminen" tällaisissa tapauksissa tavallisesti keksii. Lopuksi pyytää hän kohteliain sanoin Federigoa saapumaan heille vieraaksi ja tuomaan, nimenomaan hänen pienen tyttärensä pyynnöstä, mukanaan tuon kissoja vihaavan, vaan muuten niin viisaan ja taitavan villakoiran.

Federigo ei ollut niitä ihmisiä, jotka, kun heiltä pyydetään anteeksi, lyövät rintoihinsa ja ryhtyvät pitkiin selityksiin loukatusta viattomuudestaan. Päinvastoin liikutti häntä vanhan miehen anteeksipyynnöt ja Momolollekin ulotettu kutsu. Itsekseen olikin hän jo tunnustanut tehneensä varomattomasti, ottaessaan koiran mukaansa linnaan.

Hän kutsui siis Momolon esiin sängyn alta, pisti päällystakin päälleen ja kiiruhti ritarin luokse. Tämä vastaanotti hänet tuhansilla anteeksipyynnöillä, ja pieni Angelika, hänen tyttärensä, uudisti heti tuttavuutensa Momolon kanssa. Pieni seura oli kiireesti saatu kokoon kuulun vieraan kunniaksi.

Aterioimisen perästä lähdettiin ihanaan puutarhaan, joka oli aivan järven rannalla. Täällä sujui keskustelu vilkkaasti, ja kaikki olivat yksimielisiä siitä, että Federigo enemmän kuin täysin vastasi mainettaan.

Mutta keskellä huvittavinta keskustelua kajahti kimakka hätähuuto kautta puiston. Kaikki hypähtivät säikähtyneinä pystyyn ja riensivät ääntä kohti.

Angelikan pienet leikkiverit tulivat suuresti hätäytyneinä juosten heille vastaan.

— Mitä on tapahtunut? — huusi ritari kiihkeästi.

— Voi Angelika! Voi Angelika! — enempää ei lapset saaneet sanotuksi.

— Missä on Angelika? Sanokaa toki, — kyselivät kaikki.

— Hän putosi järveen, — sai joku lapsista vaivoin selittäneeksi.

— Mun lapseni! Ainoa lapseni ... — huudahti ritari ja vaipui tuskan murtamana maahan.

Sor Federigo ja muu seurue riensi rantaan.

Täällä kohtasi heitä ihmeellinen näky.

Rannan ruohikolla makasi lapsi läpimärkänä, ja puoleksi itkien, puoleksi nauraen nojasi päätään Momoloa vasten, sitä vuoroin suudellen, vuoroin silitellen. Momolo taas puolestaan nuoli lapsen kätösiä ja katseli sitä riemusta loistavin silmin.

Kun lapset äsken olivat saapuneet rantaan, ja Angelika leikin innossa oli hypähtänyt liian lähelle äyrästä ja siitä suistunut veteen, niin oli Momolo, joka parhaillaan näytteli taidokkaita temppujaan lapsille, nuolen nopeudella hypännyt lapsen perästä järveen. Ennenkuin tyttönen vielä kerkesi vaipumaan syvyyteen, tarttui koira kiinni hänen vaatteisiinsa, kannatti pienosen päätä vedenpinnalla ja ui niin rantaan. Siellä laski se lapsen ruoholle ja koetteli nuolemalla sitä kuivatella.

Federigo nosti lapsen käsivarrelleen, Momolo teki ihmeellisiä ilonhyppyjä heidän ympärillään, ja niin vietiin tyttönen isänsä luo, joka sillä välin oli toipunut jälleen.

— Isä, isä! — huusi lapsi. — Onpas se hyvä koira, enkö sitä jo sanonut! Kissoja se vaan ei voi kärsiä.

Kesken kyyneleitä välähti hymy, ja semmoinen hymy onkin juuri kauniinta. Onpa kuin kesken kesäistä sadetta aurinko pilkistäisi esille.

— Minun lapseni elää! Elää totisesti! Oi, sor Federigo, kiitos teille! Mitäpä siitä, vaikka Momolo olisi kaikki mun vaasini särkenyt? Mitä ovat ne lapseeni verraten! En tahdo enää koskaan kiinnittää sydäntäni vaaseihin. Mitä on vaasi? Mitä on terrakotta? Tyhjää, tyhjää kaikki!

Näin puheli ritari, puhjeten vuoroin kiitoksiin, vuoroin lupauksiin.

Sor Federigo koetti kaikin tavoin rauhoittaa ritaria ja hänen rouvaansa, ja nämä kertoivat nyt koko seurueelle aamullisen tapahtuman alusta loppuun asti.

Pieni tyttönen oli sillä välin riisuttu ja saatettu vuoteeseen.

— Mutta Momolon pitää jäädä minun luokseni, — pyysi pienonen.

— Sekä Momolo että sor Federigo! Heidän pitää molempien jäädä tänne, — sanoi ritari, vielä liikutuksesta värisevin äänin.

Antonio toi Federigon matkalaukun, ja kauniin huone järjestettiin hänelle asuttavaksi. Kolme viikkoa vieraili sitten Federigo ritarin linnassa. Juhlakulussa kulkivat he kaikki kappeliin, kiitos-uhriansa Herralle kantamaan pikku tyttösen pelastuksesta. Angelika oli valkeisiin vaatteisiin puettu, valkoisilla ruusuilla seppelöity ja kantoi kädessään suurta vahakynttilää. Momolo kulki hänen vieressään niin ylpeän ja vakavan näköisenä, kuin olisi se hyvinkin käsittänyt tämän asian. Viimein lähestyi eronhetki. Jäähyväiset tuntuivat jokaisesta raskaalle. Vaikeinta kuitenkin oli Angelikan erota Momolosta. Parhaimpia herkkuruokia oli hän keittänyt sille jäähyväis-ateriaksi, sitten ripusti hän lemmikeistä solmitun seppeleen sen kaulaan ja suuteli sitä monta kertaa.

Federigo oli maalannut tyttöselle Momolon kuvan. Sen ripusti Angelika vuoteensa yläpuolelle ja vakuutti, ettei hän koskaan unhoita sor Federigoa ja kilttiä Momoloa. Tämä oli ensimmäinen tapahtuma sor Federigon tiellä.

* * * * *

Lago di Como päilyi ihanimmassa suloudessaan, kun sor Federigo Momolon kanssa, pienellä venosella kulki pitkin sen vihreitä laineita. Vanha, valkotukkainen, ahavan polttama kalastaja kertoeli vaiheita elämästään. Satoja maalareita oli hän jo soutanut tämän järven poikki Villa Plinianaan, Bellagioon ja Cadenabbiaam. Kahdeksan päivän aikana oli hän nyt ollut Federigon oppaana ja isällisellä mieltymyksellä kiintynyt häneen. Mitä suurimmalla huolella teroitteli hän Federigolle lyjykyntiä, asetti varjostimen kohdalleen ja istahti sitten maalarin jalkain juureen kertomaan menneistä ajoista.

— Mutta Villa Serpelone täytyy teidän vielä nähdä, missä tuo hyvä, paksu herttua asuu. Niin, jospa voisitte päästä sinne! Mutta herttuatar on ylpeä. Hän ei tahdo laskea ketään sisään ja on herttuan tietämättä antanut ankarat käskyt palvelijoilleen osoittaa vieraita pois. Monta taiteilijaa olen jo tuonne ylös saattanut, mutta samaa tietä ovat he saaneet palatakin.

— Lähdetään mekin huomisen aamuna varhain onneamme koettamaan, — sanoi naurahtaen Federigo. — Te ette tiedä shur Paolo (tämä oli vanhuksen nimi) että minä olen sunnuntailapsi ja — Momolo myös.

— Ei se auta mitään. Sen saatte nähdä — sanoi epäillen vanhus. — Kun ei näet olisi sitä herttuatarta ja teillä tuota valkoista pölyviittaa yllä ja raskaita alppikenkiä jaloissa, niin sitten. Mutta eihän teillä ole edes suosituskirjettä Milanosta... Ei tule mitään...

Kello viiden tienoissa seuraavana aamuna lähdettiin kulkemaan Villa Serpelonea kohti. Päivä oli ihana kuin ensimmäinen luomispäivä. Laulua ja viserrystä kuului joka pensaasta ja hienoinen sumu kietoi helmaansa oksat ja lehdet.

— *Gè una matinata di Dio.* (Ihana Herran aamu) — sanoi shur Paolo.

He kulkivat kautta metsämaan ja saapuivat linnaa ympäröivän muurin ja siinä löytyvän porttikäytävän luo.

— *E chiusa*, (se on suljettu). Enkö sitä jo sanonut? — huudahti shur Paolo. — Näin varhainkin, kun vielä kaikki nukkuu, itse ruhtinatar tietysti myös, jo nytkin on tämä paradiisi suljettuna.

— Onpa täällä kauneutta jo kyllin, tämän suljetun paradiisin ulkopuolellakin — sanoi Federigo ja kipusi nauraen ylös muurille istumaan. — Katsokaa tuota järveä, johon vuoret kuvastuvat kuin peiliin! Lumoavaa on täällä kaikki. Oikein sanoitte, shur Paolo: *Gè una matinata di Dio!* Täällä täytyy minunkin laulaa, kun kaikki täällä laulelee.

Ja Federigo alkoi laulaa heleällä tenoriäänellään, joka kaikui kautta lumotun puutarhan ja yli kimaltelevan järven:

"Kennst du das Land, wo die Citronen blüh'n!" [Tunnetko maan, jossa sitroonat kukkii?]

Mutta kun Federigo juuri oli lopettanut laulunsa ja shur Paolo käppenpaukutus ja hyvä-huudot, seisoi eräs herra Federigon takana. Hän oli puettu vihreeseen aamunuttuun ja veti pitkiä savuja kölniläisestä piipustaan.

— Hauska kuulla saksalaista laulua, — sanoi vanha herra, huonolla saksankielellä. — Minä pidän

paljon Saksanmaasta.

Federigo kääntyi ja teki kumarruksen.

— Kenpä ei laulaisi täällä, tämän suljetun paradiisin edustalla, hyvä herra, — vastasi Federigo — huolimatta herttuastakin ja hänen puolisostaan?

— No, — sanoi aamunuttuinen herra — minä voin antaa teidän katsahtaa tänne sisäänkin. Seuratkaa vaan minua. Mutta koiranne ja oppaanne täytyy jäädä ulkopuolelle.

Federigo seurasi heti vanhaa herraa. Ja tosiaankin tämä oli paradiisi. Ihanien, varjoisain laakerikäytävien kautta aukeni lumoava näköala järvelle päin. Äänettömänä ja aatoksiin vaipuneena seiso i Federigo.

— Mikä ihana luonto! — sanoi hän vanhalle herralle. — Nyt käsitan, että herttua tahtoo pitää sen yksin itseään varten, mutta en sittenkään sitä käsitä, sillä tämä on liian suurta kahdelle.

— Niin, herttua on varsin kummallinen mies, — vastasi vanhus — mutta on hän kuitenkin parempi kuin mitä huhut hänestä kertovat. Ei ole jokainen alusta pitäen ollut se, mikä hänestä sittemmin on tullut, ja niin on herttuankin laita.

— Onko hän kovia kokenut? — kysyi Federigo osanottavasti. — Sitten on mieleni paha, että tein hänelle vääryyttä.

Vanhus veti pitkän savun kölniläisestä piipustaan ja sanoi:

— Voisinhan yhtä ja toista kertoa, — mutta syökäämme ensin vähän aamiaista. Teidän lienee jo nälkäkin.

— Te olette varmaan herttuan hovimestari? — kysyi Federigo.

— Niin, jotain sinnepäin — vastasi vanhus hymyillen. — Tulkaa kanssani tuonne lehtimajaan; siellä lienee jo suuruspöytä katettuna.

He astuivat puutarhan etulikolle, missä oli tuuheitten lehvien varjostama lehtimaja. Ja mikä näköala taas! Miettiväisenä ja unelmoiden seiso i Federigo.

— Oi sallikaa minun piirustaa, sillä välin kuin te aterioitte. Työ on minun suurukseni! — huudahti Federigo.

Nopeasti nousi hän muurille ja otti esille skitsikirjansa. Käyttäen hyväkseen suotuisata hetkeä, työskenteli nuori maalari kuumeentapaisella innolla, nostamatta silmiään työstään, sillä välin kuin vanhus tyytyväisenä nautti aamiaistaan.

— Te työskentelette kiihkoisasti, — puheli vanhus. — Te ette elä kauan.

— Niin, kenpä tietää, kauanko kevättä kestää ja miten pian herttua ja herttuatar voivat tulla, ja silloin on minun paradiisini kadotettu.

— Ei hätääkään! Herttua nukkuu vielä makeinta untaan, eikä herttuatar näyttäydy ennen kello yhtätoista.

— Voi poloisia ihmisiä! Nukkua tämmöisenä ihanana aamuhetkenä!

— Onko teidän isänne vielä elossa? — kysyi vanhus takalikolta.

— Elossa on. Ja siinä se vasta isä onkin! Vakuutan teille, että hän on paras mies maailmassa.

— Kaiketi rakastatte sitten häntä?

— Sepä kysymys! Isän ja äidin rakkaus on tutkimattoman syvä kuin meri ja loppumaton kuin meren laineet. Se luopi ikäänkuin palasen sinistä taivasta lapsen ylitse, — huudahti Federigo, työtään keskeyttämättä.

— Kirjoitatteko usein hänelle?

— Luonnollisesti! Joka viikko kiittää sieltä kirje Alppien poikki tänne ja toinen täältä sinne.

— Isänne on kai hyvin onnellinen?

— Tietysti hän on, vaikka onkin hänellä niukka toimeentulo. Hän ajattelee samoin kuin roomalais-äiti

Cornelia: Lapset ovat minun koristukseni ja jalokiveni.

Vanhus huoahhti kuuluvasti.

— Mutta miksi te huokaillette? Kuka saattaa tämän suloisen luonnon helmassa huokailla?

— Nuori ystävä! Huokaus käy kautta luonnonkin, eikä täällä ylhäälläkään aina ole niin valoisata kuin tänään. Ettekö te usko, että elämä voi antaa meille huokailemisenkin syytä?

— Uskon kyllä. Vaan ei ole mielestäni oikein antautua surun valtaan. Luulen kuin luulenkin, että se, joka luottaa Jumalaan, ei koskaan voi tulla niin murheelliseksi, ettei hänelle jonkun verran iloa jää.

— Olette kaikesti jumalinen mies?

— En ole, vaan tahtoisin olla, — vastasi Federigo vakavasti. — Mutta miksi näitä kaikkia kyselite? Selittäkää te nyt jo kerrankin minulle, miksi te olette niin surullinen.

— No, minä tahdon sanoa sen teille. — Katsokaa, minä ajattelen herttuatarta, — vastasi vanha herra. — Herttualla oli poika. Hän oli teidän näköisenne ja oli samoin kuin tekin isänsä ilo ja ylpeys. Hän oli niin armas ja herttainen. Mutta, katsokaas, silloin tuli eräänä päivänä taiteilijoita tänne ylös, — niitä kävi ennen paljon Serpelonessa — heidät otettiin vieraanvaraisesti vastaan, mutta he viekottelivat lapsen pois kodista. He kertoelivat hänelle vieraista maista ja kansoista. Ja poika ei enää saanut rauhaa isän luona. Hän läksi kulkemaan kauas pois Serpelonesta, Roomaan asti, ja vielä kauemmaksi eikä ole milloinkaan takaisin palannut. Polttavassa Afrikan hietikossa, pyramidien juurella on hänen hautansa, ja Serpelonen herttualla ei ole poikaa enää. Käsitätkö nyt herttuan ja miksi hän ei laske taiteilijoita linnaansa? Ne muistuttaisivat hänelle vaan aina hänen suurta onnettomuuttaan.

— Käsitän täydellisesti. Ja minun on mieleni paha, että sanallakaan häntä moitin.

— Herttua sen kernaasti antaa teille anteeksi, nuori ystäväni, — sanoi vanhus lempeästi.

Federigo kääntyi nopeasti. Asia alkoi hänestä tuntua omituiselta.

— Minun täytyy joutua, — sanoi hän, — en tahdo herttuan mieltä pahoittaa.

Mutta samassa sattui Federigo silmäilemään komeasti katettua aamiaispöytää hopeakannuineen lehtimajan perällä, jota hän ei ennen ollut huomannut.

— Te olette itse herttua! — huudahti Federigo äkkiä. — Ajakaa minut pois, vaan sallikaa minun puristaa kättänne jäähyväisiksi.

— Ei, minä en laske teitä. Te olette minun vankini. Seuratkaa minua vastustelematta kanssani kotiin.

Ja vanhan herran kasvot loistivat kuin kirkastuneina, hänen tarttuessa nuoren maalarin käsivarteen.

— Mutta näyttäkää minulle toki kirjanne, — pyysi hän, — ja mitä olette piirtäneet tänä aamuna.

Federigo ojensi sen hänelle vitkallisesti. Maisema oli oivallisesti piirretty, harvoilla, mutta taidokkailla piirteillä; kuvassa oli henkeä ja eloisuutta. Toiselle puolelle lehteä oli Federigo pikaisesti piirtänyt itse vanhan herran suurikukkaisine aamunuttuineen ja kölniläisine piippuineen.

— Olettepa aika veitikka! Tämä täytyy minun näyttää herttuattarelle.

He olivat sillä välin saapuneet taikalinnan eteen, joka vaan vähän pilkisti esiin köynnöskasvien ja kukkasten keskeltä.

— Kotvikaa tässä hetkinen, — pyysi herttua.

Jonkun minutin kuluttua saapui kultanauhainen palvelija ja pyysi Federigon seuraamaan itseään. Kiertoportaita myöten kuljettiin toiseen kerrokseen, ja täällä aukaisi palvelija Federigolle viehättävän huoneen, josta oli hurmaava näköala järvelle päin. Yksi huoneen seinistä oli pelkkää peililasia, ja siihen kuvastui lumoavalla tavalla koko ihana maisema.

Federigo ei tiennyt, mitä ensin ihaila, maisemaa, peiliä vai telttakattoista vuodettako, paksulla damastilla verhoittua, jossa ruhtinaallinen vaakuna koreili. Mutta kun hän sattui katsattamaan pöydälle päin, huomasi hän siinä matkalaukkunsa ja kynänsä sekä läheisessä nurkassa vielä maalarivarjostimensakin, sanalla sanoen, kaikki tavarat, jotka hän oli jättänyt shur Paolon huostaan. Federigo pyöritti päätään, vaan hämmästyti vieläkin enemmän, kun oven takaa kuului rapinaa, ja Momolo hypähti iloisena sisään.

Federigolta oli jäänyt huomaamatta, kuinka herttua lehtimajassa oli puhutellut erästä palvelijaa,

jättäen hänen toimekseen pitää huolta tästä kaikesta.

— Momolo! Oletko sinäkin täällä? Miltäs me nyt täällä näytämme?
Olemmehan kuin lumotut prinssit, — puheli Federigo, koiraa hyväillen.

Palvelija astui taas sisään, tuoden hopeakannussa vettä ja öljyä sekä hienosti tuoksuavia toalettisaippuuita, ilmoittaen samalla, että herttua puolen tunnin perästä odottaa Federigoa saliin.

Matkalaukku avattiin nopeasti ja parhaimmat vaatteet otettiin esille. Pukeutuminen onnistui kaikin puolin hyvin, kunnes tultiin paksuihin, nauiloilla varustettuihin alppikenkiin. Niitten sijaan ei ollut Federigolla mitään jalkaan pantavaa.

Kun nuori maalarin oli pessyt ja siistinyt itseään asianmukaisesti sekä tuoksuavalla hiusöljyllä haihduttanut viimeisetkin tärpättituoksut, riensi hän saliin.

Ylhäinen seurue oli siellä koossa: kaksi herttuan veljentytärtä, nuoruutensa kukoistuksessa, sekä useita muita talon ystäviä nähtiin siinä. Kohta astui herttuatarkin sisään. Silmänräpäyksen seiso hän mieltäväisenä nuoren maalarin edessä, ikäänkuin muistojaan kooten, sitten astui hän reippaasti hänen luokseen, ojensi hänelle kätensä ja sanoi Wienin murteella saksaksi:

— Mieheni on tänä aamuna ottanut teidät vangiksi.

— Olen maailman ihanimmassa vankilassa. Minua pitää täällä vankina lumoava luonto ja vielä enemmän ystävällisyys, joka ympäröi minua joka puolelta.

— *Ha, è molto gentile!* (Hän on sangen kohtelias), — virkkoi herttuatar, kääntyen vieraisiinsa. — Me tahdomme koettaa tehdä teidän vankeutenne niin suloiseksi kuin mahdollista.

Istuttiin pöytään, ja Federigo sai paikan herttuattaren vieressä, joka puhutteli häntä saksankielellä, hän kun ennen jonkun aikaa oli oleskellut Wienissä. Aterian loputtua täytyi Federigon näyttää skitsikirjansa. Kaikki ihmettelivät taidokkuutta ja eloisuutta hänen kuvissaan ja nauroivat, kun herttua suurikukkaisine aamunuttuineen tuli näkyviin.

Iltasella käveltiin parittain puutarhassa. Federigo käveli herttuattaren kanssa.

— Nuori ystävä! Te olette tehnyt meille hyvän työn, josta emme voi teitä kyllin kiittää, — sanoi herttuatar.

Federigo pysähtyi:

— Kuinka niin, armollinen rouva? Tehän olette minulle hyvän työn tehnyt.

— Ei, ei! Jo monen vuoden aikana on synkkä alakuloisuus rasittanut mies parkaani ja niin minuakin. Sittenkuin poikamme kuoli, ei ole ainoakaan valon säde päässyt kotiamme valaisemaan. Aamusin nousee mieheni ani varhain ja kävelee alakuloisena ja yksin puistossa. Siten hän tuli tänään kuululleeksi teidän laulavan. Laulunne kaiketi liikutti häntä, koska hän meni teidän luoksenne. Ja sitten — te muistutatte niin meidän poikaamme kuin vesipisara toista! Minun on vaikea hillitä itseäni, teitä katsellessani. Mieheni on kertonut minulle kaikki, mitä te keskenänne puhelitte, ja nyt on hän niin iloinen, etten ole vuosiiin häntä semmoisena nähnyt. Tehkää meille mieliksi ja viipykää muutamia päiviä luonamme. Te tuotte päivänpaistetta taloomme.

Federigo suuteli liikutettuna herttuattaren kättä.

— Yhtykäämme nyt toisiin. He kenties jo odottavat meitä, — puhui herttuatar ja riensi reippaasti eteenpäin pitkin laakerikäytävää.

Hupaisessa keskustelussa kului ilta.

Varhain seuraavana aamuna tuli herttua itse Federigoa herättämään upeain jalopeuran-taljain suojasta, koska tämä oli sanonut tahtovansa taas aamulla nousta piirtämään.

Pian olivat he jälleen yhdessä tuolla alhaalla puutarhassa. Siellä etsittiin ihanin paikka; sitten piirrettiin ja sitten syötiin yhdessä aamiaista. Momolo lähetettiin viemään runomuotoinen aamutervehdys herttuattarelle. Somasti kantoi se sitä suussa ja laski sievästi herttuattaren syliin.

Päivät kuluivat näin nopeasti, ja Federigo kävi yhä rakkaammaksi herttualle, niin että hän monasti syleilikin hellästi nuorta maalaria. Federigo oli kuin kotonaan talossa. Hän löi palloa veljentyttärien kanssa ja souteli gondolissa heidän kanssaan järvellä. He katsoivat häneen kuin veljeensä. Viikkoja oli kulunut, mutta herttua pyysi yhä uudelleen Federigoa viipymään "vielä kolme, neljä päivää".

Eräänä päivänä oli suuri joukko ylhäisiä herroja ja naisia kutsuttu linnaan. Aterioimisen perästä läksi koko seurue soutelemaan. Auringon laskiessa, kun ilta oli ihanimmillaan, kulki mandoliini kädestä käteen. Moni laulu siinä laulettiin, ja viimein tuli Federigon vuoro. Hän ei ollut laulanut tuon ensimmäisen aamun jälkeen. Nyt tarttui hän innolla soittimeen. Hän lauloi italialaisen arian. Heleä, sydämeen käypä ääni, viehkeä esitys ja mestarillinen soitto — kaikki tämä lumosi kuulijat kokonaan.

Kun hän oli lopettanut, kajahtivat kättentaputukset hänelle vastaan eivätkä tahtoneet ikänä loppua. Nyt ei sallittu hänen enää laskea mandoliinia kädestään. Hän lauloi saksalaisia lauluja niin tunteellisesti, että italialaisetkin mielestään ymmärsivät joka sanan. Nuorten neitosten silmissä kimalteli kirkkaita kyyneleitä. Nopeasti sommittelivat he seppeleen laakerilehdistä, joilla vene oli koristettu, ojensivat sen herttuattarelle, ja hän laskei sen lempeästi Federigon päähän. Herttua syleili nuorta ystävänsä, ja muut seurassa olijat, jotka siihen asti vähän halveksien olivat katselleet alppikenkiä, ojensivat nyt hänelle kättä ja kiittivät häntä.

Federigon päätä huimasi. Laulut, tulinen viini, vieraitten kiitokset, kaikki kuohui hänen mielessään yhtenä pyörteenä.

Vieraat sanoivat hyvästi, ja herttua astui Federigon kanssa verkalleen siimeistä pinia-käytävää myöten ylös linnaa kohti.

— Federigo, yksi sananen! Ettekö tahtoisit jäädä tänne minun luokseni? Te olette tänään lopullisesti valloittanut sydämemme. Olen oppinut tuntemaan sydämenne ja rakastan teitä kuin omaa lastani. Herttuatar rakastaa teitä myöskin, ja ettekö nähnyt kyyneleitä veljentyttäreni silmissä? Kaikki pitävät sydämellisesti teistä. Federigo! Sallikaa minun kirjoittaa isällenne. Hän on antava myöntymyksensä. Ettehän toki tahtone jäädä menehtymään avaraan maailmaan, niinkuin minun poika raukkani?

Federigon sydän sykähteli kuuluvasti, ja hänen jalkansa horjahtelivat.

— Herttua! Te olette sanomattoman hyvä. Aivan liian hyvä.

— Nyt ei sanaakaan tästä enää tänä iltana. Mutta miettikää asiaa itsekseen, — sanoi herttua ja puristi Federigon kuumeista kättä.

Huoneeseensa tultuaan katsoi Federigo kauan ulos viileään yöhön. Hänen päätänsä poltti, ja levottomasti heitteli hän itseään sinne tänne vuoteellaan silkkisen peitteen alla. Mutta aamusella helähteli omituisia ääniä hänen korvassaan. Hän oli kuulevinaan saksalaisia lauluja. Hän heräsi tähän ja huomasi ulkona joukon saksalaisia musikkantteja, jotka soittelivat kansanlauluja ja maalaispolskia. Herttua oli tahtonut ilahduttaa vierastansa ja oli lähettänyt ne soittamaan hänen akkunainsa alle.

Kauan kuunteli heitä Federigo, ja vetrehiset vedet alkoivat vieriä hänen poskilleen. Isä, kotimaa, kutsumus — kaikki astui siinä hetkessä hänen sielunsa silmäin eteen. Sanomaton mielen haikeus valtasi hänet ja koti-ikävä niin voimakas, ettei hän koskaan semmoista ollut tuntenut. Nopeasti nousi hän, pakkasi kiireisesti tavaransa matkalaukkuun ja riensi alas puutarhaan.

Ihmetellen katsoi häneen herttua. Lyhyet olivat jäähyväiset. Muutamin sanoin selitti Federigo herttualle kaikki. Kotona odotti häntä isä ja morsian, ulkona maailmassa viittoili hänelle taide. Tälle oli Federigo pyhittänyt elämänsä, vaikka herttuan hyvyys oli ollut vähällä saada hänet unhoittamaan velvollisuutensa.

Polvistuen pyysi hän vanhalta herttualta siunausta matkalleen, jätti tervehdyksensä herttuattarelle ja veljentyttärille ja katosi vanhan porttiholvin taakse.

Kauan katseli herttua hänen jälkeensä. Alhaalla pienessä kalastajakylässä tapasi Federigo shur Paolon.

— Te olette onnenlapsi, sor Federigo. Te olitte Villa Serpelonessa.

— Niin, siellä olin, shur Paolo. Pankaa vene kuntoon ja soutakaa minut yli järven. Tänä iltana lähden Milanoon.

Shur Paolo pyörritti harmaata päätään. — *In nome di Dio*, (Jumalan nimeen) — sanoi hän — jos niin tahdotte.

Fremersbergin luostarin risti

Vuonna 18... oli iloinen seurue vanhoja ja nuoria Baden-Badenista matkalla Fremersbergiin. Se on

vuori, joka metsäisine rinteineen laskeutuu Reinin laaksoon. Mieli jotain nähdä Jumalan luomasta kauneudesta ja komeudesta, niin sinne sitä pitää vaeltaa. Jalkojen juuressa lepäävät Reinin laakson kaupungit ja kylät, hedelmäpuitten ja viinitarhojen suojassa; niitten välitse pistäytyy Rein hopeaisena juovana näkyviin, ja etäällä kohoaa Vogesien vuorenhuippujen sinervä jono. Harmaaseen harsoon kiedottuna kohoaa Strassburgin tuomiokirkko, ikäänkuin jokin valtava sormenviitta, ja yli metsäsyvänteiden katselevat Iburg-linnan kolkot rauniot tummien kuusien välistä, tuon linnan, jonka ympärillä sadut ja muratti kiertelevät. Katsella sieltä ylhäältä auringon laskua, kun koko seutu on kietoutunut iltaruskon vaippaan, kuulla kellojen kutsuvan iltakirkkoon ja iltatuulen huhastelevan korkeitten kuusten latvoissa — siinä verraton näky.

Iltapäivä oli jo käsissä, ennenkuin oli kuljettu tuo rasittava matka yli monien alastomien kivikallioitten. Vihdoin saapuivat väsyneet matkamiehet suureen, ihanaan puistoon, jota korkeat malvat ja liljat runsaasti koristivat, ja istuivat kohta hauskaassa majatalossa. Virkistettyään täällä itseään, asettuivat he erään varjoisan pensaston siimekseen.

— Tiedätte kai, hyvät ystävät, — alkoi vanhin seurassa, jalomuotoinen, hopeahapsinen mies, — missä nyt ollaan?

— Tokihan nyt — Fremersbergin "Kotkassa", jossa saa hyvää Affenthaleria ja Limburgin juustoa, — sanoi nuori, kymmenvuotias poika.

— Niin kyllä, sinä nälkäinen herkkusuu, mutta tiedätkös myös, että täällä seisoj kerran luostari? Siinä, missä sinä nyt istut, kävelivät munkit ruskeissa kaapuissaan ja päähineissään, veisaten Hora- ja Vesper-rukouksiaan.

— Luostari! — huudahti poika hämmästyksissään. — Sehän kuuluu varsin kunnianarvoisalta! Miksikäs tässä nyt on ravintola?

— Niin, se on pitkä tarina. Näetkö tuota korkeata, valkoista ristiä tuolla malvojen keskellä? Menepäs sinne ja kirjoita paperille värssy, joka on luettavana jalustassa. Sitten saat kuulla enemmän.

Pian tuli poika takaisin ja luki näin kuuluvan värssyn:

Vaikka raunioksi raukeis maa,
Risti ei voi koskaan horjahtaa.
Vaikka sydän sortuis taistohon,
Turvanani aina Kristus on.

— Mitenkäs tuo värssy siihen on tullut? — kysyi vaaleakiharainen tyttö, — se on niin kaunis ja kuuluu niin uudenaikaiselta. Ja luostarihan oli vanha.

— Kuulkaa sitten. Minä tunsin vielä luostarin viimeisen munkin; se oli pater Herman, vanha raihmainen mies, joka asui täällä kahden palvelijan kanssa. Hänellä oli viisas puudeli, joka joka päivä, kori hampaissa, juoksi vuorien poikki Baden-Badeniin hakemaan leipää ja lihaa. Se tunsu tarkoin kaikki puodit ja toimitti kaikki asiat oikein. Vanhan paterin kuoltua myötiin vanha, ränstynyt luostari huutokaupalla, ja nyt on siitä tullut ravintola. Mutta palatkaamme nyt tuohon kirjoitukseen. Katsokaas, tuolla, missä risti seisoo, oli muinoin Fremersbergin kirkon pääalttari. Armon vuonna 1411 eleli tuolla keskellä synkintä metsää erakko, veli Henrik, ammatiltaan kankuri. Siinä hän vietti ahkeraa ja hurskasta elämää. Lähikylistä tuli väkeä häntä kuulemaan, ja pian yhtyi muitakin veljiä viettämään yksinäistä elämää hänen kanssaan. Tapahtui sitten kerran eräänä yönä, että erakkoveljet heräsivät unestaan pitkään metsätorven toivotukseen. He hypähtivät ylös, sytyttivät pikisoihdun ja lähtivät liikkeelle. Silloin kuulivat he rytinää pensaikossa; vaivoin ponnisteli siellä ratsu suossa ja kivikossa, seljässään verta vuotava metsämies, ritarin asussa. Veljet tarttuivat ohjaksiin, veivät eksyneen majaan ja pesivät hänen haavansa. Vielä puoleksi tainnoksissa ja kuumeessa puheli vanha metsämies:

Turvanani aina Kristus on.

Se ilahdutti veljiä, He huomasiivat, etteivät he olleetkaan ottaneet kattonsa alle mitään peikkaa, vaan hurskaan ritarin. Eräs veljistä katseli ihmeissään kultaista koristusta, jota metsämies kantoi kaulassaan — keisarin kuva raskaissa kultakäädyissä, — ja oli hänellä siitä omat ajatuksensa, Kun sitten metsämies aamulla aikaisin virkistyneenä heräsi, sanoi hän veljille: "Jumala teille, hurskaat veljet, palkitkoon sen, että otitte minut suojaanne. Ottakaa nämä kultaiset käädyt palkaksi, mutta enemmänkin teen vielä. Sinne, missä teidän mökkinne seisoo, rakennetaan luostari pienine kirkkoineen, jotta siinä hoidettaisiin ja vaalittaisiin muitakin, jotka sattuvat täällä eksymään. Minä olen Badenin maakreivi Jaakko". Veljet suutelivat hänen kättään ja kiittivät häntä. Pian alkoi siellä kilke ja kalke käydä, kivi nousi kiven päälle ja hirsi liittyi hirteen, ja pieni luostari oli valmis vuonna 1426. Monet myrskyt se näki. Miekka ja tuli sitä usein havittelivat, mutta yhä se uudelleen kohosi. Moni vaeltaja raukka sai siellä suojaa ja apua, ja nälkävuosina siinä monta köyhää ruokittiin. Mutta viimein kuolivat munkit kaikki. Kun viimeinenkin

jälki luostarista oli kadonnut, tahtoi suuriherttua Leopold kunnioittaa luostarin perustajaa, laittamalla ihanan värssyn tuosta hänen silloisesta hartaasta huokauksestaan ja pystyttämällä tuon suuren hietakiviristin, muistoksi siitä, että täällä muinoin oli ollut siunauksen hiljainen tyyssija. Luostari on hävinnyt, munkit kuolleet, — mutta risti seisoo yhä. Ja risti on säilyvä aina, vaikka raunioiksi raukeis maa, ja autuas on se, joka voi sanoa:

Vaikka sydän sortuis taistohon,
Turvanani aina Kristus on.

Vanha herra oli lopettanut. Poikanen oli sillävälän nukahtanut hiljaa hänen jalkainsa juureen ja näki nyt lämpöisenä kesäiltana unta munkeista, jotka täällä olivat vaeltaneet. Toiset taas oli vallannut omituinen äänettömyys, niinkuin monasti tapahtuu keskellä iloista seurustelua. Silloin ei kukaan tahdo ensimmäisenä ruveta puhumaan. Ellei ole mitään erityisen kaunista ajatusta lausuttavana, niin karkoittaa siten vaan nekin hyvät ajatukset, joita kukin kenties itsekseen mieltii.

Kaikki nousivat ylös ja lähtivät ristin luo, joka näkyi kauas.

— Olisinpa minä elänyt luostarin aikoina, niin olisi minustakin tuonne munkki tullut, — sanoi eräs solakka nuorukainen, noin 18 vuotta vanha,

— Sinusta munkki! — sanoi tyttö, jolla oli päässä suuri florentinilainen olkihattu ja siinä aimo vihko kedon kukkasia. Naurusuin hän katseli poikaa kirkkailla, ruskeilla silmillään, jotka ilmaisivat hehkuvaa elämänhalua, — sinusta vainenkin kaunis munkki olisi tullut! Vahinko vaan ruskeita kiharoitasi ja komeata nenääsi, ne kun kokonaan olisivat kadonneet luostarin muurien taa.

— Kentiespä ne siellä juuri olisivat paremmin säilyneet kuin maailman melussa. Vähät siitä, jos tukka ajetaan; lähtee se maailmassa kumminkin.

— Mikä minkin mieleen — vastasi tyttö, Veronika nimeltä. — Minä vaadin elämäältä muuta. Minä tahdon tulla täällä onnelliseksi, enkä ollenkaan ymmärrä, miksi ei saisi siihen pyrkiä. Pitää maailma murheen laaksona on minusta aina ollut varsin sairasmielistä. Ja vaikka maailma sellainen olisikin, eikö meidän pitäisi tehdä siitä ilon majaa? Katsopas vaan näitä kukoistavia kukkasia, näitä reheviä köynnöksiä; kyllä ne ovat paljon iloisimmat kuin valittelevien munkkien malvapensaat ja ristikäytävät.

— Sinäpä et sanoja säästä, rakas lapsi, — sanoi vanha, harmaahapsinen rouva. — Kenties sinä myöhemmin ajattelet toisin ja pidät vähempää ääntä, kunhan huomaat löytyvän voimia, joita vastaan sinä et voi taistella. Kenties voin sinulle joskus kertoa ihmislasten onnesta. Minun elämäkokemukseni on se, mitä tuossa jalustassa sanotaan.

Keskustelun kestäessä oli eräs tyttö asettunut Veronikan taakse ja kietonut käsivartensa hänen ympärilleen. Hartaasti ja mustat silmät suurina hän kuunteli vanhan rouvan puhetta. Veronika kääntyi äkkiä häneen päin.

— Sinähän se olet, Klara! Tämä sopii juuri sinulle, joka pidät luostarielämästä.

Eräs kahdeksan vuotias poika oli hiljaa asettunut ristin juurelle. Sysimustat, suuret silmät katselivat kysyvästi ja tutkivasti ulos maailmaan ja yhtä syvästi taivaaseenkin. Löytyy sellaisia ihmeellisiä lapsenkasvoja, jotka ovat suuria salaisuuksia ja kysymysmerkkejä. Mitä heistä tulee?... Näkyi, että hän mielti tuota lausetta ristissä. Äkkiä hän nousi ylös, juoksi vanhan rouvan luo ja sanoi:

— Äiti, hajoaakos maailma sitten raunioiksi, tämä ihana maailma? Mitenkäs se on mahdollista? Vieläkös minä sen näen, ja sinä, äiti? Kuinkas sitten käy? Sanohan!

— Sinä kyselet liian paljon yhtähaavaa, lapsi! — vastasi äiti, katsoen hellästi poikaansa, — mutta kuulehan. Näetkö tuolla tuota kirjavaa perhosta? Eikös se kerran madellut pitkin maata rumana toukkana, ja mitenkä kauniit värit sillä nyt on ja mitenkä keveät sen siivet! Olisitko silloin luullut, että jotain tuollaista voisi tulla ryömivästä matosesta? Niin se käy maailman ja ihmisenkin. Se, mitä nyt näet, on vaan alkua, mutta siitä tulee vielä jotain ihanampaa. Ymmärrätkös?

— Vaikeata se on, — vastasi poika. Niin sanoi hän aina, kun sattui jotain kummallista hänen elämässään.

— Taasko hän kyselee, tuo pieni, mustasilmäinen filosofi, — sanoi sisaruspari, poika ja tyttö, jotka istuivat käsityksin.

— Kyseleppä kyllä. Se, joka ei kysele, hän ei mitään opi. Ettekö ole lukeneet kertomusta ritarista, joka ei koskaan kysellyt ja siitä syystä menetti sen, mikä paras on?

— Sen me kyllä tunnemme. Siitähän kertovat satukirjat, tiedäthän äiti, ne Reutlingenissä painetut. Ritarin nimi oli Parzival.

— No niin, siitähän tekin sitte voitte jotain oppia. Vielä te ymmärrätte kirjoituksen tuossa ristissä, te ja pieni mustasilmäinen myös. —

Aurinko oli jo laskemaisillaan, mutta pieni seura istui vielä pöydässä. Hauskasti jutellessa olivat maidot, vaapukat ja mansikat ja Limburgin juustot ja punainen Affenthaleri kadonneet, ja vanhin joukosta teki lähtöä. Hilpeitä lauluja laulellen kuljettiin läpi metsän takaisin Badeniin. Mutta ei kukaan aavistanut, että yöllä muutamat unissaan näkivät valkoisen ristin loistavan ja kuulivat vienojen äänien laulavan:

Turvanani aina Kristus on.

* * * * *

Viisikymmentä vuotta runsaasti on kulunut edelläkerrotusta iltapäivästä. Mitä on tullut heistä, jotka silloin niin hauskasti jutellen istuivat siellä ja katselivat tuota vakavaa ristiä? Ovatko he oppineet ymmärtämään kirjoituksen siinä? Minä annan pikipäisin muutamien kuvien heistä kulkea sieluni silmien ohi.

Vanha herra, harmaahapsinen, — Jumala hänen muistoansa siunatkoon! — hänestä täytyy minun laulaa, niinkuin vanha Wandsbecker:

Sulo rauha kattaa kummun tän.

Miehen hyvän tähän peittelitte.

Paljon häntä tekin rakastitte,

Minä — vielä enemmän.

Tuskin olen eläessäni sittemmin kohdannut yhtäkään sellaista päivänheleätä luonnetta, kuin hänellä oli. Jo kotona, lapsena ollessaan, oli hän isänsä päivänvalo. Hän oli ainoa lapsista, joka sai kutsua "sinuksi" vanhaa, kunnianarvoisaa vanhusta, kun muitten lasten sitävastoin piti ankaran kurin ja vanhan tavan mukaan "teititellä". Jokainen oikea, jalo sävel löysi vastakaiun hänen sydämessään. Löytyypä ihmisiä, joiden käsissä kaikki, mihin kajoavat, muuttuu kullaksi. Eivät he ole mitään noitia eikä kullantekijöitä, mutta he osaavat löytää kullan kunkin asian pohjalta. Mitätön esine, johon muut eivät ole huomiota kiinnittäneet — sen he nostavat maasta, tarkastelevat sitä ja antavat meille takaisin kultana ja jalokivenä. Ne ovat juuri rakkaudelle ja ilolle herkät silmät, joissa kaikki kuvastuu niin valoisana. Ja sellainen mieskö olisi kulkenut ristin ohi, silmäilemättä sen ääretöntä ihanuutta? Ei — se valaisi hänen sydämeensä. Hiljainen sielujen heimolaisuus veti häntä, jonka silmä aina oli avoin kaikelle ihanalle, ihanimman ihmislapsen luo, eikä se tuottanut hänelle päänvaivaa eikä sydämen murtumista. "*Jesus katsahti hänen puoleensa ja hän rakasti häntä*", niin kuului tässäkin; hänen vastauksensa oli vaan toinen kuin tuon rikkaan nuorukaisen. Hänen elämänsä tarina ei näet jatku sanoilla: "ja hän meni murheellisena pois, sillä hänellä oli paljon tavaraa", vaan "ja hän katsoi Häneen ja rakasti Häntä takaisin ja antoi Hänelle ei ainoastaan kaiken sen, mitä *hänellä oli*, vaan myös kaiken, mitä *hän oli*." Oletkos kohdannut sellaisia ihmisiä, joille — kuten muutamissa maissa — aurinko koittaa ilman hämärän hämyä ja taistelun pimeyttä ja sumua vastaan heti täydellä terällään? — Ja hänen elämänsä aurinko laskeusikin valoisana ja kirkkaana. Sairaana hän ei ollut milloinkaan ollut, — ja kuolemakin tuli valoisana airueena vain. Vielä edellisenä iltana oli hän kirkkaalla ja vanhoillakin päivillä vielä korkealla tenoriäänellään laulanut: "Jumalan karitsaa." Pantuaan pois paletin ja pensselin — hän oli juuri maalannut Fremersbergin vienossa ilta-auringon valossa — kuului hänen huuliltaan huudahdus: "Se on kuolema!" ja toinen: "Rauhaan", ja viimeksi: "Herra Jesus, ota minun henkeni!" Ei kulunut pitempää aikaa, kuin tämän kirjoittamiseen — niin silmät ummistuivat ajalliselta maailmalta, auetakseen tuolla ylhäällä riemussa.

"Vaikka sydän sortuis taistohon,

Turvanani aina Kristus on."

Niin kuului kuolemassa, eikä siinä senvuoksi näkynyt eikä tuntunut kuolemaa olevankaan.

* * * * *

Kuusitoista vuotta ennen hänen lähtöään, oli viimeisen taistelunsa taistellut se sisaruspari, joka silloin kerran oli istunut käsityksin, kuunnellen pienen miehen kysymyksiä. Nuorukainen, hiljainen, hauska originaali, joka ei oikeastaan ketään tarvinnut, ollakseen onnellinen, koska hän oli muodostanut itselleen oman pienen maailman, jota ei muitten tarvinnut ymmärtää, isikikin senvuoksi aina yhteen tylyn, todellisen maailman kanssa. Se sysäili häntä ja hän sitä, ja aina oli hän sen mielestä liian lyhyt tai liian pitkä. Hänen opettajansa ennustivatkin hänelle kaikkea mahdollista onnettomuutta, ja hän oli vähällä itsekin sitä uskoa. Kumminkin katseli hän maailmaa jälleen suurilla, ruskeilla silmillään,

ikäänkuin tahtoi sanoa: "Ette te minua kuitenkaan kaikki ymmärrä." Raskas vamma, äitinsä perintöä, piti hänet loitolla ihmisten remuavista seuroista; sitä enemmän nautti hän sisällisesti. Harvasanainen kun oli, aukasi hän ainoastaan silloin tällöin puheensa sulut, ja silloin hänen sanansa olivat täynnä hilpeitä leikkipuheita siitä mitä kaikkea hän oli nähnyt ja kuullut, vaikka hän muutoin niin vakavalta kannalta maailmaa katseli. Mutta tulla joksikin tässä maailmassa, siihen ei hänestä ollut. Hän ajatteli ja ajatteli paljonkin, mutta ei voinut yhteenkään ajatukseen oikein toden teolla kiintyä ja panna sitä täytäntöön. Hän vaipuikin ajan pitkään välistä raskasmielisyyteen ja alakuloisuuteen, joihin hänen yksinäiset mietiskelynsä olivat panneet hyvän alun. Jokainen sydämellinen katse ja jokainen lempeä sana tuntui hänestä silloin hyvälle. Äkisti sai hän kovan tulehduksen keuhkoihinsa. Tästä hän kyllä näennäisesti parani, mutta se oli kumminkin jättänyt jälkeensä kuoleman idun. Lopulta ryhtyi hän jälleen siihen taiteeseen, jota hän aikaisemminkin oli harjoittanut. Piti kerran tehtämän joku teräspiirros ja myötämän se sairasten lasten hoitolaitoksen hyväksi. Hän pyysi saada sen toimekseen. Hän piirusti ja kaiversi ristin Fremersbergin pääalttarilla kirjoituksineen. Tuo ihana piirros levisi monissa kappaleissa ja tuotti rahaa runsaasti. Silloin välähti ilon säde noilla kalpeilla kasvoilla, joista kuumeiset silmät synkästi hohtaen katselivat. Se oli hänen viimeinen työnsä. Ja jo kauan oli hän aavistellut, että tuo lause sopii *häneen*. Päivät kävivät yhä vaikeammiksi hänelle, mutta yhä suuremmaksi kävi hänen kärsivällisyytensäkin. Herkeämättä tuijotti hän tekemäänsä työhön, joka riippui seinällä hänen vuoteensa yläpuolella. Nuoruus ja kuolema, poispääsemisen toivo ja paranemisen toivo taistelivat keskenään. Mutta sielu voitti taistelussa, ja kun hän kerran eräälle vanhalle, uskolliselle ystävälle oli avannut koko sydämensä ja lapsellisesti tunnustanut kaikki, mikä hänen sieluaan ja omaatuntoaan painoi, läheni pelastus nopein askelin. "Minä olen niin onnellinen! Minä rakastan paljon teitä kaikkia, — minä menen kotiin." Ne olivat hänen viimeiset sanansa, ja katse ristiin kiinnitettynä sammuiivat kauniit, tummat silmät. Hän oli täyttänyt yhdennekolmatta ikävuotensa, kun "sydän sortui taistohon".

* * * * *

Entäs hänen sisarensa, tuo hento lapsi, paksuine palmikkoineen? Häntä täytyi rakastaa tuota hiljaista olentoa. Usein pisti hänessä veitikka esiin, mutta hän osasi silloin nauraa niin sydämellisesti, ettei häneen voinut suuttua. Kaikissa leikeissä oli hän aina rauhanrakentajana rajujen poikain kesken, eikä kukaan tohtinut häntä vastustaa. Hän varttui neitoseksi, ja hänen runokyhäyksensä ja päiväkirjansa, joihin minä kerran sain vilaista, kertovat, mitä kaikkea hänen nuorena sydämessään oli liikkunut. Hänellä oli suuria soitannollisia taipumuksia ja heleän kirkas soprano-ääni. Felix Mendelssohnin laulut olivat juuri ilmestyneet, ja ihastuksella hän lauleli niitä. Musiikki kiinnitti hänet suloisella mieltymyksellä erääseen nuoreen taiteilijaan, mutta kaikki jäi kumminkin selvitystä vaille. Koitti päivä, jolloin salaisuus tuli ilmi, vaikka toisella tavalla, kuin hän oli ajatellut. Eräältä matkalta palattuaan sai hän yöllä kuumeenväristyksiä, jotka olivat alkuna ankaraan lavantautiin. Houreissaan puheli hän rakkaudestaan. Äiti piteli hänen kuumeenpoltteista, värisevää kättään ja lohdutteli häntä niin hyvin kuin taisi. Kuume hävisi, tauti näytti taittuneen, mutta sydän oli uupunut. Hän tunsikin kyllä, että päivänsä olivat luetut, ja nuori elämä taisteli kovasti kieltäymystä vastaan. Kun hän oli saanut varmuuden siitä, ettei enää ollut toivoa kuin vähän tai ei ensinkään, kohosi hänen henkensä täyteen selvyteen ja rauhaan. "Älkää antako minun enää nukkua — olkaamme nämä hetket vielä yhdessä. Lukekaa minulle psalmeja! Muistatko, äiti, mitä sinä sanoit Fremersbergissä? 'Täytyy kysellä', sinä sanoit. Sinun pitää puhua minulle vielä paljon siitä, miten tuolla ylhäällä on. Nyt minäkin tiedän, mitä se värssy merkitsee, jonka veikko kaiversi." Niin kului päivä toisensa perästä, kunnes hän, ilman minkäänlaista kuolonkamppausta nukahti pois. Äiti laski myrtyseppeleen hänen otsalleen. Nuoresta taiteilijasta saimme hyvän ystävän, ja nuoren, kihlaamattoman morsiamen kuva on häntä seurannut aina läpi elämänsä. Vierekkäin lepäävät sisarukset, he, jotka kerran käsityksin istuivat luostarin mäellä.

Ja Klara sitten? Niin, Veronika oli oikeassa. Ei hän tosin mennyt luostariin, mutta kyllä armeliaan rakkauden palvelukseen. Eipä sillä, että hänen olisi ollut juuri helppo erota rakkaan kodin piiristä, mutta hänen isänsä, joka itse oli erään sairashuoneen esimiehenä, oli hartaasti toivonut, että joku hänen lapsistaan, toinen tytär esimerkiksi, antautuisi sairaanhoitajaksi. Hän uhrasi itsensä muiden tähden, tuo liikuttava, epäitsekäs ihmislapsi. Kaksikymmentä ajastaikaa oli hän uskollisesti tuossa toimessa, pysyen lujalla rakkauden siteellä kiinni kaikissa niissä, jotka kerran olivat hänen kanssaan ristin juurella istuneet. Nyt kantoi hän ristiä itse rinnallaan ja sydämessään. Jälkeen jääneitten tavarain joukossa löytyi Fremersbergin ristin kuva.

* * * * *

Ja tuo elämänhaluinen, vallaton lapsi, joka elämältä niin paljon onnea vaati, minnes hän on jäänyt? Veronika! Täysin purjein laski hän elämään, etsien kaikissa asioissa ja ihmisissä paraita puolia ja löytäenkin niitä. "Sinä vedät aina kerman päältä", oli hänen äitinsä nauraen sanonut, "ja me saamme sitten juoda piimän." "No, hyvälle se maistuukin, kun vaan on oikein lämmintä", vastasi tyttönen ja tämä lause se kulki kauan sananpartena perheessä. Sattuvilla sukkeluuksillaan ja luontaisella humorillaan veti hän pian ihmiset puoleensa. Siksipä kerrottiinkin hänelle tapahtuneen kaikenlaisia

rakkausseikkailuja, huolimatta hänen siveellisestä ankaruudestaan. Kun häntä joku ystävättärensä nuhteli siitä, että se tai se nuori mies oli astunut liian lähelle tulta ja saanut hänestä sydämenpolttoja, vaikka eräs toinen oli häneen mieltynyt, sanoi hän: "Ei se sellainen mitään rakkautta ole. Jos minä toista kohtaan osoitan vähänkään intressiä, niin luulee hän heti, että nyt pitää mennä kihloihin. Miks'ei voisi löytyä ystävyttä nuorten, eri sukupuolta olevien välillä? Pitääkös sitä sitten heti mennä naimisiin?" Sama vanha rouva, joka hänelle kerran Fremersbergissä oli sanasen sanonut, otti hänet jälleen sanasta kiinni, kuullessaan hänen taas puhuvan samaan tapaan.

— "Rakas lapsi, niin sinä luulet, mutta uskopas minua: se ei pidä paikkaansa. Raja, jossa kunnioitus ja lempi muuttuvat rakkaudeksi, on liian hieno. Nuoret ihmiset, jos ovat luonteeltaan ihanteellisia, panevat ihanteensa johonkin luotuun olentoon ja rakastavat hänessä oikeastaan *itseään*, — eikä toinen enempää kuin toinenkaan pääse ilman pettymyksiä. Niin kauan sinä leikittelet tulen kanssa, kunnes poltat hyppyses. Sinun olisi paljoo parempi, että ottaisit jonkun kunnan miehen, joka voisi sinua johdattaa ja taluttaa vakaalla, mutta lempeällä kädellä. Silloin voisivat luonnonlahjasi kehittyä ja tulla siunaukseksi sinulle ja muille. Nyt en luule niistä olevan siunausta kellenkään."

Tyttö ajattelemaan. Hän ei koskaan unohtanut näitä sanoja, ei edes niiden pitkien vuosien kuluessa, jotka hänen, terveytensä vuoksi, täytyi viettää Ranskassa ja Italiassa. Orgaaninen sydänvika pakotti hänet näet jo nuorena lähtemään kotimaastaan, koska ilmanala täällä oli hänelle epäterveellinen. Riittää sanoa, että hänen elämänsä oli jakso hauskoja hetkiä, mutta vielä enemmän pettymyksiä. Paraikaa kun hän luuli elämänsä saaneen vahvan tuen ja pohjan, silloin, viimeisessä silmänräpäyksessä, joutui toivo haaksirikkoon, ainakin kärsimysten karille.

Niin tuli hän Palanzaan. Täällä tutustui hän erään nuoren, sairaan prinssin seuralaiseen, jonka koko olemus häntä suuresti miellytti. Vakava, mutta kumminkin sydämellinen tapa, jolla tämä kohteli sekä prinssiä että koko muutakin seuraa, lempeä totisuus, joka silmistä loisti — kaikki tuo teki Veronikan hiljaiseksi hänen läheisyydessään, kun muut sitä vastoin innostuivat ja vilkastuivat henkevästä keskustelusta, jota hän niin hyvin osasi ylläpitää. Kuka voi sanoa, kuinka ihmeellisesti tällainen persona vaikuttaa erilaisiin ihmisiin, ja mitä kaikkia vaikuttimia siinä on! Koska tuo prinssin mentori oli oikeastaan teologi, niin pyysivät vieraat, joille ei täällä mitään jumalanpalvelusta oltu pidetty, häntä saarnaamaan. Moneen vuoteen ei hän enää ollut saarnannut, eikä hänen olisi ollut helppoa tehdä sitä nyt ja varsinkin sellaiselle seurakunnalle; lopuksi suostui hän kumminkin. Hän saarnasi eräässä pienessä salissa, joka tuota pikaa oli laitettu rukoushuoneeksi. Tekstinä oli hänellä: "Kaikki, mitä minun isäni antaa minulle, se tulee minun tyköni; ja joka minun tyköni tulee, sitä en minä heitä ulos." Hän alkoi saarnansa eräällä nuoruuden-muistelmalla. Stuttgartin tuomiokirkossa — kertoi hän — soi muuan hopeakello aina puoliyön aikana. Siihen on antanut aihetta muinais-aikainen säädös. Oli näet kerran muutamia prinsessoja joutunut metsästysretkellään eksyksiin, mutta kellon ääni oli ohjannut heidät jälleen oikeaan. Siitä saakka — niin määrää vanha säädös — pitää hopeakellon aina soida sydän-yön aikana. Nerokkaasti sovitti hän tämän seikan Isän vetämiseen Pojan tykö ja kuvasi sitten sitä sydäntä, joka kaikille avoin on, ja joka yksinänsä rauhan antaa. —

Veronika istui kuulijain joukossa. Vanha, kauan unhoituksissa ollut kuva ilmeni hänen sielunsa silmien eteen: tuo risti tuolla Fremersbergissä. Kuinkas se värssy kuuluikaan? Eikös sielläkin joku eksynyt tullut löydetyksi? Hän koetti muistutella sanoja. Kenties vielä enemmän kuin saarna, oli häntä liikuttanut muistot kaikesta siitä, mitä hän pitkien vuosien kuluessa oli kokenut ja kärsinyt — kärsimyksiähän ei ollut puuttunut. Ääneti astui hän huoneeseensa. Table d'hoten aikana joutui hän istumaan tuon prinssin seuralaisen — äskeisen saarnamiehen — viereen, Hänen täytyi kaikin mokomin sanoa vierustoverilleen muutama sana saarnan johdosta.

— Olette johdattanut mieleeni erään päivän nuoruuteni ajoilta, — sanoi hän ja kertoi sitten tuon kesäisen iltapäivän, — mutta värssyä en enää oikein muista.

— Minä sen kyllä tunnen, vastahan siitä on kahdeksan viikkoa, kun tein Baden-Badenista matkan Fremersbergiin. Kirjoitin värssyn muistiin. Ulkoa en minäkään sitä osaa, mutta kyllä minä sen pian löydän.

Hän otti muistikirjansa esille ja luki: "Vaikka raunioiksi raukeis maa" j.n.e.

— Niin, niin, niinhän se oli. Kuinka omituista, että te sen kirjailitte muistiin! Antaisitteko minun kopioida sen?

— Kernaasti; teitähän saan kiittää siitä, että kuulin kertomuksen tuon ristin synnystä. Tuollaisen värssyn merkitys ei ole sen ulkomuodossa, vaan etupäässä siinä, että sillä on merkitystä *meille* ja on palanen meidän elämää. Miekkoinen se, joka ei ainoastaan lue sitä, vaan myös voi sen sanoilla vakavasti rukoilla.

Veronika oli ääneti. Raunioiksi oli häneltä paljon mennyt, se oli liiankin totta, ja monasti oli sydän

taistelussa murtumaisillaan, se oli myöskin totta; entäs kaikki muu? —

Vuosia oli vierinyt, ja S:n vuorikylän hauskassa pappilassa istui talvi-iltana hiljaa muuan pariskunta. Veronika siinä on miehineen. Hän oli mennyt kihloihin ei tuon prinssin seuralaisen, vaan erään tämän hyvän ystävän kanssa, joka kohta senjälkeen oli sinne tullut. Saarna oli ihmeellisesti liittänyt yhteen nuo tähän saakka niin kovin erillään olevat pensionaatin jäsenet. Tuolla prinssin seuralaisella oli hänelläkin ennen muinoin ollut oma seurakuntansa, valoisa, nuoruuden onnen aika, mutta vuosi vaan ja — kaikki oli kadonnut. Itse hän oli sairastunut kovaan kuumeeseen, joka kylässä riehui, ja juuri silloin kun hän tautivuoteellansa tunnotonna ja toivottoman heikkona makasi, juuri silloin oli hänen vaimonsa kuollut samaan kuumeeseen. Silloin hän, murtuneena sielultaan ja ruumiiltaan, oli väliaikaisesti luopunut virastaan ja vastaanottanut paikan prinssin luona. Hänelle ei johtunut mieleenkään laittaa kotiansa uudestaan kuntoon. Mutta hänen samanmielinen, vaikka kumminkin elämänhaluinen ystävänsä oli voittanut Veronikan sydämen, ja hänen mukanaan oli Veronika lähtenyt. Onnellisia vuosia saivat he viettää tuolla ylhäällä hiljaisessa ja syrjäisessä seurakunnassa. Kolme reipasta lasta istui pöydässä, joista varsinkin muuan soma ja lahjakas poika pisti silmään. Tultuaan kaupungin lukioon, pääsi hän pian luokan ensimmäiseksi. Hän oli vanhempiansa ja koulunsa koko ilo. Ollessaan eräänä lupa-aikana muutaman ystävänsä luona, vilustui hän uimaretkellä ja muutaman päivän kuluttua kuoli vatsatulehdukseen. Tätä iskua ei Veronika kestänyt. Hänen sydänvikansa, joka onnen aikana oli vaiennut, alkoi nyt vaivata uusilla voimilla. Hän kärsi kuukausmääriä. Tuli kovain tuskain päiviä, mutta hän kesti ne sellaisella mielenlujuudella ja sellaisella miehuudella, joka oli kaikille käsittämätöntä. Erinomaisella järjen selvyydellä oli hän kaikki järjestänyt. Hänen vuoteensa yläpuolella riippui värssy Fremersbergin ristiltä, hänen miehensä maalaamana. Tuo värssyhän se oli ollut silta, jota myöten rakkaus oli hänen luokseen astunut, ja kuinka usein Veronika viittailikin siihen! Nyt lepää hän jo poikansa vieressä hiljaisessa kirkkomaassa metsäisellä mäenrinteellä, ja *yksi* risti kattaa molemmat kummut.

Ja tuo pieni, kyselevä poika mustine, syvämietteisine silmineen? Voisi kirjoittaa kokonaisen kirjan hänen retkistään ja vaiheistaan. Hänellä kun oli suuria taiteellisia taipumuksia, erosi hän poikavuosinaan koulusta ja meni taiteilijan ateliaan. Hän edistyi suurin askelin ja kaikki toverit ennustivat hänelle loistavaa tulevaisuutta. Mutta äkkiä hän laski pois piirtimet ja kaivertimet, istui taas koulunpenkille ja valmistelihe yliopistoon. Saatuansa confirmationinsa aikana sisällisen herätyksen, päätti hän ruveta teologiksi. Se, mitä hän oli, oli hän kokonaan, mutta nuo tummat silmät katsoivat kaikkialla pohjaa myöten, ja milloin pohja ei näyttänyt kyllin lujalle, silloin kävi hän levottomaksi. Hän katkaisi entiset siteet, läksi isänmaastaan ja jätti ystävät vakuutuksensa tähden, syöstäkseen taas uusiin taisteluihin. Siitä huolimatta kumpusi valtava elämän vuo hänen sydäimestään, joka niin harvinaisella herkkyydellä käsitti nuorison pyyteitä ja taisteluita. Kaikissa hänen puheissaan ja kirjoituksissaan pulppuili taiteellinen suoni — nuoruuden perintöä. Harvoissa ihmisissä yhdistyy totuus ja kauneus niin ihanaksi kokonaisuudeksi. Koko hänen teologiansa, dogmatikansa ja etikansa kohdistui lopultakin yhteen ainoaan — joka ei ollut mitään muuta kuin tuo lause ristin jalustassa. "Christus solus, sola gratia, sola fide" — Kristus yksin, armosta yksin, uskon kautta yksin — ne olivat viimeiset sanat, jotka hän kirjoitti. "Turvanani aina Kristus on!" — sitä puhuivat nuo korkealle kohotetut kädet, jotka hän kuulemaa kohti ojensi, puhuivat äänekkäästi ja kaunopuheliaasti.

Ja tuo nuori mies, niin kernas menemään luostariin, hänestä en paljoa tahdo puhua, sanon vaan, että hän oli heloittava ja polttava valo, joka itseensä riutui. Taiteessansa oli hän kohonnut mestariksi, ja — mikä ainoastaan harvoille on suotu — hän löysi juuri luonteensa mukaisesti tuon elegisen, haikean piirteen luonnossa, tuon kaihon, josta Geibel laulaa:

Luonnossa suuri piilee kaikkialla henki,
Se piilee kivissä ja alla ahohenki.
Se metsän vehreen huojuu hartioilla
Ja harhailten käy rannan kallioilla.
Se sinivuokon silmään poikkeee tieltään
Ja äänetöntä haastaa sulle kieltään.

Hänelle koitti hiljainen onni nuoren vaimonsa kera. Silloin sai hän kiireellisen kutsun taivaalliseen kotiin. Ollessaan opintomatalla Tyrolissa haki hän eräänä ylen kuumana päivänä suojaa raju-ilmalta eräässä tunnelissa, jossa jäinen kylmyys kietoi vaippaansa tulistuneen ruumiin. Reumaattinen kuume hyökkäsi sydämeen, ja muutaman viikon kuluttua oli eronhetki tullut. Sairaskamarin akkunat antoivat juuri Fremersbergiin päin. Vaimolleen ja lapsilleen sanoi siinä jäähyväiset tuo kukoistava mies, ei vielä kolmenkaankymmenen vanha. Jumalalle sanoi hän viimeiset sanansa: "Isä, sinun käsiisi annan minä henkeni." Ja sydän, jonka tykytykset olivat kuuluneet ovelle saakka, lakkasi tykyttämästä.

Mutta tuo uneksiva poika, joka oli nukahtanut ristin juurelle, hän säilyttää sydämessään kaikkien niiden kuvat, jotka kerran olivat seisoneet tuon ristin juurella ja nyt sen rauhassa nukkuvat.

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

**Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™
electronic works**

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it

away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment

including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.